

YKSITYISYRITTÄJÄT PUOLUSTAUTUVAT

Taloudellinen Valistuskeskus, Yksityisyrittäjien Liitto ja
yksityisyrittäjien järjestäytyminen vuosina 1929–1938

Miia Ilomäki

Pro gradu -tutkielma

Suomen ja Pohjoismaiden historia

Filosofian, historian ja taiteiden tutkimuksen osasto

Humanistinen tiedekunta

Helsingin yliopisto

Toukokuu 2019

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Humanistinen tiedekunta		Koulutusohjelma – Utbildningsprogram – Degree Programme Filosofian, historian ja taiteiden tutkimuksen osasto	
Opintosuunta – Studieriktning – Study Track Suomen ja Pohjoismaiden historia			
Tekijä – Författare – Author Miia Ilomäki			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Yksityisyritykset puolustautuvat – Taloudellinen Valistuskeskus, Yksityisyritykseen Liitto ja yksityisyritysten järjestäytyminen vuosina 1929–1938			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma		Aika – Datum – Month and year Toukokuu 2019	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages 87
Tiivistelmä – Referat – Abstract <p>Tässä pro gradu -tutkielmassani tutkin yksityisyritysten järjestäytymisen alkuvaihetta vuosina 1929-1938. Tutkin aiheita ilmiön ympärille perustettujen järjestöjen, vuonna 1929 perustetun Taloudellisen Valistuskeskuksen ja sen jatkoksi vuonna 1934 perustetun Yksityisyritykseen Liiton, kautta. Tutkimuskysymykseni ovat, miksi yksityisyritykset järjestäytyivät, miten he järjestäytyivät ja mitä he tekivät? Näihin kysymyksiin vastatakseni tutkin myös keitä yksityisyritykset olivat ja tarkastelen yksityisyritysten järjestäytymisen taustalla vaikuttanutta yksityisyrityksellisyysideologiaa. Tutkimusajanjaksoni alkaa Taloudellisen Valistuskeskuksen perustamisesta vuonna 1929 ja päättyy vuoteen 1938, eli ennen sota-ajan alkua Suomessa. Näkökulmani tutkimusaiheeseen on yrityshistoriallinen. Tutkielmani keskeisen lähdeaineiston muodostavat Suomen Yritysten arkistosta löytyvät Taloudellisen Valistuskeskuksen ja Yksityisyritykseen Liiton arkistomateriaalit, jotka pääasiassa käsittelevät pöytäkirjoja hallitusten ja työvaliokuntien kokouksista sekä järjestöjen vuosikertomuksia. Lähdeaineistonani käytän myös Taloudellisen Valistuskeskuksen ja myöhemmin Yksityisyritykseen Liiton julkaisemaa suurelle yleisölle tarkoitettua <i>Talous ja Koti</i> -lehteä. Tutkimusmetodini on kvalitatiivinen sisällönanalyysi sekä ilmiön kontekstuaalinen selittäminen.</p> <p>Yksityisyritysten järjestäytyminen alkoi kaupan alan eri piirien perusteella Taloudellisen Valistuskeskuksen vuonna 1929. Valistuskeskuksen perustajajäsenet Suomen Tukkukauppiain Liitto ja Suomen Vähittäiskauppiainliitto kuitenkin riitaantuivat jo vuonna 1933, joka johti Vähittäiskauppiainliiton eroon toiminnasta. Eron seurauksena Valistuskeskukseen jääneet piirit lakkauttivat Valistuskeskuksen ja perustivat vuoden 1934 alusta sen työtä jatkamaan Yksityisyritykseen Liiton. Yksityisyritykseen Liitto oli tutkimusajanjaksoni tavoitteissaan menestyksellinen ja pystyi johdonmukaisesti laajentamaan toimintaansa. Tutkimuksessani osoitan, että yksityisyritysten päävastustaja oli osuustoimintaliike, niin taloudellisesti kuin aatteelliseksi. Se oli myös tärkein syy yksityisyritysten järjestäytymiseen.</p> <p>Tässä työssä osoitan, että Taloudellisen Valistuskeskuksen ja Yksityisyritykseen Liiton järjestäytyminen oli uudenlainen ilmiö järjestökentässä, sillä sen tavoitteena oli yhdistää yksityisyritysten joukko, jonka järjestäytyminen oli siihen mennessä edennyt ammattiryhmäkohtaisesti. Yksityisyritysten joukkoa yhdisti yksityisyrityksellisyysideologia. Osoitan myös, että yksityisyritysten järjestäytyminen oli aatteellista. Tärkeimpiä toimintamuotoja olivat yksityisyrityksellisyttä puolustavien kirjoitusten tekeminen sanomalehtiin, omien lehtien <i>Talous ja Kodin</i> sekä Yksityisyrityksen julkaiseminen sekä yksityisyritysten järjestämät tapahtumat Yksityisyrityksellisyys Viikot sekä yleiset yksityisyritysten kesäkokoukset.</p> <p>Yksityisyritysten järjestäytymisen ilmiön merkitys on ennen kaikkea siinä, että sillä on ollut kauaskantoisia seurauksia suomalaisessa elinkeinoelämän järjestökentässä. Yksityisyritysten järjestäytyminen aloitti kehityksen, joka johtaa Suomen Yrityksiin asti.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Taloudellinen Valistuskeskus, Yksityisyritykseen Liitto, järjestäytyminen, aatteelliset järjestöt, etujärjestöt, yksityisyrityksellisyys, yksityisyritykset, tukkukauppa, vähittäiskauppa, yritysajattomuus, elinkeinoelämä, kauppiat, eturyhmät, Suomi, 1900-luku, taloushistoria			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Keskustakampanin kirjasto			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO	1
1.1 TUTKIMUSKYSYMYKSET, LÄHTEET JA METODIT	3
1.2 AIKAISEMPI TUTKIMUS JA RAJAUKSET	5
1.3 TEOREETTISET VÄLINEET JA KESKEISET KÄSITTEET	10
2. SYYT JÄRJESTÄYTYMISELLE	15
2.1 JÄRJESTÄYTYMISEN JUURET	16
2.2 MAINEEN PUHDISTUS	19
2.3 OSUUSTOIMINTALIIKE UHKANA	21
2.4 VAIKEA TALOUSTILANNE JA KAUPPIASMÄÄRÄN KASVU	28
2.5 YHDISTÄVÄ AATEMAAILMA LÖYTYY	29
3. YKSITYISYRITTÄJÄT JÄRJESTÄYTYVÄT.....	37
3.1 KEITÄ YKSITYISYRITTÄJÄT OLIVAT?	38
3.2 TALOUDELLINEN VALISTUSKESKUS PERUSTETAAN.....	48
3.3 RIITA VÄHITTÄISKAUPPIASLIITON KANSSA.....	51
3.4 YKSITYISYRITTÄJÄIN LIITTO SYNTYY	58
3.5 TAISTELU OSUUSTOIMINTALIHKETTÄ VASTAAN	62
3.6 TOIMINTA LAAJENEE	65
4. PROPAGANDAN VÄLINEET.....	69
4.1 SANOMALEHDISTÖN ”HOITAMINEN”	70
4.2 TALOUS JA KOTI JA YKSITYISYRITTÄJÄ	73
4.3 YKSITYISYRITTELIÄISYYDEN VIIKKO JA YKSITYISYRITTÄJIEN KESÄKOKOUKSET	78
4.4 MUU TOIMINTA	81
5. JOHTOPÄÄTÖKSET	85
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	88

1. JOHDANTO

”Kyllä yksityisyritteliäisyys on sittenkin se pohja, jolle kansakunnan täytyy rakentaa, sillä yksityisyritteliäisyys – ja se yksinomaan – kykenee pitämään talouden tasapainossa. Osuustoimintaliike sosialisoipi pakostakin yhteiskunnan ja talouselämän, ja mihin se viepi kansakunnan, sitä ei tarvinne järkevälle lukijalle ruveta lähemmin selostamaan.”¹

Näin lukijalle perustellaan yksityisyritteliäisyyden merkitystä Taloudellisen Valistuskeskuksen *Talous ja Koti* -lehdessä lehden perustamisvuonna 1933. Lainaus lehdestä tiivistää hyvin sen, missä tilanteessa ja mihin asetelmaan Yksityisyrittäjien Liiton edeltäjä, Taloudellinen Valistuskeskus, perustettiin vuonna 1929 – puolustamaan parjattuja yksityisyrittäjiä ja taistelemaan osuustoimintaliikkeen pelottavasti kasvavaa suosiota vastaan.

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastelen yksityisyrittäjien järjestäytymisen alkuvaihetta vuosina 1929–1938. Tarkastelujakso alkaa Taloudellisen Valistuskeskuksen perustamisesta vuonna 1929 ja päättyy vuoteen 1938, ennen sota-ajan alkamista Suomessa.

Tutkimanani ajanjaksona yksityisyrittäjiksi itseään kutsuvien yrittäjien ja järjestöjen ryhmä heräsi puolustamaan itseään ja etujaan yksityisen yritteliäisyyden käsitteen ympärille. Tämä tarkoitti järjestäytymistä ja oman etujärjestön perustamista sekä erityisesti yksityisyrittäjien suurimman ryhmän, yksityiskauppiaiden roolin hahmottamista uudella tavalla. Tässä työssä tarkastelen tarkemmin yksityisyrittäjien järjestäytymiseen johtaneita syitä ja järjestäytymisen prosessia sekä yksityisyrittäjien järjestäytymisen luonnetta, eli keitä yksityisyrittäjät olivat ja mitä he tekivät.

Yksityisyritteliäisyyden aate yhdisti ensimmäisen kerran yksityisen elinkeinoelämän eri ryhmät perustamaan yhteisen järjestön vuonna 1929, kun Taloudellinen Valistuskeskus (TV) perustettiin. Taloudellisen Valistuskeskuksen jatkoksi perustettiin vuonna 1934 Yksityisyrittäjien Liitto (YYL). Taloudellisen Valistuskeskuksen perustamiskokouksessa hyväksytyssä ohjesäännössä määriteltiin, että Valistuskeskuksen tavoitteena oli ”yksityisyritteliäisyyden merkityksen tehostamista tarkoittavan valistustyön harjoittaminen kuluttajapiireissä”.² Taloudellinen Valistuskeskus ja YYL tulivatkin tunnetuksi yksityisyrittäjien asiaa ajavina aatteellisina järjestöinä.

---

¹ ’Menneen ajan kauppias.’, *Talous ja Koti* 06/1933, 4.

² Taloudellisen Valistuskeskuksen ohjesääntö. Ptk TV hallitus 1/1929, liite 1. Taloudellinen Valistuskeskus 1929–1933, SY.

Yksityisyrittäjien järjestäytyminen ja herääminen toimintaan liittyy samaan aikaan voimakkaasti kasvaneeseen osuustoimintaliikkeeseen, jolla oli yksityisiä yrityksiä parempi maine niin valtion kuin tavallisen kansankin parissa.³ Taistelu asemista ei typistynyt vain eri yritysmuotojen väliseksi, vaan 1920-luvun loppuun mennessä taistelu oli kehittynyt ideologiselle tasolle, taistoksi yksityisyrittäjyyteen perustuvan ja osuustoimintaan perustuvan yhteiskuntajärjestyksen paremmuudesta. Osuustoimintaliikettä ja -aatetta on tutkittu paljonkin⁴, mutta yksityisyritteliäisyyttä sen vastavoimana ei niinkään.

YYL oli 1930-luvulla osuustoimintaliikkeen selkein vastinpari. YYL oli myös nykyisen Suomen Yrittäjien ensimmäinen vaihe ja alkupiste. Yksityisyrittäjien Liitosta ei silti löydy edes Wikipedia-artikkelia, eikä akateemista tutkimusta, jossa liitto mainitaan, ole juuri nimeksikään. YYL:llä isolevikkisine lehtineen ja tutulta kuulostavine aatteineen olisi varmasti tutkimuksellistakin merkitystä. Tämän tutkimuksen onneksi Taloudellisen Valistuskeskuksen ja YYL:n arkistot löytyivät Suomen Yrittäjien hallusta. Lähdeaineistoni oli siis tätä työtä tehdessä lähes käyttämätöntä, mikä toi tutkimukselle paitsi lisähaastetta tutkimuksellisen kontekstin puutteen vuoksi, myös lisäarvoa.

Perustutkimuksen ja kontekstin puute onkin vahvasti vaikuttanut tutkimusasetelmaani, jossa olen enemmän tai vähemmän joutunut aloittamaan siitä, että ennen kuin joku toinen voi mennä syvemmällä, on minun ensin selvitettävä YYL:stä perusasiat. Tässä tutkielmassa siis haetaan vastausta perustavanlaatuisiin myös kysymyksiin: Mitä ylipäättään olivat Taloudellinen Valistuskeskus ja YYL, mitä ne tekivät ja keitä olivat yksityisyrittäjät?

Vaikka on syytä ottaa huomioon tämä omasta kiinnostuksesta johtuva mahdollinen harha korostaa tutkimusaiheensa merkityksellisyyttä liikaakin, niin väitän silti, että yksityisyrittäjiliikkeen alkuvaiheet kaipaavat lisäselvittelyä. Myös yrityshistorian professori Niklas Jensen-Eriksen nostaa pienet ja keskisuuret yritykset yhdeksi yrityshistorian tutkimusaiheeksi, jota ei ole tutkittu tarpeeksi.⁵ Yksityisyritteliäisyyden aatteesta tai yksityisyrittäjistä ryhmänä ei löydykään läheskään siinä määrin tutkimusta kuin kansantaloudellisesti merkittävistä elinkeinoelämän aloista ja yrityksistä, kuten

---

³ Tätä käsittelen luvuissa 2.2 ja 2.3.

⁴ Komulainen 2018, 12-13. Esimerkkejä uudesta tutkimuksesta: Keskisarja, Komulainen, Kuisma & Siltala 2015 ja Komulainen 2018.

⁵ Jensen-Eriksen 2014, 327.

metsäteollisuudesta.⁶ Yrityshistoriassa on pitkään vallinnut käsitys, että suuryritykseksi kasvettuaan yritys muuttuu historiallisesti merkittäväksi, eli tutkimuksen arvoiseksi.⁷

Taloudellisen Valistuskeskuksen ja sitä seuranneen YYL:n aatteellinen perintö jäi elämään nykypäivän Suomen Yrittäjissä, jonka toinen perustajajäsen se oli vuonna 1996.⁸ Yksityisyrittäjien herääminen sekä YYL:n perustaminen, järjestäytyminen ja varhainen toiminta selittävät mielenkiintoisella tavalla nykypäivän yrittäjien edunvalvojan, Suomen yrittäjien yhteiskunnallista roolia ja etujärjestösuhteita. Yksityisyrittäjien varhainen historia avaa uuden ja vähemmälle huomiolle jätetyn näkökulman myös tämän päivän Suomen suurimman kaupan alan yrityksen, Keskon, historiaan, sillä nykyinen K-Kauppiasliitto, silloinen Suomen Vähittäiskauppiasliitto, oli toinen Taloudellisen Valistuskeskuksen perustajajäsenistä yhdessä Suomen Tukkukauppiain Liiton kanssa.

1.1 Tutkimuskysymykset, lähteet ja metodit

Tässä työssä tarkastelen Taloudellisen Valistuskeskuksen ja Yksityisyrittäjien Liiton ympärille yhdistynyttä yksityisyrittäjien liikettä. Erityisesti olen kiinnostunut yksityisyrittäjien järjestäytymisen syistä ja prosessista sekä järjestöjen toimintamuodoista. Näiden ratkaisemiseksi on tärkeää selvittää myös keitä yksityisyrittäjät olivat.

Tutkimuskysymyksiäni tässä työssä ovat:

- Miksi yksityisyrittäjät järjestäytyivät?
- Miten yksityisyrittäjät järjestäytyivät?
- Mitä yksityisyrittäjät tekivät?

Tutkimuskysymyksieni selvittämiseksi olen käyttänyt primäärilähteinäni tässä työssä Suomen Yrittäjien (SY) hallusta löytyviä Taloudellisen Valistuskeskuksen ja YYL:n arkistolähteitä vuosilta 1929-1938. Pöytäkirjat on tehty Taloudellisen Valistuskeskuksen ja YYL:n hallitusten (n. 2-3 kertaa vuodessa) ja työvaliokuntien (n. kerran kuukaudessa) kokouksista sekä järjestöjen vuosikokouksista, YYL:n *Talous- ja Koti* -lehteä kustantaneen Yksityisyrittäjien Kustannusosakeyhtiön valvontakunnan kokouksista (perustettiin vuonna 1933) ja YYL:n

---

⁶ Esim. Markku Kuusman kuuluisa sitaatti ”Suomi elää metsästä, on metsässä ja on metsä.”, Kuusma 1993, 19. Uusinta tutkimusta metsäteollisuuden edunvalvonnasta edustaa Sakari Siltalan Oksalla Ylimmällä. Siltala 2018.

⁷ Esim. Ahvenainen 1994, 52.

⁸ Myöhemmin Yrittäjien Liitto (1961), Suomen Yrittäjien Keskusliitto SYKL (1976) ja Suomen Yrittäjät, joka muodostettiin SYKL:n ja Pienteollisuuden Keskusliiton yhdistyttyä 1996.

järjestämistä yleisistä yksityisyrittäjäin kesäkokouksista (aloitettiin vuonna 1936). Pöytäkirjat liitteineen ovat huolellisesti laadittuja, hyvässä kunnossa ja lähestulkoon käyttämättömiä ja niissä referoidaan monia keskusteluja jopa keskustelijoiden tarkkuudella. Siksi ne tarjoavatkin mielenkiintoisen tutkimuslähteen yksityisyrittäjien liikkeen järjestäytymiseen ja Taloudellisen Valistuskeskuksen ja YYL:n rakentumiseen järjestöinä. Arkistolähdemateriaalia on syntynyt vuosina 1929–1938 valtavasti: Olen lukenut ja analysoinut tätä työtä varten Taloudellisen Valistuskeskuksen ja YYL:n arkistomateriaalia yhteensä noin 2000 sivua.

Arkistomateriaalin määrä lisääntyy tutkimusajanjaksoni loppua kohden. Taloudellisen Valistuskeskuksen ajoista on jäänyt jäljelle vähiten arkistomateriaalia. Suurimman lähdeaineiston tuolta ajalta muodostavat yhdistyksen vuosikertomukset. Lisäksi mukana on tilinpäätöksiä, listauksia tehdyistä matkoista sekä hallitusten kokousten pöytäkirjoja. Kymmenestä järjestetystä hallituksen kokouksesta vuosina 1929–1933, jäljellä ovat pöytäkirjat kahdeksasta kokouksesta. Arkistomateriaalin epätasaista jakautumista ajanjaksolle selittää se, että ajan kuluessa toiminta vakiintui ja laajeni: Yksityisyritteliäisyyden Viikon vietto aloitettiin vuonna 1931. Vuonna 1933 perustettiin *Talous ja Koti* kustantava Yksityisyrittäjäin Kustannusosakeyhtiö. Vuonna 1936 alettiin julkaista liiton toista lehteä, *Yksityisyrittäjää*, perustettiin Yksityisyrittäjäin Säätiö ja alettiin järjestää yksityisyrittäjien yleisiä kesäkokouksia.

Olen käyttänyt päätelmieni tukena myös toista Yksityisyrittäjäin Liiton julkaisemaa lehteä, suurelle yleisölle ja propagandatyöhön tarkoitettua *Talous ja Koti* -lehteä. Yksityisyrittäjillä oli kaksi omaa lehteä, vuonna 1933 vähän ennen Valistuskeskuksen perustamista toimintansa aloittanut ja sen jälkeen Valistuskeskuksen yhteyteen ostettu suuremmalle yleisölle tarkoitettu *Talous ja Koti* -lehti ja vuonna 1936 perustettu ammattilehti *Yksityisyrittäjä*. *Talous ja Koti* käytän hyväkseni selvittäessäni yksityisyritteliäisyyden ideologiaa sekä perusteluita omaksi puolustukseksi, jotka selittävät osaltaan yksityisyrittäjien järjestäytymisen syitä. Lehti kuvaa myös osuvasti yksityisyrittäjien argumentaatiota taistelussa osuustoimintaliikettä vastaan.

Metodina lähdeaineistoni analysoinnissa käytän kvalitatiivista sisällönanalyysiä sekä historian tutkimukselle tyypillisestä kontekstuaalisesta selittämistä. Olen etsinyt tutkittavalle ilmiölle aikaan ja paikkaan sidottuja syitä sekä peilannut samanaikaisia tapahtumia, puheenaiheita ja ilmapiiiriä tutkittavaan ilmiöön. Koska tutkimuskysymykseni pyrkivät selvittämään yksityisyrittäjäin liikkeen kokonaiskuvaa, olen käyttänyt myös asiakirjalähteitäni kokonaisvaltaisesti hyväksi eri kysymysteni selvittämiseen. *Talous ja Koti* -lehden ilmestymisvuosilta 1933–1938 olen tarkastellut lehtiaineistoa painottuen alkupäähän

tasatakseni arkistolähteiden määrän epäsuhtaa tutkimusajanjaksoni alku- ja loppupään välillä. En tutki muutosta, joten lehden toiminnan ensimmäisten vuosien tarkempi analysointi antoi hyvän kuvan yksityisyrittäjäliikkeen olemassaolon perusteluista sekä ideologisista lähtökohdista.

Tutkimuslähteitä lukiessa on aina muistettava lähdekritiikki. Tässä työssä lähdekritiikki merkitsee erityisesti sitä, että otan käsittelyssäni huomioon lähteideni tuottaman puolueellisen näkökulman suhteessa Taloudellisen Valistuskeskuksen ja YYL:n pääkilpailijoihin Vähittäiskauppiasliittoon ja osuustoimintaliikkeeseen. Tarkastelen tutkimuskysymyksiäni yhden ryhmän tuottamista lähteistä, joten Vähittäiskauppiasliitto ja osuustoimintaliike käsitellään ainoastaan yksityisyrittäjien näkökulmasta. Anitra Komulainen tekee omassa tutkimuksessaan myös huomion, että lähdekritiikki on erityisen paikallaan juuri käsittelemälläni ajanjaksolla ennen toista maailmansotaa, jolloin eri kaupparyhmien propaganda toisiaan vastaan oli voimakkaimmillaan.⁹

Olen rakentanut tutkielmani käsittelyjärjestyksen tutkimuskysymyksieni mukaisesti. Ensin pohdin yksityisyrittäjien järjestäytymisen historiallista kontekstia, syitä ja tavoitteita luvussa kaksi. Selvittämällä ensin järjestäytymisen syitä, pystyn hahmottamaan paremmin niitä tilannesidonnaisia lähtökohtia, joista yksityisyrittäjät toimivat. Kolmannessa luvussa selvitän kronologisesti järjestäytymisen prosessia sekä Valistuskeskuksen ja myöhemmin YYL:n kehittymistä vaihe vaiheelta aina vuoteen 1938. Kolmannessa luvussa avaan myös sitä, keitä yksityisyrittäjät olivat, sillä sen selvittäminen on tarpeellista kontekstin hahmottamiseksi. Neljännessä, eli viimeisessä käsittelyluvussa tarkastelen Taloudellisen Valistuskeskuksen ja YYL:n toimintamuotoja, eli selvitän toiminnan ja tekemisen luonnetta. Käsittelyjärjestykseni on siis osittain kronologinen ja osittain temaattisesti jaoteltu. Näin toivon saavuttavani eheän ja kokonaisvaltaisen kuvan yksityisyrittäjien järjestäytymisen ilmiöstä.

1.2 Aikaisempi tutkimus ja rajaukset

Ajallisesti ja asetelmallisesti lähimpänä omaa tutkielmaani on Anitra Komulaisen uusi väitöskirja *Valloittavat osuuskaupat – Päivittäistavarakaupan keskittyminen Suomessa 1979-1939*, joka piirtää kokonaiskuvan kaupan alan toimijoista tutkimallani ajanjaksolla. Komulaisen tutkimus on kaivattu parannus kaupan alan kokonaisuutta käsittelevään tutkimuskenttään, jossa huomattavan suuri osa tutkimuskirjallisuudesta on tilaustöitä ja keskittyy yhteen

---

⁹ Komulainen 2018, 22.

kaupparyhmään tai toimijaan kerrallaan ottamatta huomioon muita toimijoita. Osuuskaupan näkökulmasta päivittäistavarakaupan keskittymistä tutkinut Komulainen on myös törmännyt kotimaankauppaa ja elintarvikekauppaa käsittelevien tutkimusten ”lähes täydelliseen puuttumiseen” sekä ristiriitaisuuksiin ja rajoittumiseen tutkimuksissa kerrallaan aina vain yhteen kaupparyhmään ilman kokonaiskuvan hahmottamista.¹⁰ Osuustoimintaliikkeen näkökulmasta huolimatta Komulainen on kerännyt tutkimukseensa paljon kokoavaa tietoa kaupan alasta ylipäätään, mitä käytän hyväksi myös omassa työssäni kontekstin luonnissa. Komulaisenkaan tutkimuksessa ei ole kuitenkaan otettu huomioon Valistuskeskusta tai YYL:ää, vaan ne ainoastaan mainitaan.¹¹ Yksityiskauppiain puolta Komulaisen tutkimuksessa edustavat Yksityisyrittäjien Liiton merkittävin taustavoima Suomen Tukkukauppiain Liitto sekä niin kutsutut maakauppiaat, joita omassa työssäni edustaa Vähittäiskauppiasliitto.

Kuten tutkielmastani selviää, useimmat Taloudellisen Valistuskeskuksen ja YYL:n jäsenet olivat kauppiaita ja kaupan alan yrityksiä ja järjestöjä. Kaupan alan historian tärkein lähteeni on edellä mainitun Anitra Komulaisen väitöskirjan lisäksi sosiaalishistoriallinen Kai Hoffmanin *K-kaupan historia* (1983), johon myös Komulainen viittaa.¹² Kauppiain ammattikuntaa tutkineen Hoffmanin teos on pitkälti jatkoa Aulis J. Alasen vanhempaan *Suomen maakaupan historiaan* (1957).¹³ Nämä teokset on kirjoitettu maakaupan¹⁴, ja erityisesti YYL:n ulkopuolelle jättäytyneen Vähittäiskauppiasliiton ja siihen läheisesti yhteydessä olleiden tukkukauppiastahojen näkökulmasta, mutta niissä kuvataan myös laajemmin koko kaupan alan kehitystä.

Työni on perustutkimusta, jossa on lähdeittävä liikkeelle alkuasetelmista, koska aikaisempaa akateemista tutkimusta yksityisyrittäjien ryhmästä tai YYL:stä ei oikeastaan ole tehty. Paras esitys liiton alkuvaiheista löytyy Viljo E. Terhon kirjoittamasta *Yrittäjän työ on näyttänyt arvonsa – SYKL 50* -teoksesta (1983), joka on liiton itsensä kustantama. Terho itse toimi liiton

---

¹⁰ Komulainen 2018, 11, 21-22.

¹¹ Komulainen 2018, 190-191.

¹² Komulainen 2018, 11.

¹³ Hoffman 1983, esipuhe; Alanen 1957.

¹⁴ Maakaupalla tarkoitettiin maaseudulla harjoitettua kauppaa, joka tuli lailliseksi 1800-luvun loppupuolella elinkeinovapauslakien myötä. Kaupunkikauppa taas oli kaupungeissa käytyä kauppaa, jota ennen elinkeinovapautta saivat käydä vain porvarioikeudet omistavat kauppiaat. Kaupunkikauppaa säätelivät kauppahuoneet. Ks. esim. Hoffman 1983, 12-29.

toimitusjohtajana vuosina 1968-78.¹⁵ Teos antaa yleiskuvan yrittäjäliikkeen alkuvuosien toiminnasta ja sitä edeltäneestä ajasta. Terhon historiateos on omani lisäksi ainut löytämäni tutkimus, jossa on käytetty liiton pöytäkirjamateriaalia 1920- ja 1930-luvuilta hyväksi, mutta teoksessa on käsittelemästäni ajanjaksosta kirjoitettu vain muutaman sivun verran osana liiton siihen mennessä 50-vuotista historiaa.¹⁶ Teos antaa kuitenkin tukea omille päätelmilleni.

Samaa linjaa jatkaa Timo Mikkilän kirjoittama uudempi Suomen Yrittäjien historia *Työn tekijät: Suomen yrittäjät ja sen edeltäjät 1898-2016*. Mikkilä nojaa YYL:n alkuvuosilta pääosin Terhon tutkimukseen, mutta ottaa huomioon myös Suomen yrittäjien toisen perustajajäsenen vuonna 1996, Pienteollisuuden Keskusliiton historian.¹⁷ Tutkimani ajanjaksona järjestö toimi nimellä Suomen Käsityö- ja Teollisuusliitto¹⁸. Kummatkin teokset keskittyvät kuvaamaan Taloudellista Valistuskeskusta ja YYL:ää sisältä päin, kiinnittämättä huomiota elinkeinoelämän ja kaupan alan järjestölliseen kontekstiin. Molemmissa teoksissa tutkimani ajanjakso käsitellään vain yhtenä osana YYL:n pitkää historiaa, joten ajanjakso saa myös sivumäärällisesti suppean käsittelyn. Terhon ja Mikkilän teokset antavat yleiskuvaa siitä, miten toiminta jatkui tarkastelemani ajanjakson jälkeen.

Yksityisyrittäjien tärkein kilpakumppani oli osuustoimintaliike. Tässä työssä ei ole tarkoitus mennä syvemmin osuustoiminnan ja osuustoiminta-aatteen historiaan, vaan pysytellä yksityisyrittäjien näkökulmassa, joten osuustoimintaliikkeen suhteen olen luottanut kahteen perusteokeen. Markku Kuisman, Annastiina Henttisen, Sami Karhun ja Maritta Pohlsin *Kansan talous – Pellervo ja yhteisen yrittämisen idea 1899-1999* kertoo osuustoiminnan pellervolaisesta suunnasta, niin poliittisen kuin taloushistoriainkin näkökulmista. Markku Kuisman, Sakari Siltalan, Teemu Keskisarjan ja Anitra Komulaisen *Kapinallinen kauppa – Helsingin osuuskauppa Elanto 1905-2015* taas valottaa osuustoimintaliikkeen toimintaa Helsingissä, jonne Taloudellisen Valistuskeskuksen ja YYL:n toiminta oli varsinkin alkuvaiheessa vahvasti painottunut. Teos myös painottuu osuustoiminnan siihen puoleen mistä YYL:n oli eniten kiinnostunut, osuuskauppatoimintaan.

---

¹⁵ Terho 1983, 72.

¹⁶ Terho 1983, 8-15, 72-73.

¹⁷ Mikkilä 2016, 18.

¹⁸ PKT:n nimi on vaihtunut historiassa monta kertaa. Sen edeltäjiä olivat Suomen Teollisuusvaliokunta 1898-1911, Teollisuusvaliokunta 1912-1928, Suomen Käsityö- ja Teollisuusliitto 1929-1944, Käsityöteollisuusliitto 1945-1950 sekä Käsi- ja Pienteollisuuden Keskusliitto 1951-1962. PKT lakkasi olemasta, kun se yhdistyi silloisen Suomen Yrittäjien Keskusliiton kanssa Suomen Yrittäjiksi vuonna 1996. Mikkilä 2016, 66.

Ajallisesti olen rajannut varsinaisen käsittelyni alkamaan Taloudellisen Valistuskeskuksen perustamisesta vuonna 1929, koska Valistuskeskus yhdisti ensimmäistä kertaa eri piirejä nimenomaan yksityisyritteliäisyyden käsitteen taakse, vaikka se ei vielä näkynytään yhdistyksen nimessä, vaan vasta säännöissä. Valistuskeskuksen ajasta aloittaminen on myös luontevaa ja oikeastaan välttämätöntä yksityisyrittäjien järjestäytymisen ilmiön tutkimiseksi, koska Valistuskeskus ja YYL muodostavat jatkumon: YYL perustettiin Valistuskeskuksen raunioille ja säännöt olivat aatteellisilta osiltaan lähes identtiset, samoin keskeiset johtohenkilöt. Yhteistyötä mukana olleiden tahojen välillä oli viritelty ennenkin, mutta se ei aikaisemmin ollut laajassa mitassa onnistunut yksityisen yritteliäisyyden yhdistämänä. Eri piireissä, esimerkiksi Tukkukauppiaiden Liiton piirissä sekä Maakauppiasliitossa, yksityisyrittäjyyden puolesta kuitenkin puhuttiin ja propagoitiin jo 1910- ja 1920-luvuilla.¹⁹

Lopetan tarkasteluni vuoteen 1938, eli ennen sota-ajan alkamista. Myös YYL:n vaiheita tutkinut Terho jakaa liiton toimintajaksot Suomen talvi- ja jatkosodan perusteella kolmeen osaan: sotaa edeltäneeseen, sotien aikaiseen ja sotien jälkeiseen toimintajaksoon.²⁰ Kari Teräs on tutkinut yksityisyrittäjien piirissä käytyä talouskeskustelua säännöstelytalouden aikana, vuosina 1939 – 1949. Teräs tulee tulokseen, että tutkimanaan ajankohtana yksityisyrittäjien piirissä käyty keskustelu keskittyi erityisesti valtion talouspolitiikan, eli sääntelyn ja veropolitiikan, vastustamiseen.²¹ Omassa tutkimuksessani 30-luvun keskustelu poikkeaa huomattavasti säännöstelytalouden aikaisesta keskustelusta, sillä 30-luvun keskustelussa yksityisyrittäjien päävihollisena näyttäytyy selvästi osuustoimintaliike, ei valtio. Näin ollen tarkasteluajanjaksoni päättymisen perusteluna toimii yhteiskunnallisten olosuhteiden ja sitä kautta keskustelunaiheiden muuttuminen.

Yksityisyrittäjien järjestäytyminen oli vahvasti aatteellista ja nojasi pitkälti ideologiseen kamppailuun osuustoimintaliikettä vastaan. Osuustoimintaliikettä tutkinut Annastiina Henttinen näkee, että voimakkain ideologisen kilpailun aikakausi kapitalistisen, sosialistisen ja osuustoiminnallisen yhteiskuntamuodon välillä ajoittuu juuri 1930-luvulle.²² Kari Teräksen lisäksi myös Anitra Komulainen on tutkimuksessaan päätenyt siihen, että toisen maailmansodan alkaminen pakotti yritykset puhaltamaan yhteen hiileen ja aatteellinen taisto jäi taka-alalle osuustoimintaliikkeen ja yksityisyrittäjien asiakaslehdissä.²³

---

¹⁹ Mikkilä 2016, 186; Komulainen 2018, 97.

²⁰ Terho 1983, 19.

²¹ Teräs 2008, 290.

²² Henttinen 1999, 158.

²³ Komulainen 2015, 71-72; 111-120.

Toisaalta tarkastelun päättämistä vuoteen 1938 tukee keskustelun ja yhteiskunnallisten olosuhteiden muuttumisen lisäksi myös se, että tarkoitus on tarkastella järjestäytymisen prosessia: vuoteen 1938 mennessä YYL:n organisaatio ja toimintamuodot olivat alkaneet vakiintua: omat lehdet oli perustettu (suuren yleisön *Talous ja Koti* vuonna 1933, ammattilehti *Yksityisyrittäjä* vuonna 1936), Yksityisyrittäjien Säätiö oli perustettu (1936), Yksityisyritteliäisyyden Viikko (vuodesta 1931 alkaen) ja Yksityisyrittäjien kesäkokous (vuodesta 1936 alkaen) olivat vakiinnuttaneet asemansa yksityisyrittäjien valtakunnallisina kokoontumisina. Myös alueorganisaatio oli perustettu ja samaan aikaan uudet parannellut säännöt olivat tulleet voimaan (1938).

Tässä tutkimuksessa Valistuskeskuksen ja YYL:n ajatellaan edustavan yksityisyrittäjiä ja heidän aatettaan, joten tarkastelu on rajattu näiden järjestöjen toimintaan, heidän omasta perspektiivistään. Yksityisyrittäjiä oli tietenkin muitakin kuin ne, jotka järjestäytyivät Valistuskeskuksen ja YYL:n kautta, joten voidaanko vain näistä järjestöistä puhua yksityisyrittäjien edustajana ja yksityisyritteliäisyyden aatteen puolustajina? On totta, että Valistuskeskuksessa ja YYL:ssä edustettuina olivat varsinkin ensivaiheessa lähinnä kauppiaat. Pois jäivät yksityiset tehtailijat, käsityöläiset ja itseasiassa Vähittäiskauppiasliiton vetäytyttyä toiminnasta YYL:ää perustettaessa, myös iso vähittäiskauppiasryhmä. Tässä tutkielmassa kuitenkin kaikki muut yksityistä yritteliäisyyttä harjoittaneet ja kannattaneet tahot on jätetty tarkastelun ulkopuolelle, sillä Taloudellinen Valistuskeskus ja sitä seurannut YYL olivat ainoita järjestöjä, jotka oli perustettu nimenomaan yksityisyritteliäisyyden aatteen ympärille. Vähittäiskauppiasliiton voi ajatella olleen monella tavalla YYL:n kilpailija, sillä senkin jäsenkunta koostui kauppiaista ja sekin näki osuustoimintaliikkeen uhkana. Vähittäiskauppiasliiton toiminta keskittyi tiettyjen kauppiaspiirien ympärille ja 1930-luvulla yhä enemmän tiettyjen tukkuliikkeiden ympärille, ei edes koko kaupan alan yleisenä järjestönä.²⁴ Näistä syistä myös Vähittäiskauppiasliitto on jätetty käsittelyn ulkopuolelle. Myös suuret metsäteollisuusyritykset kokivat osuustoiminnalliset yritykset uhkana ja yrittivät vaikuttaa yksityisen yritteliäisyyden puolesta ja osuustoimintaa vastaan.²⁵ Yksityisyritteliäisyydestä ja osuustoiminnasta siis keskustelivat muutkin tahot kuin Valistuskeskus ja YYL, mutta nämä olivat Suomessa ainoita järjestöjä, joiden perustehtävä oli yksityisyrittäjien ryhmän edunvalvonta ja yksityisyritteliäisyyden aatteen propagoiminen.

---

²⁴ Kts. alaluku 2.1

²⁵ Kts. esim. Kuisma 1999, 19-22.

Samalla tavoin olen rajannut lähdeaineistosta pois kaikkien muiden paitsi Valistuskeskuksen ja YYL:n tuottaman lehtimateriaalin. Ideologista kamppailua käytiin YYL:n toimesta tietenkin myös muissa lehdissä, esimerkiksi Kauppalehdessä, ja myös muut toimijat kuin Valistuskeskus ja YYL kävivät keskustelua yksityisyritteliäisyyden puolesta eri lehdissä. Muiden lehtien tutkiminen ei kuitenkaan toisi mitään merkittävää uutta näkökulmaa tutkimuskysymyksieni selvittämiseksi, koska tutkin aihetta yksityisyrittäjien, eli Taloudellisen Valistuskeskuksen ja YYL:n omasta perspektiivistä.

1.3 Teoreettiset välineet ja keskeiset käsitteet

Työni näkökulma on yrityshistoriallinen, sillä tutkin yksityisyrittäjiä ja yksityisyritteliäisyyden ympärilleen syntynyttä liikettä vuorovaikutuksessa poliittisen, taloudellisen ja sosiaalisen ympäristönsä kanssa. Vuorovaikutuksen kautta yrityshistorian²⁶ ovat määritelleet Geoffrey Jones ja Jonathan Zeitlin, joiden mukaan yrityshistorian tutkimusalueeseen kuuluvat liike-elämän systeemien muutos, yrittäjät ja yritykset.²⁷ Yrityshistorian tutkimuksessa keskeisenä tutkijana esiin nousee Markku Kuisma, joka on pitänyt yrityksiä ja yrittäjiä suomalaisen historiankirjoituksen marginaaliryhmänä.²⁸ Yrityshistoria oli pitkään alitutkittu ala, mutta Markku Kuisman jälkeen on kuitenkin tullut paljon uusia tutkijoita ja tutkimuksia, kuten omassa työssänikin viitatut Maiju Wuokon ja Anitra Komulaisen väitöskirjat.²⁹

Keskeisiä käsitteitä työssäni ovat *järjestäytyminen*, *eturyhmä*, *aatteellinen järjestö*, *yksityisyritteliäisyyden ideologia* ja *yksityisyrittäjä*. Markku Kuisma selittää osuusliike Elantoa käsittelevässä *Kapinallinen kauppa – Helsingin osuuskauppa Elanto 1905-2015* -teoksessa yksityisyrittäjien ja osuustoimintaliikkeen taistelua yritysten välisellä kilpailulla ja kansanryhmien- ja liikkeiden kamppailulla yhteiskunnallisesta vallasta.³⁰ Markku Kuisman esiin nostamaan yhteiskunnalliseen valtaan liittyy työssäni keskeinen käsite, *eturyhmä*. Eturyhmän ja etujärjestön eroa ei välttämättä tutkimuksessa aina eritellä.³¹ Käytän tässä työssä kuitenkin käsitettä eturyhmä, sillä se viittaa ryhmään, jolla on yhteiskunnallisia etuja

---

²⁶ Olen suomentanut termin *business history* yrityshistoriaksi ottaen mallia Maiju Wuokon väitöskirjasta, jossa myös *business history* suomennetaan yrityshistoriaksi. Wuokko 2016, 35.

²⁷ Jones & Zeitlin 2007, 1.

²⁸ Kuisma 1993, 18.

²⁹ Wuokko 2016, Komulainen 2018. Kts. myös Jensen-Eriksen 2014.

³⁰ Kuisma 2015, 27.

³¹ Vrt. *Interest group*, joka on suomennettu molemmiin tavoin. Esim. Maiju Wuokko kääntää termin etujärjestöksi. Wuokko 2016, 14; Juha-Antti Lamberg käyttää sekä termiä etujärjestö että eturyhmä. Lamberg 1999.

ajettavanaan. Valistuskeskus ja YYL eivät olleet etujärjestöjä sanan varsinaisessa merkityksessä, sillä etujärjestösanaa on totuttu käyttämään tutkimusajanjaksoni jälkeen syntyneessä työmarkkinaneuvottelujärjestelmässä mukana olevista työmarkkinaosapuolten etujärjestöistä, jotka sopivat tulopolitiikasta.³² Työmarkkinajärjestelmän ajatellaan syntyneen vasta 1940-luvulla, eikä YYL:stä silloinkaan tullut työmarkkinaosapuoli sen omasta halusta.³³ Yksityisyrittäjillä oli kuitenkin etuja ajettavanaan, vaikka toiminta keskittyi enemmän yleisen mielipiteen muokkaamiseen kuin valtion päätöksentekoon vaikuttamiseen tai taloudelliseen sopimiseen toisten järjestöjen kanssa. *Järjestäytymisellä* tarkoitan tässä työssä järjestöjen rakentamisen ja yksityisyrittäjien yhteistyön kehittymisen prosessia, jonka tavoitteena oli vaikuttaminen ryhmän yhteisiin etuihin. Eturyhmän käsite sopii myös yhteen järjestäytymisen kanssa: kyseessä oli uuden yhteisiä etuja omaavan yksityisyrittäjien ryhmän muodostuminen järjestäytymisen kautta.

Vaikka järjestäytymisen taloudellisia ja aatteellisia motiiveja ei voi täysin erottaa toisistaan, käsittelen Taloudellista Valistuskeskusta ja YYL:ää tässä työssä *aatteellisina järjestöinä*, joka korostaa toiminnan ideologista ulottuvuutta. Taloudellisen Valistuskeskuksen ja YYL:n toiminta oli kaukana varsinaisesta liiketoiminnasta, eikä sillä ollut yhteyttä tai vaikutusvaltaa yritystoimintaan (lukuun ottamassa omien lehtien julkaisemiseksi perustettuja yhtiöitä). Samaa jakoa taloudelliseen yhteistyöhön ja aatteellisiin järjestöihin on käyttänyt Anitra Komulainen.³⁴ Myös Kai Hoffman jakaa yhteistoiminnan kahtia, taloudelliseen ja aatteelliseen. Hoffman määrittelee, että yhteistoiminnalla tavoitellaan suurempia etuja, kuin mihin yksinään, ilman yhteistyötä voidaan päästä. Hänen mukaansa taloudellisella yhteistyöllä pyritään saamaan toiminta paremmin tuottavaksi ja aatteellisella taas turvaututaan joukkovoimaan ideologisten pyrkimysten edistämiseksi.³⁵ Myös YYL itse määritteli itsensä 1940-luvun alussa aatteelliseksi järjestöksi.³⁶

Uutta suomalaista tutkimusta yrityshistoriasta ja taloudellisista eturyhmistä edustaa Maiju Wuokon väitöskirja *Markkinatalouden etujoukot: Elinkeinoelämän Valtuuskunta, Teollisuuden Keskusliitto ja liike-elämän poliittinen toiminta 1970-1980-lukujen Suomessa* (2016), jossa tarkastellaan liike-elämän etujärjestötoimijoita poliittisen vaikuttamisen näkökulmasta.

---

³² Kts. esim. Myllymäki 1979, 7-9. Myös Tapio Bergholm aloittaa sopimussyhteiskuntaa käsittelevän teossarjansa vuodesta 1944. Bergholm 2005. Kts. myös

³³ Terho 1983, 24-29.

³⁴ Komulainen 2018, 136.

³⁵ Hoffman 1983, 44.

³⁶ Terho 1983, 24-26.

Wuokon tutkimus pyrkii kuvaamaan liike-elämän poliittisen vaikuttamisen kokonaisuutta keskeisten järjestötoimijoiden kautta.³⁷ Uusinstitutionaalista taloushistorian suuntausta edustava Juha-Antti Lamberg tutkii väitöskirjassaan *Taloudelliset eturyhmät neuvotteluprosesseissa – Suomen kauppasopimuspolitiikka 1920-1930-luvulla* (1999) Suomen kauppapolitiikkaa maailmansotien välisenä aikana eturyhmien näkökulmasta. Lambergin mukaan maailmansotien välisen ajan etujärjestökenttää on tutkimuksessa pidetty ”pluralistisena, etujärjestöjen ristiriitojen ja painostuspolitiikan aikakautena”.³⁸

Tutkin yksityisyrittäjien eturyhmän syntyä, järjestäytymistä ja toimintaa vuorovaikutuksellisessa suhteessa ympäröivään kansalliseen kehitykseen, ideologioiden kamppailuun sekä eturyhmien välisiin taloudellisiin ja poliittisiin suhteisiin. Samanlaista lähestymistapaa on käytetty Markku Kuisman, Annastiina Henttisen, Sami Karhun ja Maritta Pohlsin osuustoimintaliikkeen pellervolaista siipeä käsittelevässä tutkimuksessa *Kansan talous – Pellervo ja yhteisen yrittämisen idea 1899–1999*.³⁹ Tapaa käsitellä liike-elämän toimijoita vuorovaikutuksellisissa yhteiskunnallisissa yhteyksissään, eli muinakin kuin taloudellisina toimijoina, on kutsuttu jopa ”Kuisman koulukunnaksi”.⁴⁰ Koska tutkimuksestani käy ilmi, että yksityisyrittäjien järjestäytyminen liittyi suurissa määrin ideologiaan, on hyödyllistä myös ymmärtää, että ideologiat itsessäänkään eivät synny tyhjiössä. Tämä mieltä on esimerkiksi politologi Andrew Heywood, joka painottaa ideologioiden vuorovaikutuksellista luonnetta, sillä Heywoodin mukaan ideologia muokkautuu ja kehittyy yhteiskunnallisissa ja historiallisissa tilanteissa ja muokkautuu poliittisten tavoitteiden mukana.⁴¹

Yksityisyritteliäisyyden ja yksityisyrittäjien järjestäytymisen ideologinen luonne liittyy työntekijöiden myös aatehistoriaan. *Yksityisyritteliäisyys* oli uusi idea, jonka ympärille yksityisyrittäjien liike syntyi, joten järjestäytymisen syitä tutkiakseen on ymmärrettävä myös aatetta. Aatehistoria tutkii ajattelun historiaa yhtä ihmistä laajemmassa merkityksessä, kuten ideologioita, käsitteitä ja ismejä.⁴² Aatehistorioitsijat Mikko Myllykangas ja Petteri Pietikäinen ajattelevat, että ajattelun historian tutkimuksesta tulee merkityksellistä siinä vaiheessa, kun ajatusten voidaan osoittaa välittyneen suuremmalle ihmisjoukolle. Nämä käsitykset muuttuvat ympäröivää todellisuutta, eli ajatukset muokkaavat historian kulkua, joka on itsessään perustelu

---

³⁷ Wuokko 2016, 5-6.

³⁸ Lamberg 1999, 13. (Kuisma 1993, Pesonen 1992.)

³⁹ Kuisma 1999, 24.

⁴⁰ Wuokko 2016, 5.

⁴¹ Heywood 2012, 2-3.

⁴² Myllykangas & Pietikäinen 2017, 8.

yksityisyrittäjäliikkeen tutkimiselle tarkemmin.⁴³ Aatehistorian tutkimuksessa tärkeitä ovat käsitteet. Tutkimuksessa teksteistä pyritään etsimään käsitteitä ja niiden merkityksiä ja sitä kautta ymmärtämään ajattelua ja ajattelun kontekstia. Aatehistorioitsijat Mikko Myllykangas ja Petteri Pietikäinen käyttävät ajattelun ympärillä olevasta kontekstista nimitystä historiallinen kudos.⁴⁴ Keskeinen aatehistoriallinen käsite tässä tutkielmassa on *yksityisyritteliäisyys* sen historiallisessa kontekstissaan. Yksityisyritteliäisyyttä taas voidaan tarkastella *ideologiana*. Heywood määrittelee ideologian kolmen keskeisen määreen kautta. Ensinnäkin ideologia ottaa kantaa nykyiseen järjestelmään, yleensä maailmankuvan muodossa. Toiseksi ideologialla täytyy olla visio tai malli tulevaisuuden hyvästä yhteiskunnasta. Kolmanneksi ideologia selittää miten haluttu poliittinen muutos tapahtuu.⁴⁵

Yksityisyrittäjäliikkeen kuvaaminen ideologian kautta ei ole historian tutkimuksessa täysin uutta. Yksityisyrittäjien ja osuustoimintaliikkeen kilpailua on kuvannut ideologiseksi myös osuustoiminnan poliittista historiaa pellervolaisesta näkökulmasta tutkinut Annastiina Henttinen. Hän näkee, että kauppamuotojen kamppailu oli lopulta ideologista kamppailua osuustoiminta-aatteen ja kapitalismin välillä, ja että YYL ja yksityisyrittäjät olivat nimenomaan osuustoimintaliikkeen ideologinen vastavoima. Henttinen liittää yksityisyritteliäisyyden aatteen laajempaan kapitalismin ideologiaan.⁴⁶ Myös Yksityisyrittäjien järjestäytymistä YYL:n perustaman Yksityisyrittäjien Säätiön kautta teoksessaan *Kämpistä Slushiin – Yksityisyrittäjien Säätiö 1936–2016* käsitellyt Jyrki Vesikansa nostaa osuustoiminta-aatteen tärkeimmäksi vastavoimaksi yksityisyrittäjäliikkeelle ja syyksi yksityisyrittäjien järjestäytymiselle.⁴⁷

Yksityisyritteliäisyyden ideologian voi ajatella typistyvän reaali maailmassa yritysmuotojen väliseen eroon. Yksityisyrittäjät erottelivat itseään ja osuustoimintaliikettä kahden käsitteen kautta: *yksityisyritteliäisyyteen perustuva yritysmuoto* ja yksityisyrittäjien mukaan sen vastakohta, *osuustoimintaan perustuva yritysmuoto*. Yksityisyritteliäisyyteen perustuvilla yritysmuodoilla tarkoitettiin käytännössä henkilöyritysmuotoja: toiminimeä, kommandiittiyhtiötä tai avointa yhtiötä sekä osakkeiden omistukseen perustuvaa osakeyhtiötä. Osuustoimintaan perustuvasta yritysmuodosta taas käytetään useammin nimitystä osuuskunta. Anitra Komulainen erottelee eri yritysmuodot omistussuhteen perusteella: osuuskunnan

---

⁴³ Myllykangas & Pietikäinen 2017, 9.

⁴⁴ Myllykangas & Pietikäinen 2017, 9-11.

⁴⁵ Heywood 2012, 11.

⁴⁶ Henttinen 1999, 151-156, 158.

⁴⁷ Vesikansa 2016, 12-14.

omistavat sen jäsenet, yksityisen yrityksen omistaa yrittäjä, ja molempien yritysmuotojen tehtävänä on tuottaa voittoa omistajilleen.⁴⁸

Yksityisyritteliäisyyden ideologiaa propagoivat *yksityisyrittäjät*. Nykypäivänä puhutaan vain yrittäjistä, mutta tutkimani ajanjaksona sen sijasta käytettiin termiä yksityisyrittäjä joka korostaa yksityisen eroa julkiseen, eli valtion ja toisaalta siinä voi nähdä myös eron tekemistä osuustoimintaan, jonka yksityisyrittäjät itse liittivät kollektiivisuuteen.⁴⁹ Yrityshistorian tutkimuksessa samasta tai saman tyyppisestä joukosta on käytetty monia eri termejä eri aikakausina, esimerkiksi yrittäjät, pienyrittäjät, yksityiskauppiat, yritys yhteisö ja liike-elämä, jotka kaikki tarkoittavat vähän eri asioita. Tässä työssä käytän tutkimastani joukosta termiä yksityisyrittäjät, koska niin he itse pääasiassa itseään kutsuivat ja yksityisyrittäjyys oli myös ryhmän muodostuksessa ja järjestäytymiskehityksessä määräävä tekijä. Lähimpänä tämän tutkimuksen yksityisyrittäjää on termi yksityiskauppias, jolla viitataan yksityisen kaupan alan eroon osuuskauppoihin verrattuna. Käytän myös yksityiskauppiastermiä tässä työssä silloin, kun puhun ainoastaan kauppiaiden ryhmästä. Tässä työssä puhun Taloudellisen Valistuskeskuksen ja YYL:n kannoista *yksityisyrittäjien* kantoina, sillä vaikka muitakin yksityisyritteliäisyyden puolesta puhuneita ryhmittymiä ja järjestöjä oli, Valistuskeskus ja YYL nähtiin myös aikakauden keskustelussa osuustoiminnan vastavoimaksi ja yksityisyrittäjien puolestapuhujaksi. Valistuskeskus ja YYL pyrkivät myös määrittelemään yksityisyrittäjän käsitteen sisältöä, mitä tässä työssä tutkitaan.

Yksityisyrittäjä-nimikkeen rinnalla käytettiin muita varsinaiseen ammattiin tai elinkeinoon liittyviä titteleitä. Yksityisyrittäjä voi olla samaan aikaan esimerkiksi tehtailija, kauppias, käsityöläinen tai liikemies. Yksityisyrittäjä ei siis ole ammattinimike, vaan yläkäsite tietynlaiselle työntekemisen ja omistamisen muodolle. Samat henkilöt ja yritykset myös saattoivat järjestäytyä sekä YYL:n kautta, että omien ammattikuntiansa mukaisiin järjestöihin. Tämän ymmärtäminen auttaa hahmottamaan myös eri elinkeinoelämän järjestöjen välisiä monimutkaisia suhteita ja osin päällekkäisiä tehtäviä.

---

⁴⁸ Komulainen 2018, 16.

⁴⁹ Kts. alaluku 2.5.

2. SYYT JÄRJESTÄYTYMISELLE

”Yksilö on uhrannut voimaansa ja energiaansa, älyään ja ponnistelujaan, ja saanut sitä kautta yhteiskunnan kehityksen rattaat liikkeelle, ja myös pitänyt niitä liikkeessä. Yksilön pyrkimyksiä kannustaa se, että hän omalla toiminnallaan pystyy saavuttamaan aineellista etua. Jos yksilöä estetään nauttimasta tästä edusta, niin estetään myös koko yhteiskunnan kehitys. Lehti toivoo, että yksityisyritteliäisyyden idea tulisi kaikille selväksi, ettei tarvitsisi järjestää tällaisia ”alkeisoppitunteja” taloudellisissa asioissa.”⁵⁰

Taloudellisen Valistuskeskuksen suurelle yleisölle tarkoitetun *Talous ja Koti* -lehden ensimmäisenä ilmestymisvuonna 1933 nähtiin selkeä tarve kansan ”alkeisoppitunneille”, joissa selitettiin osuustoiminnan ja yksityisen yritteliäisyyden eroa parhain päin ja perusteltiin omaa olemassaolon oikeutusta. Tässä luvussa selvitetään niitä syitä, miksi järjestäytyminen ja oman aseman puolustaminen sekä perusteleminen koettiin yksityisyrittäjien piirissä juuri 1920-luvun lopusta alkaen niin tärkeäksi, että Taloudellinen Valistuskeskus ja YYL perustettiin.

Vähittäiskauppiaiden järjestäytymistä tutkinut Kai Hoffmanin mukaan yleensä kaikki yhteistoiminta liittyy vallitsevan tilanteen tai olosuhteiden heikkenemiseen. Yhteistoiminnan tarpeellisuuteen herätään, kun tilanne muuttuu negatiivisesti.⁵¹ Jorma Ahvenainen taas näkee 1930-luvun alun laman yhtenä muutos- ja kriisivaiheena, joihin on tyypillisesti liittynyt pienyrittäjyyden lisääntyminen.⁵² Tässä pääluvussa järjestäytymisen syitä käydäänkin läpi yrittäen etsiä syitä yhteistoimintaan erilaisten olosuhteiden heikkenemisestä.

Tässä luvussa myös mennään paljon varsinaisesti tutkimaani ajanjaksoa pidemmälle historiaan, sillä järjestäytymisen syillä on historiallinen kehityskaarensa. Alaluku 2.1 ei olekaan varsinainen järjestäytymisen syy ollenkaan, vaan tässä kohdassa tarpeellinen historiallisen kaaren selvitys ennen tutkimaani yksityisyrittäjien järjestäytymistä. Alaluvussa 2.2 käsitelty yksityisen kauppiaskunnan huono maine, jolle on löydetty syitä jo 1800-luvulta. Samoin osuustoimintaliikkeen historiallista kehitystä suhteessa yksityisyrittäjiin käsitellään alaluvussa 2.3 pidemmällä ajanjaksolla, koska osuustoimintaliikkeen muodostuminen vakavasti otettavaksi uhaksi yksityisyrittäjille juuri 1920-luvun lopussa oli jo 1800-luvun lopusta alkaneen kehityksen tulos. Pidempi käsittelyväli liittyy myös tieteenalan perinteeseen: kaupan alan ja yrittämisen modernia historiaa käsittelevät koonnit alkavat usein jo elinkeinovapauslain voimaantulosta vuodelta 1879.⁵³

⁵⁰ 'Yksityisyritteliäisyyden viikko.', *Talous ja Koti* 14/1933, 3.

⁵¹ Hoffman 1983, 44.

⁵² Ahvenainen 1994, 51-52.

⁵³ Uusimpana esimerkkinä Komulainen 2018.

Kaikissa alaluvuissa taloudellinen, poliittinen ja yhteiskunnallinen kietoutuvat yhteen, mutta koska yrittäminen lähtökohtaisesti on taloudellista toimintaa, alaluku 2.4 on varattu vain taloudellisille taustatekijöille. Toisaalta alaluku 2.5 on varattu ideologialle, joka taas liittyy talouslukuja enemmän poliittiseen ja yhteiskunnalliseen ilmapiiriin. Vaikka osuustoimintaliikkeen uhalle on varattu oma käsittelykappaleensa 2.4, on hyvä huomata, että osuustoimintaliike on jollakin tavalla kaikkien alaluvuissa eriteltyjen syiden taustalla.

2.1 Järjestäytymisen juuret

Yksityisyrittäjien järjestäytymisen alkupisteenä pidän tässä tutkielmassa Taloudellisen Valistuskeskuksen perustamista vuonna 1929. Yksityisyrittäjien järjestäytymisen juuret ovat kuitenkin pidemmällä historiassa ammattikohtaisessa järjestäytymisessä, sillä Taloudellisen Valistuskeskuksen perustajajäsenet tulivat kaupan alalta. Ennen yksityisyrittäjien järjestäytymisen syiden läpikäyntiä, on hyödyllistä ymmärtää järjestäytymisen taustatekijöitä.

Suomalaista kauppaa, ja ylipäätään modernia talouselämää 1900-luvulla koskevat historialliset katsaukset lähtevät yleensä liikkeelle vuoden 1879 täydellisen elinkeinovapauslain voimaantulosta, johon siirryttiin asteittain 1800-luvun loppua kohden.⁵⁴ Lainsäädännön vapautumisen jälkeen sekä tukkukauppa että vähittäiskauppa alkoivat kasvaa ja liikkeiden määrä varsinkin maaseudulla lisääntyi huomattavasti.⁵⁵ Anitra Komulainen nimittää sääntelyn purkamisesta alkanutta kehitystä kotimaan kaupan murrokseksi, jonka keskeisiä elementtejä olivat tukku- ja vähittäiskaupan pienyritysvaltaistuminen, kauppiaiden määrän moninkertaistuminen, vanhojen yhteistyömuotojen merkityksen häviäminen sekä kauppiaiden yhteiskunnallisen vaikutusvallan väheneminen.⁵⁶ Niin yksityisessä tukkukaupassa kuin vähittäiskaupassakin kaupan ala uusiutui 1900-luvun alussa vauhdilla ja tukku- ja vähittäiskauppojen perinteiset suhteet muuttivat muotoaan.⁵⁷

Uusia kauppiaskunnan yhteistyömuotoja alkoi syntyä 1900-luvun alkupuolelta alkaen. Komulainen näkee, että uusi kauppiaskunnan järjestäytyminen alkoi 1880-luvulla kaupunkikauppiaiden järjestämistä yleisistä kauppiaskokouksista. Maakauppiaiden

---

⁵⁴ Kts. esim. Jutikkala 1956, Anttila & Räsänen 1991, Hentilä 1999, Virrankoski 2001, Komulainen 2018.

⁵⁵ Hoffman 1983, 35-40.

⁵⁶ Komulainen 2018, 31.

⁵⁷ Komulainen 2018, 31-37.

ensimmäinen yleinen kauppiaskokous taas järjestettiin vuonna 1900.⁵⁸ Maakauppiaiden taloudellinen yhteistyö jatkui, kun osuustoiminnan innoittamina perustettiin ensimmäiset maakauppiaiden yhteenliittymät, eli omat tukkuliikkeet vuodesta 1906 alkaen sekä *Maakauppias*-lehti vuonna 1907. Komulaisen mukaan kirittäjänä ja mallina yksityispuolen järjestäytymiselle toimi osuustoimintaliikkeen järjestäytyminen samaan aikaan.⁵⁹

Kauppiaiden järjestökehityksessä ensin määrääviä tekijöitä olivat maakauppa ja kaupunkikauppa sekä vähittäiskauppa ja tukkukauppa. Maakauppiat perustivat oman liittonsa 1912 ja kaupunkien vähittäiskauppiat omansa 1918, vaikka yhteisiäkin tavoitteita tunnistettiin näiden välillä jo maakauppiasliittoa perustettaessa. Erilliset liitot yhdistyivät Suomen Vähittäiskauppiasliitoksi vuonna 1921, jolloin myös liittojen lehdet yhdistettiin *Kauppias*-lehdeksi. Yksityisen tukkukaupan puolella perustettiin 1910 Suomen TukkuKauppiasyhdistys, ja sen pohjalta paremmalla menestyksellä Suomen TukkuKauppiaiden Liitto 1920. TukkuKauppiaiden Liiton jäseneksi liittyivät myös Maakauppiaiden tukkuliikkeet, mutta ne erosivat liitosta jo vuonna 1928. Komulaisen mukaan jo tuolloin oli havaittavissa kahden yksityispuolen kaupparyhmän alkava eriytyminen.⁶⁰ Lamberg näkee, että Suomen itsenäistyminen teki tarpeelliseksi talouselämän poliittisen toiminnan, erityisesti kauppapolitiikan alalla, jolla hallinnollista kulttuuria ei juurikaan ennalta ollut.⁶¹

Maakauppiasliitto, sittemmin Vähittäiskauppiasliitto aloitti myöhemmin Vähittäiskauppiasliiton ja YYL:n riidassa merkityksellisen koko maan kattavan paikallisyhdistysverkostonsa rakentamisen vuoden 1918 sodan aikana, jolloin maa jaettiin jo 15 piiriin.⁶² Maakauppiat perustivat myös yhteisostoja harjoittamaan Kauppiaitten Keskuskunnan vuonna 1929.⁶³ TukkuKauppiaiden Liitto taas otti mallia SOK:sta ja OTK:sta perustamalla yhteisyrityksikseen valtakunnalliset TukkuKunnan ja Tuontikunnan 1920-luvun puolessa välissä saadakseen parempia alennuksista teollisuudelta ja päästäkseen eroon tukkuKauppaa leimanneesta paikallisuudesta.⁶⁴ Komulainen osoittaa, että tukkuKauppa oli pääosin keskittynyt neljän eri kaupparyhmän, osuustoiminnallisten SOK:n ja OTK:n sekä yksityisten maakauppiaiden tukkuliikkeiden ja Suomen TukkuKauppiaiden Liittoon

---

⁵⁸ Komulainen 2018, 69-70.

⁵⁹ Komulainen 2018, 70-77, 82.

⁶⁰ Hoffman 1983, 42-46; Komulainen 2018, 81-86, 139-141, 143-144, 182-183.

⁶¹ Lamberg 1999, 25-26.

⁶² Komulainen 2018, 135-136; Parpola & Tamminen 66-69.

⁶³ Komulainen 2018, 182.

⁶⁴ Komulainen 2018, 177-178.

kuuluneiden tukkukauppiaiden, haltuun 1930-luvun alkuun mennessä.⁶⁵ Vuotta ennen Taloudellisen Valistuskeskuksen perustamista, vuonna 1928, Tukkukauppiaiden Liittoon kuuluneiden tukkukauppojen markkinaosuus tukkukaupasta oli noin 64 prosenttia ja maakauppiaiden, eli Vähittäiskauppiasliiton piirissä olleiden, tukkuliikkeiden noin 12 prosenttia. Loput 24 prosenttia markkinasta oli SOK:n ja OTK:n hallussa.⁶⁶

Myös yksityisen teollisuuden järjestäytyminen liittyy yksityisyritysten järjestäytymiseen, sillä heidätkin haluttiin mukaan yksityisyritysten rintamaan Taloudellisessa Valistuskeskuksessa. Kaupan ja teollisuuden yhteistyötä oli kuitenkin tehty jo ennen Taloudellista Valistuskeskusta. Kaupan ja kotimaisen teollisuuden yhteistyötä kannatti erityisesti Maakauppiasliitto jo 1910-luvulla ja Maakauppiasliittoon liittyikin mukaan myös teollisuudenharjoittajia, jotka tarvitsivat kauppiaiden tukea. Vasta kehittymässä ollut kotimarkkinateollisuus yhdistyi 1912, kun perustettiin Kotimaisen Työn Liitto.⁶⁷ Vuonna 1918 perustettiin myös Selluloosayhdistys, Paperitehtaitten yhdistys ja Suomen Puunjalostusteollisuuden Keskusliitto. Laajasti kotimarkkinateollisuutta yhdistänyt Suomen Teollisuusliitto perustettiin vuonna 1921. Kaupan ja teollisuuden yhteistyötä jatkoivat Tukkukauppiaiden Liiton 1920-luvulla kotimaisen teollisuuden kanssa onnistuneesti solmimat sopimukset, joilla koitettiin varmistaa, että teollisuus myisi vain Tukkukauppiaiden Liittoon kuuluneille tukkukaupoille.⁶⁸ Kauppiat harjoittivat myös itse teollisuutta. 1920-luvulla SOK:n ja OTK:n myynnin kasvun uhatessa ja SOK:n tulitikkutehtaan mallia mukaillen yksityiset maakauppiat perustivat 1300 kauppiaan yhteisen teollisuusyrityksen Kauppiaitten Teollisuus Oy:n vuonna 1921. Tulitikuista laajennettiin margariinitehtaaseen vuonna 1929. Maakauppiaiden tukkuliikkeet perustivat lisäksi omia tehtaitaan.⁶⁹ Yksityisyrityksyyteen perustuvaa yhteistyötä teollisuuden ja kaupan välillä harjoitettiin jo vuonna 1922 perustetussa *Viikko-Sanomat* -lehdessä, jossa osakkaina olivat niin Tukkukauppiaiden Liitto, Vähittäiskauppiasliitto kuin Puunjalostusteollisuuden Keskusliitto ja Suomen Teollisuusliittokin.⁷⁰

Yksityisyritysten järjestäytymisen voi nähdä eräänlaisena jatkona kauppiaskunnan järjestäytymiselle jo aikaisemmin 1900-luvun mittaan. Kai Hoffman erittelee aikaisemmin tapahtunutta yksityisten vähittäiskauppiaiden järjestäytymistä *K-kaupan historia* -teoksessaan.

---

⁶⁵ Komulainen 2018, 99, 184-185.

⁶⁶ Komulainen 2018, 182. Kts. Korpisaari 1940, 256.

⁶⁷ Komulainen 2018, 87-88.

⁶⁸ Komulainen 2018, 99, 144; Lamberg 1999, 25-26.

⁶⁹ Komulainen 2018, 172-175.

⁷⁰ Komulainen 2018, 190.

Ensimmäinen syy vähittäiskauppioiden järjestäytymiselle oli Hoffmanin mukaan taloudellinen: kauppiaskunnan nopea kasvu huolestutti kauppiaita. Elinkeinovapauden myötä alalle tuli paljon ammattitaidottomia yrittäjiä ja heidän vaihtuvuutensa oli suurta. Kauppioiden määrä siis kasvoi paljon nopeammin kuin ostajakunta. Tämän seurauksena kauppiaat alkoivat konkreettisesti nähdä arkielämässään myynnin heikkenemisen. Toisena järjestäytymissyynä Hoffman näkee osuustoimintaliikkeen nopean kasvun samaan aikaan. Osuustoiminta oli uudenlainen kilpailija, koska kaupankäynnin vauhdittamiseksi alettiin kilpailla myös aatteilla. Kolmas syy oli tukkuliikkeiden ja teollisuuden vähättelevä asenne vähittäiskaupan ongelmia kohtaan. Yhteistoiminta lähti ensin paikallisista ongelmista ja vasta osuustoimintaliike herätti kiinnostuksen koko maan laajuiseen vähittäiskauppioiden yhteistyöhön.⁷¹

Tästä taustasta kumpusivat myöhemmin 1920-luvun lopulla yksityisyrittäjien järjestäytymisen tavoitteet. Vähittäiskauppiasliiton lisäksi suurimpana rahoittajana Taloudellista Valistuskeskusta perustamassa oli tukkukauppiaita edustanut Suomen Tukkukauppioiden Liitto. Jyrki Vesikansa tulee tutkimuksessaan siihen tulokseen, että Taloudellisen Valistuskeskuksen perustamisen taustalla vuonna 1929 oli tukkukauppioiden yritys suojella omia asiakkaitaan vähittäiskauppiaita osuustoiminnalta.⁷² Side vanhan tukkukaupan ja Vähittäiskauppiasliittoon kuuluneiden uuden sukupolven maakauppioiden välillä katkesi tosin hyvin nopeasti, kun Vähittäiskauppiasliitto jättäytyi pois yksityisyrittäjien toiminnasta ja YYL perustettiin Valistuskeskuksen tilalle jo vuonna 1933.

Yksityisyrittäjien järjestäytymisen tavoitteista ei voi puhua käsittelemättä suhdetta osuustoimintaliikkeeseen. Yksityisyrittäjille oli tärkeää, että kaikki yksityisyrittäjät saataisiin ”yhteiseen rintamaan” yksityisyritteliäisyyden vastustajia vastaan, mikä perustelee uuden yhdistyksen perustamista vanhojen Vähittäiskauppiasliiton ja Tukkukauppioiden Liiton rinnalle.⁷³

2.2 Maineen puhdistus

Taloudellisen Valistuskeskuksen perustamisaikoihin 1920-luvun lopulla yksityinen kauppa oli ajautunut tilanteeseen, jossa sen mainetta rasitti moni asia. Yksityisiä kauppiaita syytettiin niin

---

⁷¹ Hoffman 1983, 42-46.

⁷² Vesikansa 2016, 14.

⁷³ Kertomus Yksityisyrittäjien Liitto r.y.:n toiminnasta vuonna 1934. Ptk YYL hallitus 11.2.1935. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

keinottelusta, velaksi myynnistä kuin kiristyksestäkin. Osuustoimintaliike itsessään oli syntynyt globaalisti ja myös Suomessa 1900-luvun taitteessa osittain vastauksena yksityiseen kauppaan liitettyihin ongelmiin. Markku Kuisma näkee, että osuustoimintaliikkeen synty Euroopassa oli väestön köyhän enemmistön keino pärjätä modernissa markkinataloudessa. Uusi toimintalogiikka tuli Suomeen länsi-Euroopasta.⁷⁴ Teemu Keskisarjan mukaan osuustoiminta-aatteeseen liittyi alussa halu parantaa maailmaa ja kapinoida reilumman talouden puolesta sekä vapautua yksityisten kauppiaiden riippuvuudesta ja painostaa näitä reiluuteen. Aatteeseen liittyi siis idealismi riistokapitalismia ja suurpääomaa vastaan, jotka yhdistettiin yksityisiin kauppiaisiin.⁷⁵

Kaupankäynnin huono maine ei ollut kuitenkaan täysin syntynyt 1900-luvulla, vaan huonot mielikuvat yrittäjyyttä ja kaupankäyntiä kohtaan olivat olemassa jo aikaisemmin. Yrittäjyyteen liitettyjä mielikuvia tutkineen Mikko Peltomäen mukaan kaupankäynnin huono maine liittyi talouden suurempaan rakennemuutokseen siirryttäessä maatalousvaltaisuudesta erikoistuneempaan työnjakoon. Mielikuvissa kaupankäynti nähtiin helpommaksi toimeentulon lähteeksi kuin perinteinen talonpoikaiselämä. Kauppiaan ajateltiin rikastuvan kunniansa kustannuksella: kauppiasammattia moraalittomammaksi ajateltiin Peltomäen mukaan vain sotilaan työ. Peltomäen tutkimuksessa maaseudulle 1800-luvun lopussa tullut ”kapitalismin henki” näyttää kertomakirjallisuuden valossa saaneen negatiivisia merkityksiä, kuten naapurikateus, tekniikkausko, ahneus, puutteen pelko, kaupantekoon liitetty petos, tavaranhimo ja herraviha. Myös keinottelu liittyi kaupankäyntiin liitettyihin mielikuviin jo 1800-luvun alkupuolella. Maatyö vastakohtaisesti näyttäytyi rehellisenä työnä.⁷⁶

1900-luvulla yksityisyrittäjien maine kärsi erityisesti ensimmäisen maailmansodan aikana. Silloin yksityisiä kauppiaita oli syytetty keinottelusta, sekasorron aiheuttamisesta ja hintojen kohoamisen kiihdyttämisestä.⁷⁷ Samu Nyström osoittaa sisällissotaan ajautuvaa Helsinkiä käsittelevässä väitöskirjassaan, kuinka kaupunkien elintarvikepulalla, hintojen jatkuvalla kohoamisella ja inflaatiolla oli suuri vaikutus jopa Suomen sisällissodan syttymiseen vuonna 1918.⁷⁸ Keinottelu olikin verrattain helppoa, koska ennen 1960-lukua Suomessa ei ollut

---

⁷⁴ Kuisma 2015, 20. Kts. myös Kuisma 1999, 14-15, 23; Karhu 1999, 245-246.

⁷⁵ Keskisarja 2015, 431, 434-435.

⁷⁶ Peltomäki 2002, 49-50, 61, 68, 70.

⁷⁷ Hoffman 1983, 99.

⁷⁸ Nyström 2013.

kuluttajalainsäädäntöä, mikä teki kuluttajan asemasta heikon esimerkiksi liittyen tiedonsaantiin tuotteista. Keinottelun uhriksi joutuneen oli myös hankalaa saada oikeutta.⁷⁹

Paitsi kauppiaita itseään, niin myös viranomaisia ja kuluttajia puhutti lisäksi niin sanottu velkakauppa, eli velaksi myynti. Velkakaupalla oli huono maine, sillä kauppiaiden ajateltiin riistävän ja sitovan kuluttajia velkakaupalla itseensä tai tahallaan ylivelkaannuttavan kuluttajia saadakseen näiltä saataviensa vastikkeeksi kiinteää omaisuutta. Usein kävikin niin, että kauppiaan ahneuden, huonon sadon tai velkaantuneisuuden takia kuluttaja joutui velkakierteeseen. Osuuskaupat syyttivät propagandassaan nimenomaan yksityiskauppiaita velkakaupan harjoittamisesta, kun ne itse olivat rajoittaneet velaksi myyntiä voimakkaasti.⁸⁰ Komulaisen mukaan velkakauppaa, koronkiskontaa ja vaihtelevia hintoja harjoitettiin jo 1890-luvulla, jolloin lieveilmiöt johtuivat Komulaisen mukaan siitä, että alalle oli tullut paljon uusia yrittäjiä nopeasti ja sääntelyä oli purettu. Komulainen osoittaa myös, että erityisesti maakaupan toimintaa kohtaan vallitsi 1800-luvun lopulla paljon tyytymättömyyttä, niin asiakkaiden kuin kauppiaiden itsensäkin keskuudessa.⁸¹

Mikko Peltomäki näkee, että jo yrittäjä-termin käyttöönotto oli yritys kirkastaa keinottelun vuoksi tahraantunutta kauppiaiden mainetta. Hänen mukaansa yritteliäisyyden idean juuret ovat vuoden 1879 elinkeinovapauslaissa, joka mahdollisti uusien kauppiaiden tulon alalle. Kaupasta tuli luokkanousun mahdollistaja ja näitä uusia kauppiaita alettiin kutsua nousukkaiksi. Yrittäjä oli termi, jolla haluttiin ilmentää suomalaisten kykyä ja halua ottaa haltuunsa talouden korkeimmatkin asemat. Samalla koetettiin peitellä liiketoiminnan ikäviä puolia. Puhe yrittämisestä oli Peltomäen mukaan ennen kaikkea moraalinen kirkaste keinottelun tahraamaan kauppiaiden maineeseen.⁸²

2.3 Osuustoimintaliike uhkana

Jo heti Taloudellisen Valistuskeskuksen toiminnan alkuajoista lähtien käy selväksi, että osuustoimintaliikkeen vastustaminen oli tärkeä syy yhdistyksen perustamiselle vuonna 1929. Itseasiassa se on ainoa pöytäkirjamateriaalissa suoraan mainittu syy järjestäytymiselle. Yksityistä yritteliäisyyttä täytyi puolustaa, koska osuustoiminta koettiin uhkana. Nimenomaan

---

⁷⁹ Keskisarja 2015, 434.

⁸⁰ Hoffman 1983, 174-175; Kts. myös Komulainen 2015, 76-77.

⁸¹ Komulainen 2018, 32-38, 69-70; Kts. myös Paavilainen 2005, 69-70.

⁸² Peltomäki 2002, 72-76.

osuustoiminta näyttäytyy sinä vastapuolena, jota vastaan täytyy puolustautua ja järjestäytyä.⁸³ Osuustoimintaa pidettiin yksityisyrittäjäpuolella uhkana koko yksityisyritteliäisyyden olemassaololle. Yksityisyrittäjät pelkäsivät osuustoiminnan jyräävän heidät alleen.⁸⁴ Osuustoimintaliikkeen väitettiin haluavan valtion tuella syrjäyttää yksityiskauppa kokonaan, ja päästä monopoliasemaan.⁸⁵ *Talous ja Koti* -lehti väitti jopa, että osuustoimintaliike olisi asettanut päämääräkseen yksityisyritteliäisyyden syrjäyttämisen liiketoiminnasta.⁸⁶ Lehti maalaili uhkakuvaa tilanteesta, jossa yksityisyritteliäisyys olisi kokonaan syrjäytetty. Silloin oltaisiin kilpailuttoman osuustoiminnallisen kaupan käsissä.⁸⁷

Heti alusta alkaen propagandasotaa käytiinkin puolin ja toisin. Aivan ensimmäisiä asioita, joihin Valistuskeskus tarttui, olivat osuuskauppojen säästökassaoikeudet.⁸⁸ ”Osuustoimintamuoto” nimettiin heti alusta pitäen yksityisyrittäjien kilpailijaksi.⁸⁹ Taloudellisen Valistuskeskuksen toiminnan alkukuukausina pyrittiin vaikuttamaan epäkohtaan, joka lehdistön toiminnassa oli huomattu. Valistuskeskuksen mielestä maan lehdistössä julkaistiin huomattavasti enemmän osuustoimintaliikkeiden ilmoittelua ja osuustoimintamuodon ”ylistystä” kuin yksityiskauppiaiden.⁹⁰

Osuustoiminta-aate tuli Suomeen maaseudun kautta jo 1900-luvun taiteessa. Vuonna 1899 perustettu Pellervo-seura ja johtohahmonsia Hannes Gebhard halusivat edistää yhteistoimintaa maataloudessa ja maanviljelijöiden kesken.⁹¹ Osuustoiminta oli alusta alkaen poliittista. Henttinen luonnehtii pellervolaisuutta sosiaalireformistiseksi eliitin projektiksi, jonka tarkoituksena oli maaseudun väestön nostaminen köyhyydestä, sen valistus, ja radikalisoitumisen estäminen. Osuustoiminta-aate nauttikin suurta suosiota läpi poliittisen

---

⁸³ Ks. esim. Taloudellisen Valistuskeskuksen vuosikertomus 1930, s. 3-4. Ptk TV hallitus 6/1931. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY.

⁸⁴ Ks. esim. ’Väärä selitys.’, *Talous ja Koti* 05/1933, 8; ’Mihin osuuskauppaliike pyrkii.’, *Talous ja Koti* 07/1933, 1-2; ’Pois poliittinen sekaantuminen liike-elämään!’, *Talous ja Koti* 16/1933, 10.

⁸⁵ ’Mihin osuuskauppaliike pyrkii.’, *Talous ja Koti* 07/1933, 1-2; ’Pois poliittinen sekaantuminen liike-elämään!’, *Talous ja Koti* 16/1933, 10.

⁸⁶ ’Kauppiaan tehtävät.’, *Talous ja Koti* 15/1933, 5; ’Pois poliittinen sekaantuminen liike-elämään!’, *Talous ja Koti* 16/1933, 10.

⁸⁷ ’Oletko ajatellut?’, *Talous ja Koti* 14/1933, 6.

⁸⁸ Ptk TV hallitus 3/1929. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY; Selonteko Taloudellisen Valistuskeskuksen toiminnasta ajalla 1.1.–23.9.1930, s. 4, 6. Ptk TV hallitus 1/1930. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY.

⁸⁹ Selonteko Taloudellisen Valistuskeskuksen toiminnasta ajalla 1.7.–21.12.1929, s.2. Ptk TV hallitus 3/1929. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY.

⁹⁰ Selonteko Taloudellisen Valistuskeskuksen toiminnasta ajalla 1.7.–21.12.1929, s.2. Ptk TV hallitus 3/1929. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY.

⁹¹ Kuisma 1999, 12-13.

kentän.⁹² Vähän myöhemmin perustettiin Keskusosuusliike Hankkija (1905) ja osuuskauppojen yhteiselimeksi Suomen Osuuskauppojen Keskuskunta SOK (1904). Osuusliikkeen jakautuessa poliittisesti, isoimmiksi pelureiksi tulivat osuustukkukauppa OTK (1917), työväen osuuskuntien Kulutusosuuskuntien Keskusliitto KK (1916) ja tuottajien etuja ajanut Maataloustuottajain Keskusliitto MTK (1917). Helsingissä toimivat punaisempi Osuusliike Elanto (perustettu 1905) ja porvarillisempi Helsingin Osuuskauppa HOK (1919). Pellervolaiset osuuskunnat olivat yleensä tuotanto-osuuskuntia ja työväen osuuskunnat kulutusosuuskuntia.⁹³ Pellervolaiset jäivät sosialismin ja vapaan kapitalismin väliin niin sanotuksi ”kolmanneksi tieksi”, joka uskoi kapitalismiin, mutta pyrki hyötymään kapitalismista niin, että myös vähävaraisemmat saisivat osansa kapitalismin tuotoista.⁹⁴

Osuustoimintaliikkeen puolella vastapuolena nähtiin jo alusta alkaen yksityinen kauppiaskunta, joten voidaan sanoa, että vastakkainasettelu oli molemminpuolista. Vaikka osuustoiminta-ajatuksen pohja olikin kansan nostamisessa köyhyydestä, niin jo Gebhard otti 1900-luvun alussa tähtäimekseen hänen mukaansa liian suureksi kasvaneen yksityiskauppiaiden ryhmän, joka osuustoiminnan piti syrjäyttää.⁹⁵ Anitra Komulainen huomauttaa, että esikuva idealle yksityiskauppiasta osuustoimintaliikkeen vihollisena tuli ulkomailta ja kansainväliseen osuustoiminta-ajatukseseen kuului alkuvaiheessa usko koko yksityiskaupan häviämiseen oikeudenmukaisemman osuuskaupan tieltä. Myös muissa maissa yksityiskauppiat olivat nousseet vastarintaan osuustoimintaliikettä vastaan, ja erityisesti niissä maissa, joissa osuustoimintaliike oli vahva.⁹⁶

Vaikka rintamalinjat yksityiskauppiaiden ja osuustoimintaliikkeen välille olivatkin muodostuneet osin jo osuustoiminta-ajatuksen tullessa Suomeen 1800-luvun lopussa, ei jako alkuun ollut selkeä. Osuustoimintaliike ei itsessään ollut yhtenäinen, vaan se jakautui pian erilaisiin poliittisiin ja ajatuksellisiin haaroihin. Maalaisliittoon ja agraariyhteiskuntaan kytköksissä ollut pellervolainen osuustoimintaliike ajatteli itsensä kapitalismin vastavoimana ja demokratian ja markkinatalouden puolustajana. Edistysmieliset, sosiaalidemokraatteihin ja työväenluokkaan samaistuvat piirit osuustoimintaliikkeen sisällä taas saattoivat puhua osuustoimintaliikkeestä sosialismina. Liike jakautui aluksi maaseudun ja kaupunkien välillä,

---

⁹² Henttinen 1999.

⁹³ Henttilä 1999, 40.

⁹⁴ Kuisma 1999, 20-23; Henttinen 1999, 49-50.

⁹⁵ Henttinen 1999, 51.

⁹⁶ Komulainen 2018, 66.

eli alkutuotannon ja kuluttajien välillä ja jatkossa varsinkin Helsingissä yhä selvemmin työväestön ja porvariston välillä.⁹⁷

Alun perin esimerkiksi Elannon perustajajäsenissä oli mukana yksityiskauppiaita ja Elannon alkuvuosina noin puolet Elannon leivästä myytiin yksityiskauppioiden kautta. Osa fennomaanien perustamista osakeyhtiöstä toimi alussa samalla tavoin aatteelliselta ja yleishyödylliseltä pohjalta kuin osuustoimintaliikkeet, suhtautuminen olikin osin jopa kannustavaa. Anitra Komulainen tulkitsee, että Helsingissä toiminut Elanto kuitenkin tuli liiaksi yksityiskauppioiden markkinoille laajentuessaan sekatavarakauppaan vuonna 1914, mikä vaikutti suhtautumiseen.⁹⁸ Myös Pellervo-seuran alkuvuosien tukijoihin lukeutui yksityisiä suurliikemiehiä, jotka myöhemmin tulivat toisiin ajatuksiin ja pelkäsivät osuustoiminnan aiheuttamaa kilpailua.⁹⁹ Henttinen näkee, että osuustoiminnan menestys johti epäluuloon ja pelkoihin kilpailevissa leireissä ja ideologisissa vastustajissa.¹⁰⁰

Alkuun monien uuden polven yksityisten maakauppioiden ja osuustoimintaliikkeen tavoitteet yhtyivät vanhojen suurten kauppahuoneiden vastustamisessa ja tietyt myöhemmin Vähittäiskauppiasliittoon ja vielä myöhemmin Keskoon kiinteästi liittyneet maakauppiaspiirit innostuivat jopa suunnittelemaan ja perustamaan vähittäiskauppioiden osuuskuntia.¹⁰¹ Vaikka osuustoimintaliikkeen alkuvaiheessa monet yksityiskauppiat olivat suhtautuneet osuustoimintaan kannustavasti ja olleet liikkeessä jopa itse mukana, kriittisiä äänenpainoja kuului silti jo 1900-luvun alusta alkaen yksityiskauppioiden keskuudesta. *Kauppalehdessä* osuustoimintaa syytettiin yksityisliikemiesten moraalin halventamisesta, kauppiaskunnan eliminoimispyrkimyksistä, valtionvaroilla palkattujen virkailijoiden käyttämisestä ja osuuskauppojen nauttimista veroedusta. Yksi kirjoittajista jo vuonna 1907 oli Kyösti Järvinen, joka oli myöhemmin näkyvä hahmo yksityisyrittäjien piirissä.¹⁰² Anitra Komulainen pitää osuustoiminta-aatteen ja yksityisyritteliäisyyden välisen selkeämmän vastakkainasettelun alkupisteenä vuotta 1908, jolloin *Kauppalehdessä* käytiin kiistaa yksityistä yritteliäisyyttä puolustaneen nimimerkki ”Tepon” ja voimakkaaseen vastahyökkäykseen käyneen Pellervo-

---

⁹⁷ Kuisma 2015, 28-29; Komulainen 2015, 60-61.

⁹⁸ Komulainen 2015, 55-56.

⁹⁹ Kuisma 1999, 13-14; Henttinen 1999, 47.

¹⁰⁰ Henttinen 1999, 151.

¹⁰¹ Komulainen, 2018 70-77. Maakauppioiden osuuskunnat muutettiin 1910-luvulla osakeyhtiöiksi ja kaikki uudet tukkuliikkeet perustettiin suoraan osakeyhtiömuodossa johtuen enemmän käytännöllisistä kuin aatteellisista syistä; Hoffman 1983, 85-88.

¹⁰² Henttinen 1999, 52.

Seuran Hannes Gebhardin välillä. Samaan aikaan sivistyneistöä, kauppiaita ja suurtilallisia erosi Pellervo-Seurasta.¹⁰³ Terhon mukaan etenkin yksityisiä tukkukauppiaita edustanut Suomen Tukkukauppiaiden Liitto kunnostautui kampanjoimalla voimakkaasti osuustoimintaliikettä vastaan jo 1920-luvulla. Hänen mukaansa propagandasodan keskiössä oli 1920-luvulta alkaen yksityisen liikemuodon puolustaminen.¹⁰⁴

Yksityiskauppiaita hermostuttivat osuustoimintaliikkeen nauttima aatteellinen suosio ja siitä johtuneet valtiovallan toimet sen hyväksi: verohelpotukset, valtionlainat, avustusmäärärahat, osuuskauppojen säästökassaoikeudet, maataloustuotteiden vientikiintiöpolitiikka ja suosiminen kuntien hankinnoissa. Osansa arvostelusta saivat sekä kulutusosuustoiminta että tuotanto-osuustoiminta ja osuuskassat.¹⁰⁵ Ensimmäisen maailmansodan jälkeisessä elintarvikepulassa osuusliikkeet olivat saaneet etua valtion säännöstelypykälien kautta. Pienet yritykset eivät pystyneet kilpailemaan säännöstelymaailmassa, jossa tuotteilla oli maksimimyyntihinnat, mutta ei maksimitukkuhintoja, kun taas suuret osuuskaupat pystyivät kompensoimaan alihinnat parempikatteisilla tuotteilla.¹⁰⁶ Valtion tukipolitiikan lisääntyessä 1920-luvun lopun laman ja pula-ajan seurauksena Pellervo-seurasta tuli yhä enemmän etujärjestö. Valtio tukikin 1930-luvulla osuuskuntia ja vaikeuksiin ajautuneita osuusmeijereitä ja -teurastamoita merkittävästi. Pellervo-seuran aloitteesta valtio alensi myös maataloudellisten tuotantolaitosten valtionlainojen korkoa.¹⁰⁷

Yksityisyrittäjien syytöksille, että valtio suosi osuustoimintaliikettä oli myös katetta, sillä osuustoiminta-aate oli suosiossa koko poliittisella kentällä.¹⁰⁸ Näin ollen osuusliikkeiden hallintoneuvostoissa oli edustajia politiikan huipulta eri puolueista. 1920- ja 1930-luvuilla osuusliikkeiden johdossa oli kansanedustajia ja ministereitä. Pellervolaisessa liikkeessä maalaisliitto saavutti vahvan aseman 1920-luvun lopulta alkaen.¹⁰⁹ Koko 1930-luvun Suomen maatalousministerit tulivat pellervolaisen osuustoimintaliikkeen johdosta. Maalaisliittolainen Juho Koivisto toimi apulaismaatalousministerinä 1930-31 ja samaan aikaan Tuottajain Lihakeskuskunnan (TLK) hallintoneuvoston puheenjohtajana. Maalaisliiton P. V. Heikkinen taas toimi maatalousministerinä 1936-40, toimiessaan samaan aikaan TLK:n hallintoneuvoston

---

¹⁰³ Komulainen 2018, 77-80.

¹⁰⁴ Terho 1983, 7-8; Mikkilä 2016, 186.

¹⁰⁵ Terho 1983, 11; Henttinen 1999, 151-152; Karhu 1999, 283-284.

¹⁰⁶ Komulainen 2015, 75.

¹⁰⁷ Henttinen 1999, 134; Kts. myös Karhu 1999, 282-283.

¹⁰⁸ Henttinen 1999.

¹⁰⁹ Henttinen 1999, 127-128.

jäsenenä. Pellervo-seuran toimitusjohtaja Eemil Hynninen toimi sosiaaliministerinä vuosina 1932-36. Myös K.T. Jutila (maatalousministeri 1932-1936), Viljami Kalliokoski (apulaismaatalousministeri 1936-37) ja August Raatikainen (maatalousministeri 1930-31) olivat osuustoimintaliikkeessä näkyvillä paikoilla. SOK:ta maan hallituksessa edusti Tyko Reinikka, joka oli eri ministerintehtävissä 1920- ja 1930-luvuilla. Henttisen mukaan myös osuuskassojen ja valtion suhde lähentyi entisestään 1920-luvulla, kun valtiosta tuli Osuuskassojen Keskuslainarahaston pääosakas ja hallintoneuvostossa istuivat Suomen Pankin, valtiovarainministeriön ja maatalousministeriön edustajat.¹¹⁰

Anitra Komulaisen tulkitsee, että osuustoimintaliikkeen aggressiivinen mainonta suututti yksityiskauppiaspuolen järjestäytymään 1910- ja 1920 -luvuilla. Aggressiivista mainontaa harjoitettiin molemmin puolin. Osuustoimintaliike käytti hyväkseen mielikuvaa lihavista, sikaria tupruttelevista yksityiskauppiasta, jotka rikastuivat keinoja kaihtamatta ja olivat kieroja, kuten Komulainen kuvaa edellisessä luvussa käsiteltyä yksityiskauppiaiden huonoa mainetta.¹¹¹ Myös yksityisyrittäjien järjestäytymistä vuosikymmen myöhemmin näyttää ajaneen sama asetelma: Taloudellisen Valistuskeskuksen alkuaikojen pöytäkirjoissa viitataan useaan otteeseen osuustoimintalehdistön ”ala-arvoiseen”, ”siivottomaan” ja ”törkeään” tyyliin hyökätä yksityisyrittäjiä vastaan. Erityismainintoja sai varsinkin Kulutusosuuskuntien Keskusliiton *Kuluttajain Lehti*.¹¹²

1930-luvulla Yksityisyrittäjien piirissä osuustoiminta, ja erityisesti osuuskauppa, oli alettu nähdä yhä voimakkaammin sosialismin edistäjänä, mikä kasvatti huolta entisestään. Sosialismin uhka leijui ilmassa entistä voimakkaammin, koska vuoden 1930 sosialisimisohjelmassaan Suomen sosialidemokraattinen puolue esitti, että osuuskauppaliiike valmistelee maaperää sosialismille. Myös sosiaalidemokraattien johtaja Väinö Tanner oli sanonut, että sosialismin rakentaminen oli yksi osuustoiminnan tehtävistä.¹¹³ Toisaalta Komulainen näkee, että osuustoiminnan aggressiivinen mainonta ei riitä ainoaksi syyksi yksityispuolen järjestäytymiselle, vaan vaakakupissa painoi myös osuustoiminnan aiheuttama taloudellinen uhka. Osuustoimintaliikkeen järjestäytyttyä isoihin yhteenliittymiin jo 1900-

---

¹¹⁰ Henttinen 1999, 128-133. Hallintoneuvostossa istuivat mm. Risto Ryti (1925-1930) ja Kyösti Kallio (1934-1937) Suomen pankin edustajina sekä valtiovarainministeri Väinö Tanner vuosina 1928-1939.

¹¹¹ Komulainen 2015, 56-59. Kts. myös Henttinen 1999, 51-52; Komulainen 2018, 74.

¹¹² Kts. esim. Taloudellisen Valistuskeskuksen vuosikertomus 1930, s. 1, 3. Ptk TV hallitus 6/1931; Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY; Taloudellisen Valistuskeskuksen vuosikertomus 1931, s. 13. Ptk TV hallitus 8/1932. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY.

¹¹³ Henttinen 1999, 153-154.

luvun alussa, yksityiskauppiaille ei ollut mitään vastinetta, sillä elinkeinovapaus 1879 ja kaupan rakennemuutos vuosisadan lopulla olivat rikkoneet kaupan vanhan järjestäytymissysteemin.¹¹⁴

Osuustoimintaliikkeestä tuli siis viimeistään 1920-luvulla yksityiskauppiaille uhka ja merkittävä kilpailija myös taloudellisesti. Osuuskauppojen nousu uutena voimakkaana taloudellisena toimijana ajoittuu maailmansotien väliseen aikaan. Osuustoiminnan kasvu oli voimakasta ensimmäisen maailmansodan sodan aikana ja Suomen itsenäisyyden alkuvuosina. Hoffman näkee, että osuustoiminta kasvoi voimakkaasti sen saavuttaman aatteellisen suosion ja valtiovallan myötämielisen suhtautumisen vuoksi. Ennen ensimmäistä maailmansotaa osuusliikkeillä oli myymälöitä noin tuhat, kun vuonna 1922 niitä oli jo noin 3000. Koska vähittäiskaupan kokonaismyyntiä aikakaudelta ei tunneta, osuuskauppojen markkinaosuuttakaan ei voida määritellä tarkasti, mutta arvion mukaan se lähenteli 1920-luvun alussa jo kolmannesta kaupan kokonaismyynnistä. Tämä tarkoitti, että osuustoiminnan ilmestymisestä 1900-luvun alusta alkaen yksityinen kauppa oli menettänyt markkinaosuudestaan huomattavan siivun.¹¹⁵ Osuuskauppojen yhteenlaskettu myynti vuonna 1910 oli Paavo Korpisaaren laskelmien mukaan noin 44 miljoonaa markkaa, 1920 noin 1450 miljoonaa markkaa ja 1930 noin 4000 miljoonaa markkaa.¹¹⁶

Osuustoimintaliikettä ei osattu välttämättä nähdä uhkana saman tien, koska vaikka sen kasvu oli nopeaa, niin vielä 1910-luvulla osuuskauppojen myynti oli noin kymmenes vähittäiskaupan koko myynnistä.¹¹⁷ Eino Jutikkalan mukaan osuustoimintaliike saa kiittää nopeasta nousustaan yksityiskauppiaskuntaa, joka vielä tuolloin oli kehittymättömämpi kuin kaupungistuneimmissa maissa. Kehittymättömyys johtui siitä, että kaupungistuminen ja kotitalouksien siirtyminen vaihdantatalouteen olivat vasta käynnissä.¹¹⁸ Yksityisyrittäjien tilanne ei yksiselitteisesti parantunut myöskään 1930-luvulla. Osuuskunnat selvisivät 1930-luvun lamasta monia yksityiskauppiaita paremmin, koska liikkeet olivat usein isompia.¹¹⁹

---

¹¹⁴ Komulainen 2018, 69.

¹¹⁵ Hoffman 1983, 158-159.

¹¹⁶ Korpisaari 1940, 244-246.

¹¹⁷ Karhu 1999, 266-267.

¹¹⁸ Jutikkala 1956, 131-133.

¹¹⁹ Komulainen 2015, 88-89.

2.4 Vaikea taloustilanne ja kauppiasmäärän kasvu

Yksityisyrittäjät järjestäytyivät maailmansotien välisenä aikana, jota leimasivat taloudelliset nousu- ja laskukaudet. Vuosina 1921-1924 kaupan alalla tehtiin noin 1700 konkurssia johtuen ensimmäisen maailmansodan jälkeisestä kiristyneestä talouspolitiikasta ja korkokannan nostosta niin Suomessa kuin muuallakin.¹²⁰ Seuraava kriisi saapui jo 1928 Suomen talouden ylikuumentuessa. Kasvu hidastui vuonna 1929 samaan aikaan New Yorkin pörssiromahduksen kanssa. Taloudellinen Valistuskeskus perustettiin lamaan, sillä Suomen tuotanto laski vuosina 1928-1932. Lasku näkyi vahvasti hinnoissa ja palkoissa, työttömyys kasvoi, investoinnit romahtivat, eikä vienti vetänyt. Lamaa edeltänyt tuotannon taso saavutettiin kuitenkin verrattain nopeasti, jo vuonna 1933.¹²¹ Yksityiskauppiaiden kannalta merkityksellistä oli, että kuluttajahinnat laskivat voimakkaasti aina vuoteen 1936 asti, ja ruoan hinta laski jopa kolmanneksen. Lama johtikin yritysten konkursseihin.¹²² Hjerpen, Ikosen ja Valkaman mukaan yksityisten palveluelinkeinojen tilanteesta on ollut vaikeampi saada tietoa kuin muiden alojen tilanteesta. He kuitenkin mainitsevat erikseen esimerkkinä kaupan alan toimialana, jossa vararikkoja tapahtui lamavuosina paljon.¹²³ Osuuskunnat selvisivät 1930-luvun lamasta monia yksityiskauppiaita paremmin, kuten olivat selvinneet myös 1920-luvulla, jolloin yksikään osuuskauppa ei ollut joutunut konkurssiin. Isot ja vakavaraiset osuuskunnat, kuten HOK ja Elanto selvisivät, kun kuluttajat tinkivät ostoksistaan. Jotkut osuuskunnat pystyivät jopa laajenemaan laman aikana.¹²⁴ Merkille pantavaa on, että osuuskauppojen markkinaosuuden kasvu oli niin tukku- kuin vähittäiskaupassakin voimakasta juuri vuosina 1928-1932.¹²⁵

Laman aikana yrittäjäksi haluavien ja ryhtyneiden määrä kasvoi, koska maataloustuotannolla meni samaan aikaan huonosti. 1920-luvun lopussa noin puolet työvoimasta oli vielä alkutuotannossa, jossa monet suuret tilat olivat velkaantuneet 1920-luvulla. Myös hinnat laskivat: maataloustuotteiden hinnat laskivat kolmanneksen vuosina 1925-1931. Tämä johti maatilallisten tulojen laskuun ja maatilojen kaatumisiin. Tilojen pakkohuutokauppoja olikin 15 000 vuosina 1928-1936.¹²⁶ 1930-luvun alun yrittäjien määrän runsas kasvu johtui Ahvenaisen mukaan ”teknistyvistä yhteiskunnasta” ja lama-ajasta, joka pakotti työnsä

---

¹²⁰ Kuisma 2013, 171-172; Komulainen 2018, 146-147.

¹²¹ Hjerppe, Ikonen & Valkama 1993, 1; Kuisma 2013, 171-172.

¹²² Hjerppe, Ikonen & Valkama 1993, 9-10; Kuisma 2013, 170-174.

¹²³ Hjerppe, Ikonen & Valkama 1993, 23.

¹²⁴ Komulainen 2015, 88-89; Komulainen 2018, 147.

¹²⁵ Komulainen 2018, 188.

¹²⁶ Hjerppe, Ikonen & Valkama 1993, 15-16. Kts. myös. Rantatupa 2004.

menettäneitä etsimään toimeentuloaan yrityksen perustamisesta.¹²⁷ Myös Valistuskeskuksen piirissä tunnistettiin, että aika oli otollinen yhteistoiminnalle. Valistuskeskuksen johtaja Jonne Anttonen arveli, että huono kaupankäynti ajoi Valistuskeskuksen kokouksiin ympäri maan runsaasti osanottajia toiminnan ensimmäisenä syksynä vuonna 1929.¹²⁸

Vaikka mukaan tuli uusia yrittäjiä, myös kauppiaskonkursseja tehtiin vuosina 1928-1934 yli 4300.¹²⁹ Yksityisellä tukkukaupalla, joka oli Tukkukauppiain Liiton myötä Taloudellisen Valistuskeskuksen suurin rahoittaja, oli mennyt huonosti itseasiassa jo koko 1920-luvun ja konkursseja oli jo tuolloin tehty ennätysmääriä. Kilpailu kaupassa oli kehittynyt äärimmilleen, kun taloudelliset olot alkoivat ensimmäisen maailmansodan jäljiltä vakiintumaan vuoden 1923 jälkeen. Tukkuliikkeiden määrä oli kasvanut suuresti ja osuuskauppojen myynti kasvoi samaan aikaan valtavaa vauhtia. Korpisaari tekee johtopäätöksen, että myynti oli suuressa määrin siirtynyt yksityiskauppiailta osuuskaupoille. Osuuskauppa oli myös alkanut ostaa tavaransa itse perustamiltan tukkuliikkeiltä, mikä aiheutti yksityisille tukkukaupoille sopeutumisvaikeuksia uudessa tilanteessa. Tukkukaupan kannattavuus olikin 1920-luvulla erittäin huonoa huolimatta yleisen talouselämän nopeasta kehityksestä.¹³⁰ Kaupan myynti nousi vuoden 1928 tasolle vasta vuosina 1936-1937.¹³¹

Taloudellisesta kehityksestä ja sen vaikutuksesta yksityisyrittäjien järjestäytymiseen on huomattavissa yhtäläisyysmerkkejä yksityiskauppiain järjestäytymiseen vuosikymmentä aikaisemmin. Anitra Komulainen on huomannut tutkimuksessaan, että myös yksityiskauppiain ja osuustoimintaliikkeen selvempi kahtiajako ja järjestäytymiskehitys alkaen vuodesta 1908 johtuivat osin samana vuonna alkaneesta lamakaudesta, jolloin yksityiset kauppiat tekivät joukolla konkursseja ja isot osuusliikkeet selvisivät pienemmillä vauriolla, aivan kuten myöhemmin 1920-luvun lopulla.¹³²

2.5 Yhdistävä aatemaailma löytyy

---

¹²⁷ Ahvenainen 1994, 51-52.

¹²⁸ Selonteko Taloudellisen Valistuskeskuksen toiminnasta ajalla 1.7.–21.12.1929, s. 4. Ptk TV hallitus 3/1929. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY.

¹²⁹ Hoffman 1983, 123-124.

¹³⁰ Hoffman 1983, 119-125; Korpisaari 1940, 244-246, 256-257.

¹³¹ Hoffman 1983, 123-124.

¹³² Komulainen 2018, 77-79.

Kuten aikaisemmin on käynyt ilmi, yksityinen kauppiaskunta oli jo järjestäytynyt 1900-luvun alusta alkaen ammatillisesti niin vähittäiskaupan kuin tukkukaupankin puolella. Anitra Komulainen näkee, että yksityiskauppioiden yhteistyön ja järjestäytymisen taustalla 1900-luvun alusta alkaen oli nopeasti kasvanut osuustoimintaliike, joka kannusti myös yksityistä puolta taloudelliseen yhteistyöhön. Ideologiset tekijät olivat toissijaisia ja tulivat kuvaan myöhemmin.¹³³ Komulaisen mukaan yksityisyritteliäisyyden aate toimi eri kauppiaspiirejä yhdistävänä tekijänä kuitenkin jo vuonna 1912 perustetussa Maakauppiasliitossa, johon liittyi myös joitakin tukkukauppiaita ja teollisuuden harjoittajia. Komulainen määrittelee Maakauppiasliiton aatteelliseksi järjestöksi, vaikka sillä oli paljon myös käytännöllisiä tehtäviä, kuten kauppioiden ammatillisen osaamisen kehittäminen ja maakauppioiden luotonsaannin parantaminen. Myös siihen kuuluneet kauppiat olivat pitkään kiinnostuneita enemmänkin taloudellisesta yhteistyöstä.¹³⁴ Taloudellisen Valistuskeskuksen propagandassa ja myös jäsenrakenteessa yksityisyritteliäisyys nähtiin ensimmäistä kertaa kaupan alaa laajempaan yhdistävänä tekijänä ja ideologiasta tuli yhä voimakkaampi tekijä osuustoiminnan vastustamisessa, samalla kun taloudelliset syyt jäivät vähemmälle huomiolle. Taloudellisen Valistuskeskuksen ja YYL:n toiminnassa keskiössä oli nimenomaan ideologia ja sen esiintuominen osuustoiminnan vastaisessa propagandassa, joten ideologiaa on syytä ymmärtää toiminnan ymmärtämiseksi.

Andrew Heywoodin määritelmässä ideologiat antavat samaan aikaan ymmärryksen siitä, miten asiat ovat ja miten niiden kuuluisi olla. Ne siis kuvaavat ympäröivää maailmaa ja antavat yksilöille ja ryhmille maailmankuvan sekä yhteiskunnallisen roolin tai paikan, mutta samalla myös kuvaavat tulevaisuuden toiveita ja pelkoja.¹³⁵ Tässä alaluvussa pyrin hahmottelemaan yksityisyritteliäisyyden ideologiaan kuuluvaa maailmankuvaa ja sen yksityisyrittäjille antamaa yhteiskunnallista roolia.

Olen analysoinut yksityisyritteliäisyyden ideologian hahmottamista varten lähemmin yksityisyrittäjien *Talous ja Koti* -lehteä, jonka perusteella yksityisyritteliäisyyden ideologia koostuu uskosta markkinatalouteen, vapaaseen kilpailuun ja näiden tuottamaan yleiseen hyötyyn, yksilöllisyyden ihanteesta sekä isänmaallisuudesta. Näitä elementtejä *Talous ja Koti*

---

¹³³ Komulainen 2018, 31.

¹³⁴ Komulainen 2018, 81, 97, 136.

¹³⁵ Heywood 2012, 11-12.

-lehdessä verrataan osuustoimintaliikkeeseen, joka esitetään päinvastaisena, eli sosialistisena, kollektiivisena, vapaata kilpailua rajoittavana, omaa etua ajavana ja epäisänmaallisena.

Talous ja Koti -lehdessä yksityisyrittäjät peilaavat selkeästi omaa aatemaailmaansa osuustoimintaliikkeen aatemaailmaan ja yksityisyritteliäisyyden keskeisille ideologisille elementeille tuodaan aina esiin osuustoiminnallinen vastinpari. Tämä yksityisyrittäjien oma dikotominen jaottelu tukee päätelmää, että yksityisyritteliäisyyden ideologia syntyi vastauksena osuustoimintaliikkeen vahvalle ideologiselle pohjalle.

Yksityisyritteliäisyyden aate ei siinäkään mielessä syntynyt tyhjiössä, että kansainvälisiä vaikutteita ja vuorovaikutusta aatteen taustalla ei voi olla panematta merkille. Näyttää siltä, että monet yksityisyrittäjien aatemaailman vaikutteet olivatkin kansainvälisiä. Kansainvälisiä yhteistyökumppaneita myös pyrittiin löytämään jo Taloudellinen Valistuskeskuksen aikana erityisesti muista pohjoismaista. Valistuskeskuksen vuosikertomuksessa mainitaan kirjoitusten vaihto ”norjalaisen Valistuskeskuksen” ja ruotsalaisen *Köpmannen*-lehden kanssa.¹³⁶ *Talous ja Koti* -lehdessä ja erityisesti joka lehdessä ilmestyneessä ”Palasia Talouselämän Rintamilta” -katsauksessa seurattiin tiiviisti myös muun maailman osuustoimintaliikettä sekä keskustelua yksityisyritteliäisyydestä.¹³⁷ Myös YYL:n aikana pyrittiin verkostoitumaan pohjoismaisiin vastinpareihinsa Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa artikkelien vaihdon ja tutustumismatkojen avulla. Vuonna 1936 YYL:n asiamies Anttonen teki kolmen viikon matkan Ruotsiin Norjaan ja Tanskaan, missä hän tutustui veljesjärjestöjen johtoon.¹³⁸ Anttonen olisi halunnut tehdä tutustumismatkoja ulkomaille enemmänkin, mutta ulkomaan matkat nähtiin kuitenkin sen verran toisarvoisina liiton toiminnan kannalta, ettei rajallisia resursseja haluttu käyttää niihin.¹³⁹

Aatteellisesti vaikutteita haettiin ja otettiin taloudellisesta liberalismista ja Adam Smithin ajattelusta, mikä myös sanottiin ääneen.¹⁴⁰ Smithin mukaan yksilöiden oman edun tavoittelu edistää lopulta koko yhteiskunnan yhteistä hyvää, jos talouden annetaan toimia vapaasti ilman tiettyjä ryhmiä suosivia erioikeuksia ja epäoikeudenmukaista sääntelyä. Talouden on siis

---

¹³⁶ Selonteko Taloudellisen Valistuskeskuksen toiminnasta ajalla 1.7.–21.12.1929, s. 5. Ptk TV hallitus 3/1929. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY.

¹³⁷ Kts. esim. 'Palasia talouselämän rintamilta', *Talous ja Koti* 19/1934, 3-4.

¹³⁸ Ilmoitusasioita. Ptk YYL hallitus 19.10.1936, liite 1. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

¹³⁹ Ptk YYL työvaliokunta 7.5.1937. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Työvaliokunnan kokousten pöytäkirjat 1937-1938 II, SY; Ptk YYL työvaliokunta 28.9.1937. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Työvaliokunnan kokousten pöytäkirjat 1937-1938 II, SY.

¹⁴⁰ 'Voitonhimo – välikappale yleisen hyvän edistämiseksi.', *Talous ja Koti* 04/1933, 1-2.

annettava toimia markkinatalouden lakien mukaan vapaasti ilman valtion liikaa puuttumista, jotta se toimisi kaikkein tehokkaimmin.¹⁴¹

Tämä idea talouden näkymättömästä kädestä toimii myös yksityisyrittäjien perusteluna oman toimintansa yhteistä hyötyä tuottavasta vaikutuksesta. Yksityisyrittäjät uskoivat, että voitontavoittelu ja vapaa kilpailu pitäisivät talouden kunnossa, eivätkä johtaisi kaaokseen, kuten markkinatalouden epäilijät väittivät. Yksityisyrittäjät myös vastustivat säännöstelyä ja ”valtion holhousta”. Yksityisyritteliäisyys nojasi *Talous ja Koti* -lehdessä vahvasti kapitalismin ja vapaan markkinatalouden ihanteisiin. *Talous ja Koti* yhdisti yksityisyritteliäisyyden kapitalistiseen talousjärjestelmään ja osuustoiminnan sosialistiseen talousjärjestelmään.¹⁴²

Talous ja Koti -lehden mielestä osuustoimintaliike pyrki tuhoamaan yksityisyritteliäisyyden mainetta. Lehden mukaan osuustoimintaliike ja valtion liiketoiminta pyrittiin esittämään yleishyödyllisenä toimintana, kun taas yksityinen yritteliäisyys pyrittiin esittämään niin, että se tavoittelee vain yksityistä hyötyä, ja on siis vältettävää.¹⁴³ Vuoden 1933 Yksityisyritteliäisyyden Viikon ensimmäisen numeron etusivun jutussa *Talous ja Koti* -lehti totesi, että ajan hengen mukaisesti oli totuttu ajattelemaan, että ”kaikessa ihmisen toiminnassa ja erityisesti talouselämässä on kokonaisuuden etu aina ja tinkimättömästi asetettava yksityisen edun yläpuolelle”. Tämä virtaus pyrki lehden mukaan tähdentämään sitä, että yrittäjän tai kauppiaan toiminta ansaitsi tunnustuksen vain silloin kun se palveli yhteiskuntaa. Lehden mielestä näitä vaatimuksia tuotiin yhteiskunnallisessa keskustelussa esiin entistä enemmän. Uutta oli, että vaatimuksia esitettiin jopa sellaisista piireistä, joille yksilönvapaus ja ”muut yksilöllisyyttä tähdentävät käsitteet ennen ovat olleet kaikkein arvokkaimmat”.¹⁴⁴

Jo heti *Talous ja Koti* -lehden ensimmäisen julkaisun etusivulta käy selväksi, että osuustoimintaliike on yksityisyrittäjien päävihollinen. Etusivulla on neljä juttua, joista ensimmäisessä esitellään uutta lehteä ja sen linjaa, ja kolme muuta esittelevät osuustoiminnan negatiivisia puolia asiakkaan ja kuluttajan näkökulmasta.¹⁴⁵ *Talous ja Koti* -lehdessä määriteltiin, että yksityisyrittäjyys ja osuustoiminta olivat kaksi erilaista liikemuotoa, jotka

---

¹⁴¹ Saastamoinen 1998, 39-41.

¹⁴² 'Nykyisen talousjärjestelmän voima ja edut.', *Talous ja Koti* 12/1933, 1-2; kts. myös 'Vaalien tunnus: Vapaan kilpailun puolesta kaikkea säännöstelyä ja valtion holhousta vastaan!', *Talous ja Koti* 06/1933, 1.

¹⁴³ 'Lupaukset yksinään eivät pysty luomaan maallista paratiisia', *Talous ja Koti* 02/1933, 1.

¹⁴⁴ 'Aikamme siveelliset vaatimukset talouselämään kohdistettuina.', *Talous ja Koti* 14/1933, 1-2.

¹⁴⁵ *Talous ja Koti* 01/1933, 1.

kilpailivat keskenään paremmuudesta.¹⁴⁶ *Talous ja Koti* jakoi eri yritysmuodot kahtia kapitalistisiin ja yhteistaloudellisiin. Kapitalistiset yritysmuodot, eli yksityiset yritykset, tavoittelivat lehden mukaan toiminnallaan liikevoittoa. Yhteistaloudelliset yritysmuodot, kuten osuuskunnat, tavoittelivat välitöntä hyötyä käyttäjilleen tai jäsenilleen. Osuuskuntien toimintaa ohjasivat siis kuluttajien eduista huolehtimisen periaatteet. Lehti totesi, että näin ollen monesta voi näyttää selvältä, että osuustoiminta oli kuluttajan edun kannalta parempi valinta kuin yksityisyritteliäisyys, mutta asia ei kuitenkaan ollut niin yksinkertainen.¹⁴⁷

”Jos tahdotaan palauttaa oikea suhde, on pikemminkin sanottava aivan päinvastoin. Sillä yksityinen yritys menee nurin niin pian kuin se ei enää tyydytä ihmisten tarpeita, sellaisina kuin ihmiset ne käsittävät. Yleistä etua tavoitteleva yritys sitä vastoin *voi lyödä laimin kuluttajien tarpeita kuinka paljon tahansa* ja kuitenkin pysyä pystyssä hallituksen ja eduskunnan suosiollisella, välittömällä tai välillisellä, kannustuksella.”¹⁴⁸

Osuustoiminta ei siis yksityisyrittäjien mukaan palvellut lopulta yleistä hyvää, vaan johti kuluttajien edun laiminlyömiseen ja kilpailun vääristymiseen. Lopulta yleistä hyvää ajoivat lehden mukaan yksityisyrittäjät. Yksityisyrittäjien ajattelussa yksityisyrittäjien oman edun tavoittelu toi siis taloudellisen liberalismien oppien mukaisesti samalla myös etua koko yhteiskunnalle. Yksityisyrittäjät esittivät itsensä kuluttajan turvana, koska juuri vapaa kilpailu piti hinnat edullisina ja tavaravalikoiman monipuolisena sekä laadukkaana.¹⁴⁹

Osuustoiminnanvastaisuudestaan huolimatta yksityisyrittäjät pysyivät johdonmukaisina vapaan markkinatalouden opeille. *Talous ja Koti* -lehdessä korostettiin, etteivät yksityisyrittäjät kannattaneet minkään liikemuodon, edes osuustoiminnan, kieltämistä, vaan toivoivat vapaata kilpailua. Vapaa kilpailu olisi tarkoittanut sitä, ettei kumpaakaan osapuolta olisi tuettu epäreilusti valtion toimesta. Vapaan kilpailun kautta nähtäisiin kumpi liikemuoto voittaisi. Jos kilpailu olisi ollut vapaata, olisi huomattu myös, että yksityisyrittäjien liikkeillä oli puolellaan ammattitaito ja laatu, ja kuluttajat olisivat voineet suosia niitä vapaasti.¹⁵⁰ Osuustoiminnan lisäksi ongelmalliseksi koettiin myös muu liiketoiminta, joka ei ollut puhtaasti yksityisyritteliäisyyttä, erityisesti valtioiden ja kuntien liiketoiminta.¹⁵¹

¹⁴⁶ 'Mitattua ja punnittua', *Talous ja Koti*, 07/1933, 1.

¹⁴⁷ 'Voitonhimo – välikappale yleisen hyvän edistämiseksi.', *Talous ja Koti* 04/1933, 1.

¹⁴⁸ 'Voitonhimo – välikappale yleisen hyvän edistämiseksi.', *Talous ja Koti* 04/1933, 1.

¹⁴⁹ 'Palasia Talouselämän Rintamalta', *Talous ja Koti* 04/1933, 8., myös esim. 'Mitattua ja Punnittua', *Talous ja Koti* 14/1933, 1.

¹⁵⁰ 'Saksasta kuuluu kummia.', *Talous ja Koti* 05/1933, 1-2.

¹⁵¹ Kts. esim. Ptk YYL hallitus 26.9.1938. Yksityisyrittäjäin Liitto r.y. – Valtuuskunnan pöytäkirjat 1938-1942 II, SY.

Yksityisyritteliäisyyden ja osuustoiminta-aatteen kilpailu ei yksityisyrittäjien ajattelussa rajautunut vain erilaisten yritysmuotojen väliseksi, vaan jopa kokonaisten yhteiskuntajärjestelmien kamppailuksi toisiaan vastaan. *Talous ja Koti* -lehdessä kapitalistista, eli yksityiseen yritteliäisyyteen perustuvaa yhteiskuntajärjestelmää verrattiin usein sosialistiseen, joka lehdessä tarkoitti samaa kuin osuustoiminnallinen yhteiskuntamuoto. Lehdissä yritettiin perustella miksi juuri yksityisyritteliäisyyteen perustuva yritysmuoto pitäisi asettaa koko talouden perustaksi. *Talous ja Koti* -lehti pyrki esittämään kaiken osuustoiminnan sosialismina. ”Osuuskaupallinen taloudellinen järjestelmä” oli lehden mukaan sama asia kuin sosialistinen talousjärjestelmä.¹⁵² *Talous ja Koti* meni jopa niin pitkälle, että se rinnasti osuustoiminnan kollektivismiin kautta Neuvostoliittoon.¹⁵³ Neuvostoliitto oli lehden mukaan paras todistus siitä, että kollektiivinen ajattelu ja toiminta eivät toimineet.¹⁵⁴ Annastiina Henttisen mukaan käsitys osuustoiminnasta itsenäisenä omana talousjärjestelmänään oli vielä 1930-luvullakin yleinen ja Henttisen mukaan voimakkain ideologinen kamppailu ajoittuikin juuri 1930-luvulle.¹⁵⁵

Talous ja Koti -lehden mukaan yksityisyritteliäisyyteen perustuva talousjärjestelmä oli ”yksi arvokkaimmista menneen ajan perinnöistä”.¹⁵⁶ Lehti puolusti kapitalistista talousjärjestelmää argumentoimalla sosialismin eli suunnitelmatalouden huonoja puolia. Lehden mielestä juuri valtion harjoittama sääntely oli häirinnyt markkinoiden toimintaa, ja johtanut silloiseen lamaan. Kuten vapaan markkinatalouden ajatukseen ja Adam Smithin teoriaan talouden näkymättömästä kädestä kuuluu, lehden mukaan ei ollut olemassa tahoa, joka olisi voinut markkinoita tehokkaammin tietää ihmisten kulutustarpeet ja tuotannon kannattavan määrän.¹⁵⁷ Kapitalistisen talousjärjestelmän yksityisyrittäjät näkivät ilmeisen neutraalina ja rationaalisena järjestelmänä, sillä osuustoimintaliikkeen *Talous ja Koti* -lehti määritteli poliittiseksi ja aatteelliseksi liikkeeksi, joka näin ollen vei liike-elämää väärille urille.¹⁵⁸

---

¹⁵² 'Kaksi selitystä.', *Talous ja Koti* 05/1933, 6; Kts. myös esim. 'Palasia talouselämän rintamilta: Muita sosialisointikysymyksiä', *Talous ja Koti* 8/1934, 6.

¹⁵³ 'Mihin osuuskauppaliike pyrkii.', *Talous ja Koti* 07/1933, 1-2; 'Yksin yritetty – parhaiten yritetty.', *Talous ja Koti* 14/1933, 6. 'Eräs väite ja sen seuraamus.', *Talous ja Koti* 16/1933, 1.

¹⁵⁴ 'Yksin yritetty – parhaiten yritetty.', *Talous ja Koti* 14/1933, 6.

¹⁵⁵ Henttinen 1999, 158.

¹⁵⁶ 'Nykyisen talousjärjestelmän voima ja edut.', *Talous ja Koti* 12/1933, 1-2.

¹⁵⁷ 'Nykyisen talousjärjestelmän voima ja edut.', *Talous ja Koti* 12/1933, 1-2.

¹⁵⁸ 'Pois poliittinen sekaantuminen liike-elämään!', *Talous ja Koti* 16/1933, 10.

Talous ja Koti -lehdessä esiteltiin usein esimerkillisiksi luonnehdittuja liikemiehiä. Näitä tekstejä tutkimalla löytyy ihanteita, joita yksityisyrittäjät halusivat mielellään liittää itseensä. Teksteissä toistuvat kauppiaiden ja tehtailijoiden isänmaallisuus, sinnikkyys ja ryysyistä rikkauksiin -tyyppiset tarinat. Pääsippä listalle myös kirjailijoita, kuten Aleksis Kivi.¹⁵⁹

”Kivi oli tyypillinen yksityinen, yksinäinen yrittäjä. Hän uskoi kykyihinsä ja ponnisteluihinsa, hän ei antanut perään pahankaan päivän tullen, hän yritti yhä eteenpäin kaikesta huolimatta. Hänessä piili se elämäntahto, joka kaikelle yksityiselle yritteliäisyydelle on luonteenomaista.”¹⁶⁰

Talous ja Koti -lehden mukaan yksityisyrittäjät edustivat yksilöllisyyttä, mikä liitettiin lehdessä myös sinnikkyuteen, eli ”sangen ankaralla ja vaivoja kysyvällä työllä” saavutettuun parempaan asemaan. Lehti oli iloinen, että ”yksilöllisen tahdon ja tarmon alkuvoimainen merkitys” oli alettu ymmärtää. Yksilöllisyyden vastustajia lehti nimitti konservatiiveiksi, joiden ajattelutapa oli yhteiskuntaa vahingoittava.¹⁶¹ *Talous ja Koti* -lehti uhosi, että kaikki keksinnöt maailman alusta asti olivat olleet yksityisyrittäjien tekemiä, ja myös koko senaikainen teollinen kehitys oli seurausta ”yksilöllisestä keksijäkyvystä ja yrittäjätahdosta”. Vastakohtaisesti osuustoimintaa leimasi yksityisyrittäjien mukaan liiallinen varovaisuus ja aktiivisuuden puute, riskinoton karttaminen ja tehottomuus, eivätkä ne saaneet aikaan koskaan mitään uutta. Yksityisyritteliäisyys oli siis yhteiskunnalle välttämätöntä, kun taas osuustoiminta ei ollut.¹⁶²

”Historia ei kerro mistään rakennusosuuskunnasta. Rakennuttajina olivat Keopsit ja muut faaraot, jotka sanoivat, että tulkoon pyramiidi ja niin tuli pyramiidi ja tuli useampiakin. Tuskin oli edes olemassa arkkitehtikomiteaa tai rakennuslautakuntaa. Eiväthän ne muuten olisi näin kauan kestäneetkään. Jos Rafael olisi Madonnansa maalausta suunnitelleensa perustanut taidemaalarien osuuskunnan, niin kukaan ei tänään tietäisi, että sellaista taulua on maalattukaan. Eikä olisikaan. Osuuskunta olisi hetken riideltään repinyt kankaan jalkarätekseen. Rafael yritti yksin.”¹⁶³

Yksityisyritteliäisyys oli siis nimenomaan *yksin* yrittämistä. Yksityisyrittäjien ajattelussa toistui ajatus, että yksin tekeminen on tehokkaampaa kuin ryhmässä, jossa vain riidellään, eikä saada mitään aikaan. Ajatukseen yksin yrittämisen tehokkuudesta verrattuna osuustoimintaa leimanneeseen yhdessä tekemiseen tiivistyykin hyvin yksityisyrittäjien ajattelu yksityisyritteliäisyyden paremmuudesta suhteessa osuustoimintaan.

¹⁵⁹ 'Tavallisesta "tiskimiehestä" suurtehtailijaksi', *Talous ja Koti* 7/1934, 4; 'Yksinäinen yrittäjä', *Talous ja Koti*, 19/1934, 1.

¹⁶⁰ 'Yksinäinen yrittäjä', *Talous ja Koti*, 19/1934, 1.

¹⁶¹ 'Yksityisyritteliäisyyden viikko.', *Talous ja Koti* 14/1933, 3.

¹⁶² 'Osuustoiminnan rajoittuneisuus', *Talous ja Koti* 10/1933, 1; 'Yksin yritetty – parhaiten yritetty.', *Talous ja Koti* 14/1933, 6. Kts. myös 'Persoonallinen vaiko persoonaton kauppa?', *Talous ja Koti* 10/1933, 1-2.

¹⁶³ 'Yksin yritetty – parhaiten yritetty.', *Talous ja Koti* 14/1933, 6.

Yksilöllisyyden ja kollektivismiin vastakkaisasettelua lehti käsitteli myös persoonallisen ja persoonattoman kautta. Persoonallisuudella lehti viittasi siihen, että yksityisyrittäjillä oli kyky luoda jotain uutta, koska yksityisyrittäjillä oli henkilökohtainen taloudellinen vapaus ja itsenäisyys. Osuusliikkeet taas edustivat isännätöntä pääomaa ja joukkohenkeä.¹⁶⁴ Lehti kysyi, että ”saako persoonallisuus lopultakin sille kuuluvan kunnia-aseman yhteiskunta- ja talouselämässämme vai jääkö joukkohenki vallitsevaksi, leimaavaksi.” Joukkohenki eli kollektivismi oli lehden mukaan ajalle erityisen tyypillistä. Joukkotoiminta oli lehden mukaan synnyttänyt mentaliteetin, jossa ihminen oli vain määrätyn joukon jäsen, ”vain rajoitetussa mielessä itsenäinen, persoonallinen yksilö”.¹⁶⁵

Talous ja Koti otti kantaa myös yksityisyrittäjien sosiaaliseen merkitykseen, joka on yksi Heywoodin ideologiamääritelmän kohdista. Paitsi, että yksityiset yrittäjät olivat yhteiskunnalle taloudellisesti tärkeitä, he olivat liiton mukaan myös tärkeä kulttuuritekijä etenkin maaseudulla.¹⁶⁶ Yksityiskauppiat näkivät kauppansa kohtaamispaikkana, jossa ostosten lomassa kuultiin tuoreet uutiset maailmalta. Tämä teki kauppiasta paikkakunnallaan tunnetun ja keskeisen henkilön.¹⁶⁷ Yksityisyrittäjät odotetusti pitivät elinkeinoaan ja sen suotuisaa jatkumista koko kansan hyvinvoinnin ehtona.¹⁶⁸ Tämän voi päätellä jo vuoden 1933 Yksityisyritteliäisyyden Viikolle valitusta teemastakin, joka kuului ”Yksityisyritteliäisyys – Tie valoisampaan tulevaisuuteen.”¹⁶⁹

Andrew Heywoodin ideologian määritelmän mukaisesti tiivistäen yksityisyritteliäisyyden ideologian maailmankuvaan kuului voimakas kahtia jaottelu kahden erilaisen yhteiskuntajärjestelmän, yksityisyritteliäisyyteen perustuvan ja sosialistisen järjestelmän välillä, johon liittyivät myös suurimmat tulevaisuuden uhkakuvat: koko valtion yritystoiminnan sosialisointi ja yksityisen yritteliäisyyden lakkauttaminen. Yksityisyrittäjien yhteiskunnallinen rooli oli yksityisyritteliäisyyteen perustuvassa ajattelussa tuottaa oman edun tavoittelun kautta mahdollisimman tehokkaasti yhteistä hyvää yhteiskuntaan. Tämä poistaisi myös uhat ja olisi tie valoisampaan yhteiskunnalliseen tulevaisuuteen.

---

¹⁶⁴ 'Persoonallisuuden puolesta.', *Talous ja Koti* 05/1933, 1-2; 'Persoonallinen vaiko persoonaton kauppa?', *Talous ja Koti* 10/1933, 1-2.

¹⁶⁵ 'Persoonallisuuden puolesta.', *Talous ja Koti* 05/1933, 1-2.

¹⁶⁶ 'Maaseudun kulttuuritekijä.', *Talous ja Koti* 07/1933, 3.

¹⁶⁷ 'Talous ja Koti', *Talous ja Koti* 01/1933, 1.

¹⁶⁸ 'Puolueettomuus kunniaan!', *Talous ja Koti* 06/1933, 8.

¹⁶⁹ *Talous ja Koti* 14/1933, 1.

3. YKSITYISYRITTÄJÄT JÄRJESTÄYTYVÄT

”Kokous totesi yksimielisesti pitkässä keskustelussa nykyisen tilanteen yksityisyrittäjiin keskuudessa olevan sellaisen, ettei se saisi jatkua tällaisena pitempää aikaa, koska tämä voi aiheuttaa myöhemmin korjaamattomia vahinkoja yksityisyrittäjiin asialle. Kokous piti aivan välttämättömänä, että kaikki yksityisyrittäjäjärjestöt olisi saatava yhteistoimintaan kaikissa tärkeimmissä yksityisyrittäjiä koskevissa kysymyksissä sekä ulospäin esiintymään yhteisesti voimain kokoamistarkoituksessa.”¹⁷⁰

Edellä oleva *Yksityisyrittäjä*-lehdessä referoitu vuoden 1936 Yksityisyrittäjien kesäkokouksen keskustelu kuvaa hyvin yhtä yksityisyrittäjäliikkeen suurinta kipupistettä: yksityisyrittäjiä ei saatu yhtenäiseen rintamaan osuustoimintaliikettä vastaan kaikista yrityksistä huolimatta, vaan Vähittäiskauppiasliitto lähti Taloudellisesta Valistuskeskuksesta omille teilleen vuonna 1933, eikä enää palannut. Tässä luvussa kuvataankin paitsi taistelua yksityisyritteliäisyyden aatteellista vihollista osuustoimintaliikettä kohtaan, myös toista tutkimaani ajanjaksoa leimaavaa taistelua, joka käytiin yksityisyrittäjäpuolen sisällä.

Yksityisten yritysten järjestäytymiseen yleisesti liittyvää vaikeutta on yritetty selittää tutkimuksessa liiketoimintaan liittyvän kilpailun ja yhteistyöhön kuuluvan luottamuksen ristiriidalla. Luca Lanzalaco mukaan liike-elämän etujärjestöjen kehittämisessä on ristiriita, sillä yritykset ovat jatkuvasti kilpailussa toisiaan vastaan ja kamppailevat samoista markkinoista ja asiakkaista, joten niiden on vaikeaa harjoittaa yhteistoimintaa. Yritykset myös voivat toimia eri markkinoilla, olla erikokoisia ja niiden omistuspohja voi olla erilainen, joten niillä on erilaisia intressejä. Liike-elämän etujärjestöjen haasteena on siis monimuotoisuuden johtaminen.¹⁷¹ Monimuotoisuus ja kilpailu tekevät kollektiivisen toiminnan vaikeaksi ja jakavaksi.¹⁷² Anitra Komulainen kiinnittää yksityistä kauppaa koskevassa väitöskirjassaan huomiota siihen, että yksityisen kaupan yhteistyö alkoi myöhään ja oli takkuilevaa, vaikka yhteinen uhka, osuustoimintaliike, alettiin tunnistaa jo varhain, samoin kuin tarve yhteistyöhön.¹⁷³ Suomalainen kehitys, jossa liike-elämä on jakautunut erilaisiksi ja erimuotoisiksi, myös osittain päällekkäisiksi etujärjestöiksi, ei näyttäisi olevan millään tavalla erikoinen ilmiö. Liike-elämän jakautumista eri maissa on selitetty alojen sisäisillä ja alojen välisillä eroavilla eduilla.¹⁷⁴

---

¹⁷⁰ ”Yhteistyöyritys Suomen Vähittäiskauppiasliiton kanssa näyttää raukeavan”. Ptk YYL hallitus 19.10.1936, liite 2. Yksityisyrittäjäin Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

¹⁷¹ Management of diversity. Lanzalaco 2007, 297.

¹⁷² Lanzalaco 2007, 297.

¹⁷³ Komulainen 2018, 104-107, 135-144, 184.

¹⁷⁴ Lanzalaco 2007, 298.

Myös tämän luvun ensimmäinen alaluku poikkeaa seuraavista, kuten edellisessäkin luvussa. Ensimmäisessä alaluvussa 3.1. tutkin keitä yksityisyrittäjät olivat. Tähän ratkaisuun olen päätenyt siksi, että sen selvittäminen auttaa seuraavien alalukujen hahmottamista. Seuraavissa alaluvuissa 3.2-3.6 selvitän yksityisyrittäjien järjestäytymistä Taloudellisen Valistuskeskuksen perustamisesta vuonna 1929 alkaen lukujen sisällä kronologisessa järjestyksessä mutta kuitenkin tärkeimpiä teemoja myös omiin alalukuihinsa temaattisesti jaotellen. Olen jakanut alaluvut tutkimusajanjaksoni tärkeimpiin vaiheisiin Taloudellisen Valistuskeskuksen ja YYL:n toiminnassa. Yksityisyrittäjien järjestäytyminen tutkimusajanjaksollani voidaan tiivistää näin:

Suomen Tukkukauppiaiden Liitto ja Suomen Vähittäiskauppiasliitto perustavat yhdessä vuonna 1929 Taloudellisen Valistuskeskuksen osuustoimintaliikkeen propagandalta puolustautumiseen. Yhteistyö ei kuitenkaan kestänyt, vaan Vähittäiskauppiasliitto vetäytyi toiminnasta jo vuoden 1933 alussa. Tämän johdosta Valistuskeskus lakkautettiin ja Tukkukauppiaiden Liitto kumppaneineen perusti tilalle Yksityisyrittäjien Liiton, joka aloitti toimintansa vuoden 1934 alusta. Omaksi suurelle yleisölle tarkoitetuksi lehdeksi perustettiin vuonna 1933 *Talous ja Koti*. Yksityisyrittäjät pääsivät taas kunnolla harjoittamaan propagandaansa osuustoimintaa vastaan, vaikka toimintaa varjosti koko ajan yksityiskauppiaspuolen hajoaminen ja keskinäinen kilpailu. YYL:n 1930-luku oli kuitenkin laajentumisen ja tehokkaan vaikuttamisen aikaa. 1930-luvun loppupuolella perustettiin ammattilehti Yksityisyrittäjä, Yksityisyrittäjien Säätiö ja oma alueorganisaatio. Myös vuotuiset Yksityisyritteläisyyden Viikot ja yleiset yksityisyrittäjien kesäkokoukset saivat suuren suosion.

Tässä pääluvussa keskeiseen roolin pääsevät myös henkilöt tapahtumien taustalla. Ahvenainen on perustellut henkilöiden keskeistä roolia yrityshistoriassa sillä, että melkein aina yrityksen perustamisen taustalla on yksi tai useampia henkilöitä, vaikka puhuttaisiin osakeyhtiöstäkin. Liiketoiminnan keskus on siis ihminen ja liiketoimintaa johtavat ihmiset.¹⁷⁵ Samaa voidaan tässä tapauksessa sanoa myös liiketoiminnan takana vaikuttavista etujärjestöistä.

3.1 Keitä yksityisyrittäjät olivat?

Taloudellisen Valistuskeskuksen perustamiskokouksessa 6. päivänä toukokuuta vuonna 1929 Suomen Tukkukauppiaiden Liiton huoneistossa oli paikalla edustajia Tukkukauppiaiden

---

¹⁷⁵ Ahvenainen 1994, 51.

Liitosta ja Vähittäiskauppiasliitosta. Perustajiin ja rahoittajiin kuuluivat tukkukauppaa edustaneen Tukkukauppiaiden Liiton lisäksi vähittäiskauppaa edustanut Vähittäiskauppiasliitto. Valta uudessa järjestössä laitettiin liittojen kesken puoliksi, sillä kummankin liiton täytyi valita keskuudestaan Taloudellisen Valistuskeskuksen hallitukseen neljä jäsentä. Hallituksen puheenjohtajaksi valittiin Tukkukauppiaiden Liittoa edustanut tukkuliike Talous-Osake-Kaupan omistaja ja Tukkukauppiaiden Liiton perustaja, kauppaneuvos Samuli Albert Hohenthal¹⁷⁶ ja varapuheenjohtajaksi Vähittäiskauppiasliiton hallituksen jäsen Kaarlo Lumme¹⁷⁷. Hallitukseen pääsivät myös kauppiaat K.P. Kekäläinen ja Juho Hietanen Vähittäiskauppiasliitosta sekä Stockmannin tukkukauppaosaston johtaja Walter Rydman ja kangas- ja lyhyttavarainkauppa Lassila & Tikanojan johtajiin kuulunut Ville Mattinen Tukkukauppiaiden Liitosta. Työvaliokuntaan valittiin toimittaja Kaarlo Kytömaa Vähittäiskauppiasliitosta ja kauppatieteiden tohtori Paavo Korpisaari Tukkukauppiaiden Liitosta.¹⁷⁸ Perustajajäseniä tutkimalla voidaan siis todeta, että Taloudellinen Valistuskeskus näytti olleen ensisijaisesti kaupan alan tiiviimmän yhteistyön foorumi, vaikka yksityisyritteliäisyydestä puhuttiinkin tätä laajemmin. Voidaan myös todeta, että edustettuna olivat kattavasti kaupan alan isoimmat toimijat.

Kuten tämän pääluvun alussa kävin läpi, Taloudellisen Valistuskeskuksen perustajajäsenet Tukkukauppiaiden Liitto ja Vähittäiskauppiasliitto edustivat kahta eri yksityiskauppiaiden haaraa, joten on tarpeellista selvittää myös minkälaisista aineksista nämä liitot koostuivat. On myös hyvä mainita, että nimet Vähittäiskauppiasliitto ja Tukkukauppiaiden Liitto ovat osittain harhaanjohtavia, sillä molempien jäsenenä ja vaikutuspiirissä oli sekä vähittäiskauppiaita, että tukkukauppiaita. Anitra Komulainen onkin puhunut kahdesta erillisestä yksityiskauppiaspuolen päivittäistavarakaupan kaupparyhmästä.¹⁷⁹

Vähittäiskauppiasliiton juuret ovat maakauppiasliitossa ja maakaupassa. Esimerkiksi Vähittäiskauppiasliiton puheenjohtaja Juho Hietanen oli jo vuodesta 1915 alkaen maakauppiasliiton varapuheenjohtajana.¹⁸⁰ Vähittäiskauppiasliiton ja siihen läheisessä

---

¹⁷⁶ Myöhemmin Samuli Harima vuodesta 1936. Porvarillisen työn arkiston www-sivut: Harima, Samuli. <http://arkisto.kokoomus.net/kokoomusbiografia/elamakerta-artikkelit/harima-samuli/>, Luettu 13.4.2018; Talous-Osakekauppa oli yksi Suomen suurimmista yksityisen siirtomaatavaran tukkukaupoista. Järvinen 1948, 202-203.

¹⁷⁷ Lisätietoa Kaarlo Lumpeesta: Alanen & Ahtokari 1962, 248-249.

¹⁷⁸ Ptk TV hallitus 1/1929. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY; Hariman, Rydmanin ja Mattisen taustoista: Järvinen 1948, 202-204, 224.

¹⁷⁹ Komulainen 2018, 7-9.

¹⁸⁰ Alanen & Ahtokari 1962, 244.

yhteydessä olleiden neljän maakauppiasyhtymän¹⁸¹ erkaantuminen yksityisritteliäisyyden ympärille rakentuneesta yksityisen kauppiaskunnan yhteistyöstä oli osittain pidemmän aikavälin kehityksen tulos, joka oli alkanut jo 1910-luvulla tukkukauppojen välisestä kilpailusta, jossa vastakkain olivat niin sanottu vanha yksityiskauppiaiden harjoittama tukkukauppa ja uudentyyppiset maakauppiasyhtymät. Molemmat kuuluivat aikaisemmin TukkuKauppiaiden Liittoon, mutta neljän maakauppiasyhtymän yhteistyö syveni lopulta niin, että ne erosivat TukkuKauppiaiden Liitosta vuonna 1928 ja perustivat oman yhdistyksen, Vähittäiskauppiaitten TukkuLiikkeiden Yhdistyksen.¹⁸² Edellä mainittu kauppias Hietanen oli myös näiden neljän tukkuLiikkeen ryhmään kuuluneen Oy Savo-Karjalan TukkuLiikkeen perustajia.¹⁸³ Kesällä 1933 samat tukkuLiikkeet perustivat Kauppiaitten Keskuskunnan, joka perusti useita tuotantolaitoksia tuottamaan K-tavaramerkillä varustettuja tuotteita omien tukkuLiikkeidensä asiakaskunnalle.¹⁸⁴ K-kilven käyttö taas laukaisi riidan, joka johti Vähittäiskauppiasliiton ja Taloudellisen Valistuskeskuksen riitaantumiseen Taloudellisessa Valistuskeskuksessa.

Tiettyjen maakauppiasyhtymien tukkuLiikkeiden välinen yhteistyö vaikutti myös vähittäiskauppiaisiin. TukkuLiikkeiden asiakkaina vähittäisliikkeet olivat joko kiinteämmässä tai irtonaisemmassa yhteydessä tukkuLiikkeisiin. Jotkut vähittäiskaupat keskittivät ostonsa yhteen tukkuLiikkeeseen ja toiset ostivat satunnaisesti eri liikkeistä. Varsinkin maakauppiasyhtymät pyrkivät keskittämään osakkaidensa ostoja omiin liikkeisiinsä esimerkiksi vuosialennuksia myöntämällä, mikä ennestään erotti niitä muista yksityisistä tukkuLiikkeistä.¹⁸⁵

---

¹⁸¹ Maakauppiaiden omat tukkuLiikkeet eli ostoyhtymät kehittyivät vähittäiskauppiaiden yhteistoiminnan pohjalta 1900-luvun alusta lähtien. Kauppamuoto löi läpi 1910-luvulla niin maalla kuin kaupungeissa. Monet yhtymistä olivat paikallisten Vähittäiskauppiasliiton yhdistysten perustamia ja niiden kanssa yhteistyössä. Yksityiset tukkukaupat, eli niin sanottu vanha tukkukauppiaskunta, taas eivät olleet vähittäiskauppiaiden yhteenliittymiä, vaan toimivat yksityiskauppiaspohjalta. Hoffman vertaa maakauppiasyhtymien toimintaperiaatetta SOK:n toimintaan ja sanoo, että nämä yhdessä kävivät kilpailua yksityistä tukkukauppaa vastaan. Maakauppiaiden ensimmäiset yhtymät aloittivat itseasiassa osuuskuntamuodossa, mutta jo pian päädyttiin vaihtamaan muoto osakeyhtiöiksi, sillä se sopi toimintaan paremmin. Valintaan vaikutti myös vähittäiskauppiaiden keskuudessa vähitellen kasvanut aatteellinen vastustus osuustoimintaa kohtaan. Hoffman 1983, 58-74, 79-91.

¹⁸² Vähittäiskauppiaitten TukkuLiikkeiden yhdistys (VTY), jossa olivat mukana Maakauppiaitten Oy, Oy Savo-Karjalan TukkuLiike, Kauppiaitten Oy ja Keski-Suomen TukkuLiike. Yhteistyö alkoi jo vuonna 1916, kun liikkeet perustivat Suomen Maakauppiaitten TukkuLiikkeitten Keskuskomitean. Hoffman 1983, 193-202.

¹⁸³ Alanen & Ahtokari 1962, 244.

¹⁸⁴ Hoffman 1983, 157, 202.

¹⁸⁵ Korpisaari 1940, 272-273.

Vaikka Vähittäiskauppiasliitolla olikin tiettyihin tukkuliikkeisiin läheisemmät suhteet kuin muihin, sen tarkoitus oli alun perin olla yleinen kauppiasjärjestö. Läheiset suhteet tarkoittivat kuitenkin sitä, että rahoitus tuli lähes kokonaan neljältä tukkuliikkeeltä. Hoffman arvelee, että riippuvuus ”hyväksytyjen” tukkuliikkeiden rahoituksesta vähensi sen uskottavuutta kaikkien vähittäiskauppiaiden yleisenä asioiden ajajana. Vain osalla vähittäiskauppiaista oli asiakassuhde mainittuihin neljään tukkuliikkeeseen ja Hoffmanin mukaan tietynlaista ryhmäkuntaisuutta esiintyi aivan Maakauppiasliiton perustamisesta saakka. Uskottavuuspulan voi päätellä siitä, että liiton suosio vähittäiskauppiaiden keskuudessa ei ollut kovin laajaa jäsenmäärissä mitaten. Sillä oli sotien välisenä aikana noin 4000 kauppiaan jäsenkunta, mutta yksityiskauppiaita maassa oli tuolloin huomattavasti enemmän, lähes 25 000. Vaikka Vähittäiskauppiasliitto esiintyikin kaikkien vähittäiskauppiaiden puolestapuhujana ja neuvottelijana, sillä ei siis loppujen lopuksi ollut kovin suuren ryhmän mandaattia.¹⁸⁶

Tukkukauppiasliiton juuret ovat 1880-luvulta alkaen syntyneessä uudessa tukkukauppiaskunnassa. Tukkukauppiat harjoittivat vielä pitkään yleensä sekä vähittäis- että tukkukauppaa, mutta 1930-luvulle tultaessa jo yli puolet Tukkukauppiaiden Liiton jäsenistä harjoitti pelkästään tukkukauppaa. Tukkukauppiaiden keskinäinen yhteistyö lähti 1900-luvun alussa kaupan ja teollisuuden vastakkainasettelusta, mutta oli Kai Hoffmanin mukaan hankalaa tukkukauppojen heterogeenisen luonteen vuoksi. Tukkukauppiasliiton perustaminen lähti kaupan alan sisäisistä ongelmista ja alan sisäisen sääntelyn tarpeesta toisen maailmansodan jälkeen. Tukkukauppiaiden Liitto on myös siinä mielessä erilainen organisaatio kuin Vähittäiskauppiasliitto, että aloite sen perustamiseen tuli valtion viranomaisilta: tarvittiin kaupan asiantuntijaelin antamaan lausuntoja kauppa- ja teollisuustoimikunnalle. Tukkukauppiasliiton ensimmäiseksi puheenjohtajaksi valittiin myös Taloudellisen Valistuskeseuksen ensimmäinen puheenjohtaja S. A. Hohenthal.¹⁸⁷

Tukkukauppiaiden liitolla oli jäsenyityksiä enimmillään vuonna 1926 noin 230 kappaletta. Määrä tippui 1930-luvun alun lamassa 159:ään vuoteen 1932 mennessä. Jäsenistö oli Hoffmanin mukaan niin alueellisesti kuin toimialoittainkin kattava. Mikään merkittävä tukkukauppa ei jäänyt toiminnan ulkopuolella, paitsi vuonna 1928 toiminnasta eronneet maakauppiaiden neljä tukkuliikettä.¹⁸⁸

---

¹⁸⁶ Hoffman 1983, 179-188.

¹⁸⁷ Hoffman 2004, 23-29, 30-37, 44.

¹⁸⁸ Hoffman 2004, 38-39.

Paavo Korpisaaren mukaan Vähittäiskauppiasliittoon yhteydessä olleet neljä maakauppiasyhtymää veivät koko tukkukaupan myynnistä noin kymmeneksen ajanjaksolla 1928-1938. Osuustoiminnallisille keskusosuusliikkeille SOK:lle ja OTK:lle jäi myynnistä noin 30 prosenttia kun myyntiä hallitsi edelleen yksityinen tukkukauppa noin 60 prosentin markkinaosuudellaan.¹⁸⁹

Edellisen kerran edellä kuvattujen osapuolten välillä oli leimahtanut ensimmäisen maailmansodan vuosina, jolloin tukkukauppiat muuttivat vähittäismyyntiehtojaan vähittäiskauppiaille huomattavasti epäedullisemmiksi. Vähittäiskauppiat joutuivat ahdinkoon ja konkurseja tapahtui paljon vuosina 1914-21, kun taas tukkukauppiaskunnalla meni hyvin ja heidän määränsä melkein kaksinkertaistui sotavuosina. Huonoihin väleihin olivat vaikuttaneet myös vuonna 1915 alkanut tavarapula, uusien alalle tulleiden tukkukauppioiden keinottelu ja tukkukauppioiden sopimusrikkomukset.¹⁹⁰

Valituskeskuksen rahoitus kertoo osaltaan mukana olleiden jäsenten voimasuhteista ja kiinnostuksesta Valituskeskuksen toimintaan. Taloudellisen Valituskeskuksen suurin rahoittaja ensimmäisenä vuonna oli Suomen Tukkauppioiden Liitto 87 950 markalla. Vähittäiskauppiasliiton puolesta kannatusmaksuja maksoi Kauppiaitten Oy 15 000 markkaa. Lisäksi kannatusrahaa saatiin Rauta- ja konekauppiaitten yhdistykseltä yhteensä merkittävät 30 000 markkaa.¹⁹¹ Seuraavana vuonna lahjoituksia saatiin myös Karl Fazer Oy:ltä, ja Keski-Suomen Tukkauppa Oy:ltä.¹⁹² Valituskeskuksen seuraavina vuosina tulopohja pysyi suurin piirtein samana. Rahaa tuli eri tukkuliikkeitä ja yksittäisistä yrityksiltä Fazer Oy:ltä, jonka lahjoittamat varat olivat välillä merkitty salaisiksi. Myöhemmin isoihin rahoittajiin liittyi myös teollisuusyritys Suomen Sokeri Oy. Rautakauppojen Oy tuki toimintaa antamalla 6000 markkaa vuokranalennusta liiton toimitiloista.¹⁹³

Yksityisyrittäjään Liiton keskeiset toimijat olivat samaan aikaan mukana monissa muissakin elinkeinoelämän organisaatioissa. Näiden suhteiden selvittäminen kertoo yksityisyrittäjien

---

¹⁸⁹ Korpisaari 1940, 256-257. Korpisaaren laskelmassa maakauppiasyhtymien myynnissä on huomioita vain Tukkauppioiden Liitosta eronneet neljä yhtymää, kun taas liitossa pysyneet maakauppiasyhtymät on laskettu mukaan yksityisen tukkukaupan myyntilukuihin. Kts. Hoffman 1983, 137-138, 146.

¹⁹⁰ Komulainen 2018, 103-107.

¹⁹¹ Tilinpäätös 31/12-29. Ptk TV hallitus 1/1930. Taloudellinen Valituskeskus 1929-1933, SY.

¹⁹² Selonteko Taloudellisen Valituskeskuksen toiminnasta ajalla 1.1.–23.9.1930, s. 6. Ptk TV hallitus 1/1930. Taloudellinen Valituskeskus 1929-1933, SY;

¹⁹³ Tilinpäätös 31/12-30. Ptk TV hallitus 6/1931. Taloudellinen Valituskeskus 1929-1933, SY; Taloudellisen Valituskeskuksen vuosikertomus 1931, s.15. Ptk TV hallitus 8/1932. Taloudellinen Valituskeskus 1929–1933, SY.

yhteiskunnallisista verkostoista. Esimerkiksi liiton hallituksen puheenjohtaja vuosina 1933-1935, kauppaneuvos S. A. Hohenthal, vaikutti 30-luvulla muun muassa vakuutusyhtiö Pohjolan hallintoneuvostossa, Helsingin Osakepankissa, Suomen Tukkukauppiaiden Liiton puheenjohtajana (1920-1946), Helsingin Kauppiasyhdistyksen varapuheenjohtajana, Helsingin Kauppakamarin puheenjohtajana, Pohjoismaisen Tukkukauppiasliiton keskusneuvostossa, Kansainvälisen Tukkukauppiasliiton keskusneuvostossa, kauppasopimuskomiteassa, Pörssikomiteassa ja Helsingin kaupunginvaltuustossa.¹⁹⁴

Valistuskeskuksen perustamiskeskusteluista ei ole jäänyt jäljelle perustamiskokousta aikaisempia materiaaleja, joten alkuperäistä ajatusta Valistuskeskuksen kokoonpanosta on pakko etsiä myöhemmistä vihjeistä. Valistuskeskuksessa olivat perustettaessa mukana kauppiaapiirit, mutta ensimmäisistä pöytäkirjoista selviää, että mukaan toivottiin myös teollisuutta. Vuonna 1930 Suomen Teollisuusliitto miettikin mukaantuloa. Suomen Teollisuusliiton ja Suomen Vientiyhdistyksen kanssa myös viriteltiin perustamisen jälkeen yhteistyötä, mutta siitä ei valitettavasti kerrota pöytäkirjoissa sen enempää.¹⁹⁵ Teollisuuspiirejä houkuteltiin mukaan myös ensimmäiselle Yksityisyritteliäisyyden Viikolle, joka oli Valistuskeskuksen aloittama suurelle yleisölle tarkoitettu propagandatapahtuma.¹⁹⁶ YYL piti myöhemmin yhteyttä teollisuuteen erityisesti osallistumalla kauppa- ja teollisuuspäiville.¹⁹⁷ Se oli mukana myös ehdottamassa kaupan ja teollisuuden yhteisen kauppa- ja teollisuushallituksen perustamista vuonna 1937.¹⁹⁸

Ennen Valistuskeskuksen lakkauttamista puheena oli liiton laajentaminen. Mukaan mahdollisesti pyydettyinä liittoina mainittiin ainakin Kenkäkauppiasliitto, Liha- ja maataloustuotteiden Tukkukauppiasliitto, Suomen Liikemiesyhdistys, Helsingin Kauppiaitten

---

¹⁹⁴ Porvarillisen työn arkiston www-sivut: Harima, Samuli.

<http://arkisto.kokoomus.net/kokoomusbiografia/elamakerta-artikkelit/harima-samuli/>, Luettu 13.4.2018; Järvinen 1948, 202-203.

¹⁹⁵ Selonteko Taloudellisen Valistuskeskuksen toiminnasta ajalla 1.1.–23.9.1930, s.6. Ptk TV hallitus 1/1930.

Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY; Ptk TV hallitus 5/1930. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY.

¹⁹⁶ Ptk TV hallitus 9/1932. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY; Ptk TV työvaliokunta 15.1.1930.

Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY.

¹⁹⁷ Selostus Yksityisyrittäjäin Liiton toiminnasta Liiton hallituksen kokoukseen 8.11.-37. Ptk YYL hallitus 6.11.1937, liite 1. Yksityisyrittäjäin Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

¹⁹⁸ Ptk YYL työvaliokunta 28.12.1937. Yksityisyrittäjäin Liitto r.y. – Työvaliokunnan kokousten pöytäkirjat 1937-1938 II, SY;

Ptk YYL työvaliokunta 28.12.1937, liite 3. Yksityisyrittäjäin Liitto r.y. – Työvaliokunnan kokousten pöytäkirjat 1937-1938 II, SY.

Yhdistys, kauppiaapiirien perustamat margariinistrusti ja tulitikkutehtaat, Fazer ja eri kauppaseurat.¹⁹⁹

Yksityisyrittäjien Liittoa koskevat ennen perustamista käydyt keskustelut ovat paremmin tallessa Valistuskeskuksen pöytäkirjoissa kuin Valistuskeskuksen perustamiskeskustelut. Tärkein ero YYL:n jäsenkunnassa Valistuskeskukseen verrattuna oli se, että Vähittäiskauppiaaliitto ja sen jäsenet olivat vetäytyneet toiminnasta, joten YYL rakentui Tukkukauppiain Liiton ympärille. YYL:n perustajajäseniä olivat Suomen Tukkukauppiain Liiton lisäksi sen tytäryhdistykset Suomen Rauta- ja Koneliikkeiden Yhdistys, Lasi- ja Porsliiniyhdistys, Suomen Polkupyörätukkukauppiain Yhdistys, Suomen Urheilu- ja Ampumatarvekauppiain Yhdistys ja Suomen Hedelmäntuontiliikkeiden Yhdistys.²⁰⁰ Ensimmäisinä mukaan liittyivät näiden lisäksi Helsingin Lihakauppiasyhdistys, Forssan Kauppiasyhdistys, Huittisten yksityisyrittäjät, Helsingin Kauppiain Yhdistys, Vammalan seudun yksityisyrittäjät, Finlands Svenska Köpmannaförbund, Hyvinkään Liikemiesyhdistys, Kemikaalikauppiasyhdistys, Oulun Kauppiasyhdistys sekä Oy Alppila. Edellä mainittujen yhdistysten ja yritysten edustajat pääsivät ensimmäiseen liiton hallitukseen.²⁰¹ Kauppiasvaltaisuus näkyi myös YYL:n perustamiskutsussa: Jäseneksi pyydettiin ”kaikkia kauppias- y.m. liikealan yhdistyksiä”.²⁰²

Uutta yhdistystä vuoden 1933 lopussa olivat perustamassa Suomen Tukkukauppiain Liiton kokoussalissa osin samat henkilöt kuin Taloudellista Valistuskeskustakin. Mukana olivat Suomen Tukkukauppiain liiton johto: kauppaneuvos S. A. Hohenthal, Stockmannin Walter Rydman, Lassila & Tikanojan Ville Mattinen, ja Taloudellisen Valistuskeskuksen työvaliokuntaan kuulunut tohtori Paavo Korpisaari. Uutena mukana olivat rautakauppa Rake Oy:n toimitusjohtaja Alvar Niklander, rauta-alan keskusliike Rautakauppojen Oy:n toimitusjohtaja Oski Nurmi, eri tukkuliikkeitä johtanut Ossian Fagerström²⁰³ sekä johtaja Teuvo Valanne Kenkäkauppiain Liitosta.²⁰⁴ Ainoastaan uutena tulleet Niklander ja Nurmi

---

¹⁹⁹ Ptk TV hallitus 6/1931. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY.

²⁰⁰ Suomen Tukkukauppiain Liitto – Finlands Grossistförbund 2/1 1934. Ptk YYL hallitus 11.5.1934, liite 2. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

²⁰¹ Ptk YYL hallitus 21.2.1934. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

²⁰² Ptk YYL väliaikainen hallitus 30.12.1933. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

²⁰³ Vuodesta 1935 eteenpäin tunnettiin nimellä Yrjö Ossian Riisla. Toimi myöhemmin Tukkukauppojen Oy:n eli Tukon toimitusjohtajana ja vuodesta 1933 alkaen myös tehtailijana, Tulitikku Osakeyhtiön toimitusjohtajana. Järvinen 1948, 205.

²⁰⁴ Ptk YYL väliaikainen hallitus 30.12.1933. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

eivät edustaneet suoraan Tukkukauppiaiden Liittoa. Myös rautakaupat olivat kuitenkin olleet kytköksissä jo Taloudelliseen Valistuskeskukseen maksamalla sille kannatusmaksuja Rautakauppiaitten Yhdistyksen kautta. Liiton johdossa vaihtelivat koko tarkasteltavan ajanjakson samat nimet. YYL:n puheenjohtajaksi valittiin S. A. Hohenthalin jälkeen vuonna 1936 Teuvo Valanne, kun varapuheenjohtajana jatkoi W. A. Piekkola.²⁰⁵

Liittoon alkoi nopeasti tulla jäsenhakemuksia myös perustamisen jälkeen. Osa hakemuksista oli toki liiton itse perustamilta paikallisyhdistyksiltä, mutta suuri osa oli jo olemassa olevia elinkeinoelämän järjestöjä ja paikallisyhdistyksiä. Myös Suomen Tukkukauppiaiden Liiton jäsenet päätettiin liittää suoraan YYL:n jäseniksi. Alkuvaiheessa liittoon liittyi yksityisyrittäjäyhdistysten lisäksi kauppiasyhdistysten, kauppaseurojen ja liikemiesyhdistysten nimellä kulkevia paikallisyhdistyksiä eri puolilta maata sekä yksittäisiä yrityksiä. Joukossa oli yllättävästi myös Vähittäiskauppiasliiton paikallisyhdistyksiä, vaikka keskusliitto olikin vetäytynyt toiminnasta.²⁰⁶

Helmikuussa 1934 liiton ensimmäiseen hallitukseen valittiin jo myös vähittäiskauppiaiden edustajia. Mukaan tulivat myös varapuheenjohtajana lihakauppias W. A. Piekkola, yksityisyritteliäisyyttä ajavaa liittoa jo aikaisemmin peräänkuuluttanut lauttakyläläinen kauppias Erkki Särmä Huittisten Yksityisyrittäjät ry:stä, kauppias S. Törnqvist Helsingin Kauppiaitten Yhdistyksen edustajana, Stockmannin johtajiin kuulunut Matti Arvola, kauppias Y.A. Liimatainen, kauppias Yrjö Hietala Vammalan seudun yksityisyrittäjistä, kauppias Viljo Väkkärä Kemikaalikauppiasyhdistyksestä sekä rautakauppias Into R. Wahra Forssan kauppiasyhdistyksestä.²⁰⁷

Yksityisyritteliäisyyden Viikolle haluttiin teollisuus mukaan jo Valistuskeskuksen alkuvaiheessa, mutta pyrkimyksessä onnistuttiin vasta YYL:n aikana.²⁰⁸ Yhteistyötä Yksityisyritteliäisyyden Viikon viettämisessä tehtiin ensimmäisen kerran laajamittaisesti YYL:n, Keskuskauppakamarin, Suomen Teollisuusliiton ja Suomen Puunjalostusteollisuuden Keskusliiton välillä vuonna 1934.²⁰⁹ Yhteistyön yksityisyritteliäisyyden puolustamiseksi

---

²⁰⁵ Ptk YYL hallitus 26.2.1936. Yksityisyrittäjäin Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

²⁰⁶ Ptk YYL hallitus 11.5.1934. Yksityisyrittäjäin Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY; Ptk YYL hallitus 1.10.1934. Yksityisyrittäjäin Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

²⁰⁷ Ptk YYL hallitus 21.2.1934. Yksityisyrittäjäin Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY; Kertomus Yksityisyrittäjäin Liitto r.y.:n toiminnasta vuonna 1934. Ptk YYL hallitus 11.2.1935. Yksityisyrittäjäin Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

²⁰⁸ Ptk TV hallitus 9/1932. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY.

²⁰⁹ "Arvoisa Kauppiasjärjestö!" Yksityisyrittäjäin Liiton kirje kauppiaille 11.10.1934. Ptk YYL hallitus 1.10.1934. Yksityisyrittäjäin Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

haluttiin olevan tiivistä teollisuuden kanssa ja Teollisuuden tuki ymmärrettiin vielä tärkeämmäksi sen jälkeen, kun oltiin tultu siihen tulokseen, ettei yksityiskauppiaiden yhteisrintamaa Vähittäiskauppiasliiton kanssa koskaan saataisi aikaiseksi.²¹⁰

Merkille pantavaa on, että Suomen Yrittäjien toinen perustajajäsen vuonna 1996, Pienteollisuuden Keskusliitto ei ollut koskaan mukana Valistuskeskuksen tai YYL:n toiminnassa, vaikka tämän päivän silmin siihen kuuluneet käsityöläiset ja pienteolliset mielletäisiin helposti itsestään selvästi yksityisyrittäjiksi. Käsityöläisiä ei kuitenkaan mainita missään yksityisyrittäjien tuottamissa dokumenteissa, joten voi olettaa, että heitä ei mielletty kuuluvaksi yksityisyrittäjäkuntaan. Silloinen Suomen Käsityö- ja Teollisuusliitto aloitti toimintansa vuonna 1929, eli samana vuonna kuin Taloudellinen Valistuskeskus perustettiin.²¹¹ Timo Mikkilä tulkitsee, että järjestökehitys oli määräytynyt jo elinkeinovapauslain myötä vuonna 1868: ammattikuntalaitoksen lakkautuessa laki velvoitti vuoteen 1954 kaupunkien elinkeinonharjoittajat kuulumaan heille määrättyihin ammattiyhdistyksiin, eli käsityöläisillä ei ollut samanlaista murroskohtaa järjestäytymisessään kuin kauppiaskunnalla.²¹² Käsityö- ja Teollisuusliitto organisoitui ammattiyhdistysten ympärille ja perustettiin propagoimaan käsityöläisammattinharjoittajien puolesta.²¹³ Mikkilän mukaan käsityöläiset ja pienteollisuudenharjoittajat esittivät osin samantyyppisiä näkemyksiä kuin kauppiaspuoli, kuten puhuivat yritteliäisyydestä ideologiseen sävyyn ja esittivät sille yksityisyrittäjäliikkeen kanssa samantyyppisiä määreitä, kuten halu pyrkiä eteenpäin, luonteenlujuus ja lojaalius isänmaata kohtaan.²¹⁴ 1930-luvulla Mikkilä kertoo Käsityö- ja Teollisuusliiton toiminnan olleen tasaista.²¹⁵ Sen ideologinen juopa osuustoimintaan ei ollut yhtä merkittävä kuin YYL:n piirissä, vaikka myös käsityöläiset puhuivat yksityisyritteliäisyyden edistämisestä. Käsityöläiset olivat esimerkiksi perustaneet eri puolille maata osuuskassoja.²¹⁶ Mikkilä tulkitsee, että käsityöläisten alkuperäinen lähtökohta yritystoiminnalle oli kuitenkin ammatillinen, ei ideologinen.²¹⁷

---

²¹⁰ Ptk YYL hallitus 1.4.1935. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY; Ptk YYL hallitus 4.9.1935. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

²¹¹ Mikkilä 2016, 65-66.

²¹² Mikkilä 2016, 65,67.

²¹³ Mikkilä 2016, 87-88.

²¹⁴ Mikkilä 2016, 82-86.

²¹⁵ Mikkilä 2016, 90-91.

²¹⁶ Mikkilä 2016, 92.

²¹⁷ Mikkilä 2016, 88.

Alkuvuosina Taloudellisessa Valistuskessuksessa ja YYL:ssä oli puhuttu sekaisin niin yksityisyrittäjistä, yksityiskauppiaista kuin liikemiehistäkin. Vuonna 1935 asiaan kiinnitettiin huomiota ja linjattiin jatkossa puhuttavan vähemmän yksityiskauppiaista ja enemmän yksityisyritteliäisyydestä.²¹⁸ Liiton englanninkieliseksi nimeksi valittiin vuonna 1936 The Federation of Private Enterprises, joka ei myöskään korosta kauppijuutta.²¹⁹

YYL:n piirissä myös itse tunnistettiin, että liitto oli liian kauppiasvaltainen. Vuoden 1938 sääntöuudistuksen yhteydessä yhdistyksen sääntöihin kirjattiinkin, että liiton tehtävänä oli olla ”yhdyssiteenä yksityisyritteliäisyyden pohjalta toimivien kaupan, teollisuuden ja muiden liikealan järjestöjen sekä samoilla aloilla toimivien liikkeiden ynnä yksityisyrittäjien kesken[...]”. Kaupan lisäksi mainittiin siis nyt erikseen myös teollisuus ja muu liiketoiminta.²²⁰ Myös liiton puheenjohtajaksi vuonna 1938 valittu Stockmannin tukkukauppaosaston johtaja Walter Rydman²²¹ painotti erikseen, että toimintaan oli saatava mukaan muitakin jäseniä kuin kauppiaita. Liiton propagandaa olisi kohdistettava kuluttajien lisäksi myös maatalousväestölle ja työläisille.²²²

1930-luvun keskivaiheilla YYL:ssä alettiin puhua, että maanviljelijäkin olisi yksityisyrittäjä ja heitä haluttiin myös houkutella mukaan toimintaan.²²³ Vuoden 1938 yksityisyrittäjien kesäkokouksen asialistalla maanviljelijöiden herääminen yksityisyritteliäisyyteen oli mukana yhtenä ohjelmakohtana. Yksityisyrittäjien yleisen kesäkokouksen päätöslauselmassa maanviljelijöiden todettiin olevan maan suurin yksityisyrittäjäryhmä.²²⁴

”[...]maanviljelijät jos ketkään ovat vuosisatoja vaalineet puhtaimmin yrittäjätahdon perinteitä tässä maassa ja että he maamme suurimpana yksityisyrittäjäryhmänä ovat perustaneet taloudellisen toimintansa samoille yksityisen omistusoikeuden ja yksityisyritteliäisyyden periaatteelle kuin muutkin maamme yksityisyrittäjät, [...]”²²⁵

Viljelijöitä haluttiin myös muistuttaa, että maanviljelijöiden pitäisi pitää huolta myös muiden yksityisyrittäjien kilpailukyvästä ja antaa tukensa yksityisyrittäjyyttä kehittäväille

²¹⁸ Ptk YYL hallitus 4.9.1935. Yksityisyrittäjäin Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

²¹⁹ Ilmoitusasioita. Ptk YYL hallitus 19.10.1936, liite 1. Yksityisyrittäjäin Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

²²⁰ Yksityisyrittäjäin Liiton r.y. säännöt. Ptk YYL hallitus 8.2.1938, liite 2. Yksityisyrittäjäin Liitto r.y. – Valtuuskunnan pöytäkirjat 1938-1942 II, SY.

²²¹ Walter Rydmanin taustoista, Järvinen 1948, 202.

²²² Ptk YYL hallitus 26.9.1938. Yksityisyrittäjäin Liitto r.y. – Valtuuskunnan pöytäkirjat 1938-1942 II, SY.

²²³ Ptk YYL hallitus 4.9.1935. Yksityisyrittäjäin Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

²²⁴ ”Yksityisyrittäjäin III yleisen kesäkokouksen päätöslauselmat.” Ptk YYL työvaliokunta 24.8.1938, liite 4. Yksityisyrittäjäin Liitto r.y. – Työvaliokunnan kokousten pöytäkirjat 1937-1938 II, SY.

²²⁵ ”Yksityisyrittäjäin III yleisen kesäkokouksen päätöslauselmat.” Ptk YYL työvaliokunta 24.8.1938, liite 4. Yksityisyrittäjäin Liitto r.y. – Työvaliokunnan kokousten pöytäkirjat 1937-1938 II, SY.

toiminnalle.²²⁶ Maanviljelijöiden kutsuminen yksityisyrittäjiksi ei ollut aivan valtavirtaa, nimittäin maatiloja ei vuoteen 1967 asti lainsäädännön näkökulmasta edes pidetty yrityksinä, eli niiltä ei odotettu voittoa tai tappiota. Koska maatilat eivät olleet yrityksiä, niillä ei myöskään ollut liikekirjanpitoa.²²⁷

Vaikka yksityisyrittäjäjärjestöjen jäsenkunta olikin kauppiasvaltaista, monissa kohdin on kuitenkin nähtävissä selkeä halu laajentaa toimintaa muihinkin ammattikuntiin. Yksityisyrittäjistä puhuttaessa onkin erotettava se, keitä liittojen jäsenet oikeasti olivat ja keitä miellettiin tai haluttiin mieltää yksityisyrittäjiksi. Liiton jäsenkunta pysyi tutkimusajanjaksoni loppuun asti kauppiasvaltaisena, eikä jäsenkunnassa sen suhteen ole havaittavissa suurempaa laajentumista. Vaikka jäsenkunta ei huomattavissa määrin laajentunutkaan kauppiaskunnan ulkopuolelle, YYL:n piirissä oli selkeästi huomattavissa kehitys kohti yhä laajempaa ja yhä selkeämmin jäsentynyttä käsitystä yksityisyrittäjähahmosta, jossa korostuivat yhä enemmän omistusmuoto ja henkiset ominaisuudet kuin tietty ammatti. Jos vielä Taloudellisen Valistuskeskuksen aikana puhuttiin välillä yksityiskauppiasta, sitä virhettä ei enää tehty 1930-luvun loppupuolella.

3.2 Taloudellinen Valistuskeskus perustetaan

Taloudellinen Valistuskeskus perustettiin 6. päivänä toukokuuta vuonna 1929. Kokouksessa hyväksytty ohjesääntö kertoo toiminnan luonteesta: Tavoitteena oli ”yksityisyritteliäisyyden merkityksen tehostamista tarkoittavan valistustyön harjoittaminen kuluttajapiireissä”.²²⁸ Yksityisyritteliäisyys ja sen edistäminen olivat siis asioita, jotka yhdistivät eri kaupan piirejä niin, että ne kokivat yhteistyön asian tiimoilta tarpeelliseksi.

Aluksi toiminta oli pitkälti yhden miehen varassa. Valistuskeskuksen johtajaksi jo heti ensimmäisessä kokouksessa valittiin kauppatieteiden kandidaatti Jonne Anttonen Viipurista.²²⁹ Anttonen jatkoi samoissa tehtävissä koko tutkimani ajanjakson, YYL:ssä ensin liiton asiamiehen tittelillä ja myöhemmin toimitusjohtajana aina vuoteen 1949.²³⁰ Resurssit olivat varsinkin alkuun pienet, sillä käytännössä toimintaa pyörittivät johtaja Anttonen ja toisena

---

²²⁶ ”Yksityisyrittäjäin III yleisen kesäkokouksen päätöslauselmat.” Ptk YYL työvaliokunta 24.8.1938, liite 4. Yksityisyrittäjäin Liitto r.y. – Työvaliokunnan kokousten pöytäkirjat 1937-1938 II, SY.

²²⁷ Ahvenainen 1994, 40-41.

²²⁸ Taloudellisen Valistuskeskuksen ohjesääntö. Ptk TV hallitus 1/1929, liite 1. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY.

²²⁹ Ptk TV hallitus 1/1929. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY. Anttonen taustoista en ole valitettavasti löytänyt enempää informaatiota.

²³⁰ Terho 1983, 71. Toimitusjohtaja oli 40-luvun uudenaikaisempi nimitys entisille liittojen asiamiehille.

palkattuna työntekijänä Anttosen apulainen, joka oli välillä hänen oma vaimonsa Hulda Anttonen.²³¹ Lisäksi apuna oli vapaaehtois pohjalta toiminut kahden hengen työvaliokunta, jonka pöytäkirjat eivät ole säilyneet Valistuskeskuksen ajoilta. Anttonen kauppatieteilijänä myös hoiti yhdistyksen kirjanpidon ja sihteerin tehtävät yhdistysten kokouksissa, mutta alkuajoilta pöytäkirjoja puuttuu. Vuonna 1930 Anttonen itsekkin mainitsee yhdistyksen vuosikertomuksessa omasta osuudestaan, että hän yksinään muodostaa Valistuskeskuksen: ”Kykynsä ja vointinsa mukaan on allekirjoittanut, joka, kuten tunnettua, yksinään muodostaa tuon paljon mainitun Valistuskeskuksen, koettanut olla esitelmämatkoilla. [...]”.²³²

Voidaan siis hyvin yleistää Jonne Anttoselle Valistuskeskuksessa määritellyt tehtävät myös itse Valistuskeskuksen tärkeimmiksi tehtäviksi. Valistuskeskuksessa Anttosen, eli käytännössä liiton, tehtäviksi määriteltiin ”sopivain propagandakirjoitusten” julkaiseminen lehdistössä, järjestöjen kustantaman propagandakirjallisuuden levittäminen kuluttajille, teollisuuden ja kaupan yhteisen *Viikkosanomat*-lehden levittäminen, puhujien ja puheiden välittäminen eri maaseudun tilaisuuksiin, huolehtiminen siitä, että perustajajärjestöjen edustajat pääsevät puhumaan ”suuremmissa kokoustilaisuuksissa”, huolehtiminen siitä, että radiossa pidetään kaupan merkitystä käsitteleviä esitelmiä sekä muu työskentely ”yksityisen kaupan ja yritteliäisyyden puolesta”.²³³ Myöhemmin päätettiin, että johtaja Anttosen oli itsekkin käytävä puhumassa eri tilaisuuksissa.²³⁴

Taloudellisen Valistuskeskuksen toiminta oli alussa enemmän tai vähemmän salaista, eivätkä sitä rahoittaneet piirit halunneet tulla asiansa kanssa julkisuuteen omalla nimellään. Kannatusmaksut saattoivat olla salaisia, kuten Ab Karl Fazer Oy:n tapauksessa, tai lehdissä saatettiin käydä keskustelua jonkin muun asiaa kannattaneen yhdistyksen nimissä, esimerkiksi riittelyä osuustoimintaliikettä vastaan harrastettiin mielellään nimimerkin tai toisen yhdistyksen nimen suojista.²³⁵ Kuitenkin jo vuonna 1930 alettiin vastineita kirjoittaa myös Valistuskeskuksen nimissä, ilmeisesti koska osuustoimintalehdet toistuvasti kirjoittelivat Valistuskeskuksen toiminnasta. Kyseisenä vuonna väittelyä suoraan Valistuskeskuksen toiminnasta käytiin Anttosen mukaan osuustoiminnallisissa *Kuluttajain Lehdessä, Suomen*

---

²³¹ Ptk TV työvaliokunta 27.12.1929. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY.

²³² Taloudellisen Valistuskeskuksen vuosikertomus 1930, s. 6. Ptk TV hallitus 6/1931. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY.

²³³ Taloudellisen Valistuskeskuksen ohjesääntö. Ptk TV hallitus 1/1929, liite 1. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY.

²³⁴ Ptk TV hallitus 2/1929. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY.

²³⁵ Taloudellisen Valistuskeskuksen vuosikertomus 1930, s. 3. Ptk TV hallitus 6/1931. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY.

Osuustoimintalehdessä, Elannossa ja Yhteishyvässä. Muuten kiistaa yksityisyritysten ja osuustoimintaliikkeen välillä käytiin *Kauppalehteä* ja *Helsingin Sanomia* myöten.²³⁶

Taloudellinen Valistuskeseuksen toimina tuloksiin oltiin tyytyväisiä. Jo vuonna 1931 Valistuskeseuksen toiminnan koettiin vakiintuneen ja lyöneen itsensä kunnolla läpi suuren yleisön tietoisuuteen. Hyvästä kehityksestä kertoi se, että yhä useammat lehdet olivat julkaisseet Valistuskeseuksen niille lähettämiä kirjoituksia, ja niin sanotuista puolueettomistakin lehdistä enää harvat pidättäytyneet kokonaan julkaisemasta Valistuskeseuksen niille lähettämiä kirjoituksia. Vähittäiskauppiasliiton kauppiaille suunnattu vuotuinen yleinen kauppiasviikko sai lehdet kirjoittamaan myös yksityisyrityksistä. Vakiintumisesta ja tuloksista kertoi erityisesti myös osuustoimintaliikkeen puolesta Valistuskeseukselle osoitettu huomio: ”Myöskin se seikka, että toimisto on ollut jatkuvan osuuskaupallisen pommituksen kohteena, osoittaa, että toimiston työ arvostetaan verrattain korkealle sillä taholla. Muutenhan ei luulisi tyhjän vuoksi niin kovaa melua pidettävän”, kertoi johtaja Anttonen Valistuskeseuksen vuoden 1931 vuosikertomuksessa työn tuloksista.²³⁷

Vaikka toiminnan tuloksiin oltiin tyytyväisiä, Valistuskeseuksen toimintaa vaikeutti rahoituksen puute alusta alkaen. Vaikea taloudellinen tilanne, jonka nähtiin johtuvan myös Suomen yleisestä taloustilanteesta, johti siihen, että toimintaa jouduttiin välillä supistamaan ja rahapulan nähtiin haittaavan toimintaa. Rahan puute oli johtaja Jonne Anttosen kestoarvostusaihe Valistuskeseuksen vuosikertomuksissa. Valistuskeseuksen säästöt hupenivat vauhdilla vuosi vuodelta, eikä rahoittajilta herunut suurempaa rahoitusta.²³⁸ Vuonna 1932 päätettiin alkaa periä Tukkukauppiasliiton kuuluvilta liikkeiltä jäsenmaksua niiden myynnin mukaan, joka vähän helpotti tilannetta laentamalla rahoituspohjaa.²³⁹ Toisaalta yleinen taloudellisesti huono aika myös vaikeutti toimintamahdollisuuksia esimerkiksi sillä tavalla, että lehtiin ei otettu niin

---

²³⁶ Taloudellisen Valistuskeseuksen vuosikertomus 1930, s. 4. Ptk TV hallitus 6/1931. Taloudellinen Valistuskeseus 1929-1933, SY.

²³⁷ Taloudellisen Valistuskeseuksen vuosikertomus 1931, s. 1-4. Ptk TV hallitus 8/1932. Taloudellinen Valistuskeseus 1929-1933, SY.

²³⁸ Selonteko Taloudellisen Valistuskeseuksen toiminnasta ajalla 1.7.–21.12.1929, s. 5. Ptk TV hallitus 3/1929. Taloudellinen Valistuskeseus 1929-1933, SY; Taloudellisen Valistuskeseuksen talousarvio v:lle 1930. Ptk TV hallitus 1/1930. Taloudellinen Valistuskeseus 1929-1933, SY; Ptk TV hallitus 5/1930. Taloudellinen Valistuskeseus 1929-1933, SY; Taloudellisen Valistuskeseuksen vuosikertomus 1930, s. 6. Ptk TV hallitus 6/1931. Taloudellinen Valistuskeseus 1929–1933, SY; Taloudellisen Valistuskeseuksen vuosikertomus 1931, s. 15. Ptk TV hallitus 8/1932. Taloudellinen Valistuskeseus 1929-1933, SY.

²³⁹ Ptk TV hallitus 8/1932. Taloudellinen Valistuskeseus 1929-1933, SY.

helposti yhdistyksen kirjoituksia, ja erityisiä kauppiasnumeroita ei saatu niin hyvin julkaistuksi, kuin olisi toivottu.²⁴⁰

Valistuskeskuksen toiminnan viimeinen vuosi 1933 oli kituuttelua, koska Vähittäiskauppiasliitto oli vetäytynyt riidan seurauksena pois toiminnasta ja sitä myöten oli lähtenyt myös noin 20 prosenttia toiminnan rahoituksesta.²⁴¹ Vuoden 1934 alusta Taloudellisen Valistuskeskuksen varat siirrettiin Tukkukauppiain Liiton kautta vasta perustetun Yksityisyrittäjien Liiton haltuun, ja Taloudellinen Valistuskeskus lakkautettiin.²⁴²

3.3 Riita Vähittäiskauppiasliiton kanssa

Vaikka Taloudellisen Valistuskeskuksen toiminta oli lähtenyt vauhdikkaasti käyntiin, se ei estänyt riitojen leimahtamista Valistuskeskuksen perustajajäsenten välillä. Taloudellisen Valistuskeskuksen aikoina äkisti puhjennut riita Valistuskeskuksen ja Vähittäiskauppiasliiton välillä vaikutti molempien järjestöjen toimintaan ja osaltaan yhteiskunnallisten roolien muodostumiseen pitkälle tulevaisuuteen²⁴³. Riita johti siihen, että Vähittäiskauppiasliitto ei missään vaiheessa liittynyt YYL:n jäseneksi, vaan yksityinen kauppa jakautui taas kahtia yksityisyritteliäisyyden puolustamisessa.

Valistuskeskuksen toiminta oli vasta ehtinyt vakiintumaan, kun tammikuussa 1933 puhkesi riita Taloudellisen Valistuskeskuksen rahoituksesta. Valistuskeskuksen päärahoittajia olivat sen perustajajäsenet Tukkukauppiain Liitto ja Vähittäiskauppiasliitto. Vähittäiskauppiasliiton puolesta Taloudellisesta Valistuskeskusta rahoittanut Kauppiain Keskuskunta oli lähettänyt Valistuskeskuksen hallitukselle kirjelmän, jossa se kertoi, ettei enää voi rahoittaa Valistuskeskusta. Syyksi kerrottiin, että rahaa ei ole, koska heidän oma kauppiain valistustoimintansa maksoi myös. Vaikka Tukkukauppiain Liitto olikin koko ajan ollut hankkeen päärahoittaja, jätti Kauppiain Keskuskunnan pois vetäytyminen budjettiin noin 20 prosentin vajeen. Valistuskeskuksen hallituksen kokouksessa puhkesi riita siitä, kuka oli toiminut väärin.²⁴⁴

---

²⁴⁰ Selonteko Taloudellisen Valistuskeskuksen toiminnasta ajalla 1.1.-23.9.30, s.1-3. Ptk TV hallitus 1/1930. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY.

²⁴¹ Vuosikertomus Taloudellisen Valistuskeskuksen toiminnasta v. 1933. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY.

²⁴² Vuosikertomus Taloudellisen Valistuskeskuksen toiminnasta v.1933. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY; Ptk YYL hallitus 21.2.1934. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY; Ptk YYL hallitus 1.10.1934. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

²⁴³ Vrt. Nykypäivän Kesko ja Suomen Yrittäjät.

²⁴⁴ Ptk TV hallitus 10/1933. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY.

Valistuskeskuksen kokouksessa syitä rahoituksen katkaisemiseen alkoi löytyä enemmän. Vähittäiskauppiasliiton edustajien mukaan alun perinkin työnjako oli ollut sellainen, että Vähittäiskauppiasliitto hoitaisi kenttätöön ja Tukkukauppiaiden Liitto suuren osan rahoituksesta. Ärtymystä oli erityisesti aiheuttanut Valistuskeskuksen johtaja Anttonen esiintyminen kesän kauppiaapäivillä. Anttonen oli Vähittäiskauppiasliiton puheenjohtaja Juho Hietasen mukaan sekaantunut liikaa Vähittäiskauppiasliiton sisäisiin asioihin. Kysymyksessä oli ollut K-kilven käyttöönotto, jota Anttonen oli vastustanut. Anttonen ja muiden Valistuskeskuksen kokoukseen osallistuneiden mielestä Vähittäiskauppiasliitto oli suuttunut turhasta ja kyseessä oli sekaannus, mutta selitys ei sopinut Hietaselle. Anttonen syytti Vähittäiskauppiasliittoa kustotoimenpiteestä sen katkaistessa rahahanat. Tämän jälkeen Hietanen Vähittäiskauppiasliiton edustajana ilmoitti, ettei ole enää halukas neuvottelemaan rahoituksesta Kauppiaitten Keskuskunnan kanssa. Koska tammikuun kokouksessa ei päästy sopuun, koko Valistuskeskuksen toiminnan jatko jäi vaakalaudalle. Taloudellisen Valistuskeskuksen kohtalo jätettiin odottamaan Tukkukauppiaiden Liiton rahoituspäätöstä.²⁴⁵

Riidan pääpukareita olivat Taloudellisen Valistuskeskuksen johtajan Jonne Anttonen lisäksi Juho Hietanen ja Kaarlo Kytömaa Vähittäiskauppiasliitosta. Toimittaja Kytömaa oli ollut Taloudellisen Valistuskeskuksen hallituksen työvaliokunnassa heti sen perustamisesta alkaen, joten hän oli koko ajan ollut läheisessä yhteistyössä johtaja Anttonen kanssa, joka toimi myös työvaliokunnan sihteerinä. Kytömaa toimi Vähittäiskauppiasliiton asiamiehenä ja liiton *Kauppias*-lehden päätoimittajana, eli samoissa tehtävissä kuin Anttonen Taloudellisessa Valistuskeskuksessa ja YYL:ssä. Kauppias Juho Hietanen taas oli Vähittäiskauppiasliiton pitkäaikainen puheenjohtaja vuosina 1925-1949²⁴⁶, ja Vähittäiskauppiasliiton yhtenä edustajana Taloudellisen Valistuskeskuksen hallituksessa keskuksen toimiessa. Samat henkilöt pysyivät riidan pääosissa koko 1930-luvun.

Vähittäiskauppiasliiton eroon Taloudellisesta Valistuskeskuksesta johtanut kokous eskaloitui ilmiriidaksi yllättäen, sillä aiemmin kokouksessa oli keskusteltu pitkään Taloudellisen Valistuskeskuksen toiminnan laajentamisesta. Vähittäiskauppiasliiton Hietanen oli halunnut aikaisemmin samassa kokouksessa, että toimintaa laajennettaisiin propagandan lisäksi kauppiaiden ammatillisen neuvonnan suuntaan. Hietasen ehdotus oli saanut aikaan myös vastustusta, mutta ehdotukseen päätettiin kuitenkin suostua, vaikka se olisikin vienyt paljon

---

²⁴⁵ Ptk TV hallitus 10/1933. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY.

²⁴⁶ Hoffman 1983, 70, 556.

aikaa ja rajaa.²⁴⁷ Myös muut paikalla olleet kokousedustajat ihmettelivät suureksi paisunutta riitaa, ja huomauttivat, että kauppiaiden kesäpäiviltä tulleiden lehtitietojen mukaan Vähittäiskauppiasliitolla ei näyttäisi olleen suurta aihetta suuttua.²⁴⁸

Riita jatkui seuraavan kesän 1933 kauppiaiden kesäkokouksessa, joka oli Vähittäiskauppiasliiton jäsenilleen järjestämä tapahtuma. Anttonen kirjasi Taloudellisen Valistuskeskuksen vuosikertomukseen tulkintansa, jonka mukaan Vähittäiskauppiasliitto tahallaan jätti hänen esityksensä käsittelemättä kesäkokouksessaan. Toisaalta myös Valistuskeskus jatkoi riitaa aktiivisesti, kun tammikuun riitaisan kokouksen jälkeen Vähittäiskauppiasliittoa ei enää kutsuttu paikalle Taloudellisen Valistuskeskuksen kokouksiin. Tulkittiin, että koska Vähittäiskauppiasliitto ei enää osallistunut rahoitukseen, sillä ei myöskään ollut enää sananvaltaa Valistuskeskuksen toiminnassa.²⁴⁹

Kun Valistuskeskus päätettiin lakkauttaa ja YYL perustaa sen toimintaa jatkamaan, Vähittäiskauppiasliitto ei enää ollut mukana. YYL:n puolelta yritettiin vielä perustamisen jälkeenkin olla jatkuvasti yhteydessä Vähittäiskauppiasliittoon ja jatkaa yhteistyötä, mutta vähittäiskauppiat eivät halunneet jatkaa yhteistyötä missään muodossa. Erityisesti YYL:n puolelta oltaisiin toivottu yhteistyötä Yksityisyritteliäisyyden Viikon järjestämisessä ja vietossa, mutta Vähittäiskauppiasliitto ei ollut enää halukas yhteistyöhön. YYL:n hallitus ihmetteli, että miksi heidän lähettämänsä sovitteluyritykset palautettiin Vähittäiskauppiasliiton taholta avaamattomina takaisin, eikä neuvotteluyrityksiin suostuttu.²⁵⁰ Molemmat syyttivät toisiaan valehtelusta, ja halusivat saada oman kantansa kuuluviin. Yksityisyrittäjäin Liiton kirjeessä Vähittäiskauppiasliitolle syytettiin Vähittäiskauppiasliiton puheenjohtaja Juho Hietasta syntyneestä tilanteesta. Yksityisyrittäjäin Liiton mukaan Hietasen käytös Taloudellisen Valistuskeskuksen kokouksessa, jolloin riita syttyi, oli outoa, sillä YYL:n mukaan Vähittäiskauppiasliiton puheenjohtaja ja Kauppiaitten Keskuskunnan hallintoneuvoston jäsen Hietanen itse oli se, joka veti Valistuskeskuksen rahoituksen pois. YYL väitti, että Hietanen olisi puhunut kostosta.²⁵¹

---

²⁴⁷ Ptk TV hallitus 10/1933. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY.

²⁴⁸ Ptk TV hallitus 10/1933. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY.

²⁴⁹ Vuosikertomus Taloudellisen Valistuskeskuksen toiminnasta v. 1933. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY.

²⁵⁰ Ptk YYL hallitus 1.10.1934. Yksityisyrittäjäin Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

²⁵¹ ”Suomen Vähittäiskauppiasliiton Hallituksen Jäsenille ja Vähittäiskauppiaitten Piiriliittojen Hallitusten Jäsenille: Suomen Vähittäiskauppiasliiton ja Yksityisyrittäjäin Liiton väliset suhteet”. Yksityisyrittäjäin Liiton kirje 10.9.1934. Ptk YYL hallitus 1.10.1934, liite 2. Yksityisyrittäjäin Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

Vähittäiskauppiasliitolla puolestaan oli aivan erilainen näkemys asioiden kulusta. Liiton jäsenilleen lähettämässä kiertokirjeessä vuonna 1934 se oikoi kärjekkäästi väitteitä, joita YYL oli esittänyt Taloudellisen Valistuskeskuksen toiminnan vaikeuksista. YYL oli Vähittäiskauppiasliiton mukaan luonut julkisuudessa kuvaa, että se olisi Valistuskeskuksen seuraaja. Vähittäiskauppiasliitto kuitenkin huomauttaa, että se oli toinen pääosakas Valistuskeskuksen pyörittämisessä ja rahoittamisessa. Vähittäiskauppiasliitto myös väitti, ettei sitä oltu kutsuttu perustamaan Yksityisyrittäjien Liittoa. Omassa kiertokirjeessään YYL taas väitti, että Tukkukauppiain Liitto oli tiedottanut Vähittäiskauppiasliittoa uuden liiton perustamisesta ja pyytänyt sitä myös mukaan hallitukseen saamatta ikinä vastausta. Vähittäiskauppiasliiton kanssa ei sen itsensä mukaan myöskään oltu yritetty neuvotella Yksityisyritteliäisyyden Viikon yhteistyöstä, vaan Vähittäiskauppiasliiton tulkinnan mukaan YYL yritti omia Taloudellisen Valistuskeskuksen peruja olleen tapahtuman. Vähittäiskauppiasliitto koki, että sitä oli kohdeltu niin huonosti, ettei yhteistyö, saati liittyminen Yksityisyrittäjien Liittoon, ollut enää mahdollista.²⁵² YYL pyysi Vähittäiskauppiasliittoa sinnikkäästi vuosittain yhteistyöhön Yksityisyritteliäisyyden Viikon vietossa, kunnes vuonna 1935 Vähittäiskauppiasliitto pyysi, ettei sitä enää häiritäisi asiassa.²⁵³

Likaista peliä pelattiin myös henkilötasolla. Yksityisyrittäjien Liiton kirjeessä syytettiin Hietasta, Vähittäiskauppiasliiton kirjeessä puolestaan Anttosta. Vähittäiskauppiasliitto antoi ymmärtää, että Valistuskeskuksen johtaja Anttonen olisi käyttänyt asemaansa hyväksi ja ratsastanut Taloudellisen Valistuskeskuksen nimellä kiertäessään maakunnissa hankkimassa jäseniä uuteen liittoon. Vähittäiskauppiasliitto vihjasi, että Anttonen motiivi uuden liiton perustamiseksi olisivat olleet hänen omat työmahdollisuutensa ja oma etunsa. Vähittäiskauppiasliiton kiertokirjeen oli allekirjoittanut Vähittäiskauppiasliiton Kaarlo Kytömaa.²⁵⁴ Valistuskeskuksen pöytäkirjoissa mainitaankin, että Anttonen oli ollut aloitteellinen uutta järjestöä mietittäessä jo ennen kuin Vähittäiskauppiasliitto oli vetänyt tukensa pois, mutta ei kuitenkaan ainoa, joka asiaa ehdotti.²⁵⁵

---

²⁵² "Vähittäiskauppiaitten piiriliitoille ja paikallisyhdistyksille: Koskee yksityisyrittäjäviikkoa."

Vähittäiskauppiasliiton kiertokirje 24.9.1934. Ptk YYL hallitus 1.10.1934, liite 1. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY; "Suomen Vähittäiskauppiasliiton Hallituksen Jäsenille ja Vähittäiskauppiaitten Piiriliittojen Hallitusten Jäsenille: Suomen Vähittäiskauppiasliiton ja Yksityisyrittäjien Liiton väliset suhteet". Yksityisyrittäjien Liiton kirje 10.9.1934. Ptk YYL hallitus 1.10.1934, liite 2. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

²⁵³ Ptk YYL hallitus 4.9.1935. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

²⁵⁴ "Vähittäiskauppiaitten piiriliitoille ja paikallisyhdistyksille: Koskee yksityisyrittäjäviikkoa."

Vähittäiskauppiasliiton kiertokirje 24.9.1934. Ptk YYL hallitus 1.10.1934, liite 1. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

²⁵⁵ Ptk TV hallitus 6/1931. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY.

Heti YYL:n toiminnan alkaessa Vähittäiskauppiasliiton ja maakauppiasyhtymien koettiin Yksityisyrittäjien Liiton johdossa yrittävän mustamaalata Yksityisyrittäjien Liittoa ja sen *Talous ja Koti* -lehteä.²⁵⁶ YYL pysyi kuitenkin pitkään sillä kannalla, että julkisuuteen tietoja yksityisyrittäjäkunnan sisäisestä riitelystä ei saisi päästää. YYL:ssä ajateltiin, että yksityisyrittäjien, joita molemmat liitot heidän mielestään edustivat, välisiä ”kotiriitoja” ei haluttu tuoda julkisuuteen, koska se olisi vain auttanut molempien yhteisiä vastustajia.²⁵⁷ Vastustajilla tarkoitettiin oletettavasti osuustoimintaliikettä.

YYL:ssä alettiin kuitenkin melko pian huomata, että toiveet sovusta Vähittäiskauppiasliiton suuntaan olivat turhia. Vuonna 1934 YYL julkaisi kauppiaille ja yksityisyrittäjille tarkoitetun lentokirjasen *Eri Teillekö?*, jossa riitaa yritettiin selventää.²⁵⁸ *Yksityisyrittäjä*-lehdenkin perustaminen vuonna 1936 liittyi YYL:n kypsymiseen Vähittäiskauppiasliiton julkiseen mustamaalaamiseen. Lehti oli YYL:n hallituksen mukaan perustettava, jotta YYL pystyisi vihdoinkin puolustautumaan Vähittäiskauppiasliiton hyökkäyksiltä, vaikka varoja uuteen lehteen ei olisi ollut. Puolustautumista YYL ei linjansa mukaisesti ollut voinut tehdä laajemmalle yleisölle tarkoitetussa *Talous ja Koti* -lehdessä. ”Kun eivät halua rauhaa, saakoot kilpailua”, tiivistä johtaja Ville Mattinen YYL:n hallituksen tunnot hallituksen kokouksessa vuonna 1935.²⁵⁹

Kiistan väliinpuotoajia olivat paikallisjärjestöt, joiden täytyi päättää kummalla puolella ovat. YYL:n perustamisvaiheessa kilpailu jäsenistä oli liittojen välillä kovaa ja kiertokirjeitä lähetettiin puolin ja toisin. Vähittäiskauppiasliitolla oli ennestään maanlaajuinen paikallisten vähittäiskauppiasyhdistysten organisaatio, jonka kautta yksityisyrittäjille tärkeiksi muodostuneita yleisöjuhlia ja Yksityisyritteliäisyyden Viikkoakin oli vietetty. Lisäksi oli vielä erilaisia enemmänkin paikallisia kauppias-, yksityisyrittäjä-, ja liikemiesyhdistysten nimellä kulkeneita yhdistyksiä, joilla ei ollut kiistan alkaessa selvää puolta. YYL:n perustamisen jälkeen Vähittäiskauppiasliitto yritti kieltää omia paikallisyhdistyksiään liittymästä YYL:ään

---

²⁵⁶ Ptk YYL työvaliokunta 19.3.1934. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Työvaliokunnan kokousten pöytäkirjat 1934-1936 I, SY.

²⁵⁷ ”Suomen Vähittäiskauppiasliiton Hallituksen Jäsenille ja Vähittäiskauppiaitten Piiriliittojen Hallitusten Jäsenille: Suomen Vähittäiskauppiasliiton ja Yksityisyrittäjien Liiton väliset suhteet”. Yksityisyrittäjien Liiton kirje 10.9.1934. Ptk YYL hallitus 1.10.1934, liite 2. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

²⁵⁸ Kertomus Yksityisyrittäjien Liitto r.y.:n toiminnasta vuonna 1934. Ptk YYL hallitus 11.2.1935. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

²⁵⁹ Yksityisyrittäjien Liiton työvaliokunnan pöytäkirjat v.1935. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Työvaliokunnan kokousten pöytäkirjat 1934-1936 I, SY; Ptk YYL hallitus 4.9.1935. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

ukaasikirjein. YYL puolestaan alkoi perustamaan kovaa vauhtia omia paikallisyhdistyksiään ja rekrytoimaan mukaan myös Vähittäiskauppiasliittoon kuuluneita yhdistyksiä muiden kauppias- ja yksityisyrittäjäyhdistysten mukana. Tämä tietenkin raivostutti Vähittäiskauppiasliiton johtoa, joka koki että YYL yritti ”riipaista [Vähittäiskauppias]liiton alijärjestöt suoralta kädeltä uuden liiton paikallisosastoiksi”. Varsinkin kun monet vähittäiskauppiasyhdistykset halusivatkin liittyä myös YYL:ään, joka ei kieltänyt päällekkäisiä jäsenyyksiä. YYL tosin huomautti, että se oli kertonut Vähittäiskauppiasliiton hallitukselle enakkoon pyytävänsä sen paikallisjärjestöjä liittymään uuteen liittoon, joten kyseessä ei YYL:n mielestä ollut ”mikään salaperäinen ’riipaisu’”.²⁶⁰

Riita hämmensi kauppiasjärjestökenttää ja YYL sai viestejä, joissa toivottiin yksityisyrittäjäpuolen pystyvän yhteistyöhön. Jotkut Vähittäiskauppiasliiton paikallisjärjestöt peruivat liittymisiään YYL:ään sen jälkeen, kun olivat saaneet liittymisen peruuttamiseen painostavan kirjeen Vähittäiskauppiasliitolta. YYL yritti pysyä sovinnollisella ja asiallisella linjalla asian suhteen, vaikka sovinto näyttikin yhä epätodennäköisemmältä.²⁶¹ Eri puolilla maata paikallisjärjestöt kuitenkin yrittivät ratkaista tilannetta. Lähimmäs sopua päästiin Viipurin Kauppiasyhdistys Sammon neuvotteluissa vuonna 1938, kun siirtomaavähittäiskauppiaiden omaa yhdistystä perustettaessa oltiin nähty tarpeelliseksi yhteinen järjestö. Vähittäiskauppiasliitto oli kuitenkin päättänyt nämäkin neuvottelut tuloksetta ja siirtomaatavarakauppiaitten liitto jäi perustamatta.²⁶²

Riidan jatkuessa Vähittäiskauppiasliitosta tuli pysyvä kilpailija YYL:lle. Liittojen välillä taisteltiin Yksityisyritteliäisyyden Viikon vietosta, jäsenistöstä ja lehtinäkyvyydestä. Ehkä K-Kilven innoittamana myös Valistuskeskus alkoi vuonna 1933 myydä omaa yksityisyrittäjäkilpeään kauppojen ikkunan pieliin laitettavaksi.²⁶³ Vuonna 1935 YYL:n

---

²⁶⁰ ”Suomen Vähittäiskauppiasliiton Hallituksen Jäsenille ja Vähittäiskauppiaitten Piiriliittojen Hallitusten Jäsenille: Suomen Vähittäiskauppiasliiton ja Yksityisyrittäjäin Liiton väliset suhteet”. Yksityisyrittäjäin Liiton kirje 10.9.1934. Ptk YYL hallitus 1.10.1934, liite 2. Yksityisyrittäjäin Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY; Ptk YYL hallitus 21.2.1934. Yksityisyrittäjäin Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY; Ptk YYL hallitus 1.4.1935. Yksityisyrittäjäin Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

²⁶¹ Ptk YYL hallitus 11.2.1935. Yksityisyrittäjäin Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY; Ptk YYL hallitus 1.4.1935. Yksityisyrittäjäin Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY; Ptk Vähittäiskauppiaitten Oulun piiriliiton kevätkokouksesta 7.3.1935. Ptk YYL hallitus 1.4.1935, liite 2. Yksityisyrittäjäin Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY; Ptk YYL hallitus 19.10.1936. Yksityisyrittäjäin Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

²⁶² Ptk YYL työvaliokunta 19.5.1938. Yksityisyrittäjäin Liitto r.y. – Työvaliokunnan kokousten pöytäkirjat 1937-1938 II, SY.

²⁶³ Vuosikertomus Taloudellisen Valistuskeskuksen toiminnasta v. 1933, s. 10. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY:

huolena oli Myynti- ja Mainoskoulun luisuminen Vähittäiskauppiasliiton valtaan.²⁶⁴ Vuonna 1936 aloitettiin liiton omat yksityisyrittäjien kesäkokoukset kilpailemaan Vähittäiskauppiasliiton järjestämiä kauppiaiden kesäkokouksia vastaan.²⁶⁵

YYL:n ensimmäisessä yksityisyrittäjien kesäkokouksessa 1936 heräsi taas toive yhteistyön virittelemisestä Vähittäiskauppiasliiton kanssa, koska kahden liiton taistelun pelättiin aiheuttavan korjaamattomia vahinkoja yksityisyritteliäisyyden asialle. Yhteistoimintaa ja esiintymistä ulospäin yhtenäisenä liikkeenä pidettiin välttämättömänä. Vähittäiskauppiasliiton hallitukselle lähetettiin kesäkokouksen puolesta 1. heinäkuuta 1936 kirjelmä ”yksityisyrittäjien rintaman kokoamisesta”.²⁶⁶

Yksityisyrittäjässä referoitu Vähittäiskauppiasliiton vastaus oli asiallisen kohtelias, mutta siinä kuitenkin kieltäydyttiin yhteistyöstä jälleen kerran vedoten lyhyeen harkinta-aikaan, jota olikin vain muutama päivä, koska Vähittäiskauppiasliiton kauppiaille järjestämä kesäkokous pidettiin jo 5. heinäkuuta Porissa. Allekirjoittajina olivat tutuksi tulleet liiton puheenjohtaja Juho Hietanen ja asiamies Kaarlo Kytömaa. *Yksityisyrittäjässä* yritettiin kuitenkin pitää yllä toivoa kertomalla, että vastoin Vähittäiskauppiasliiton kertomaa, keskustelu asiasta oli lehden tietojen mukaan ollut pitkä, eikä yksimielinen.²⁶⁷

YYL:n hallituksen kokouksessa pohdittiin, mitä Vähittäiskauppiasliiton vastaus tarkoittaa ja päädyttiin siihen, että yhteistyön mahdollisuutta ei Vähittäiskauppiasliiton puolelta vielä oltu kokonaan hylätty, vaan että asia olisi ennemminkin pantu pöydälle. Hallitus päättikin lähettää vielä kyselyn asiasta Vähittäiskauppiasliitolle, mutta vastausta ei ilmeisesti koskaan saatu. YYL:n hallituksen jäsen, johtaja H. V. Lyly tiivisti hallituksen mielteet ollen sitä mieltä, että Vähittäiskauppiasliittoa ei pidä pelätä, eikä ”pidä antaa erään itsepäisen miehen dikteerata”, jolla hän oletettavasti viittasi Vähittäiskauppiasliiton puheenjohtaja Hietaseen.²⁶⁸

Yksityisyrittäjärintaman keskinäinen kilpailu ja sen tekemä haitta taistelussa ”yhteistä vihollista” osuustoimintaliikettä vastaan haluttiin myös yksityisyrittäjien vuoden 1937 kesäkokouksen yhdeksi pääteemoista asian ollessa edelleen ajankohtainen.²⁶⁹ Vuonna 1937

---

²⁶⁴ Ptk YYL hallitus 1.4.1935. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

²⁶⁵ Ptk YYL hallitus 4.9.1935. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

²⁶⁶ ”Yhteistyöyrittäjä Suomen Vähittäiskauppiasliiton kanssa näyttää raukeavan”. Ptk YYL hallitus 19.10.1936, liite 2. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

²⁶⁷ ”Yhteistyöyrittäjä Suomen Vähittäiskauppiasliiton kanssa näyttää raukeavan”. Ptk YYL hallitus 19.10.1936, liite 2. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

²⁶⁸ Ptk YYL hallitus 19.10.1936. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

²⁶⁹ Ptk YYL hallitus 12.4.1937. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

kiisteltiin myös reviireistä niin ulkomailla suunnitteleamalla pohjoismaista kattojärjestöä kuin ministeriökuulemisissakin oman alansa edustajina.²⁷⁰

Riita ei siis missään vaiheessa ratkennut, vaan asetelma pysyi muuttumattomana vuoteen 1938 asti. YYL oli riidassa sovitteluhaluisempi, kun taas Vähittäiskauppiasliitto vihaisempi. Jos katsoo henkilötasoa pidemmälle, Vähittäiskauppiasliiton ja Taloudelliseen Valistuskeskukseen jääneiden riidassa voi nähdä vanhan asetelman toisintoja, jossa osapuolina jo aikaisemmin 1900-luvun alkupuolelta lähtien ovat olleet Vähittäiskauppiasliittoon kuuluneet maakauppiaat ja YYL:n jäänyt yksityinen tukkukauppa, jotka yhdistyivät yhteisen asian taakse lyhyeksi hetkeksi Taloudellisessa Valistuskeskuksessa.²⁷¹

Näyttää kuitenkin siltä, että tässä tapauksessa myös henkilöillä oli huomattava vaikutuksensa välirikkoon ja osapuolina olevat järjestöt viittaavat toistuvasti henkilöihin. Myös Juha-Antti Lamberg on kiinnittänyt omassa tutkimuksessaan huomiota maailmansotien välisen ajan poliittista päätöksentekoa ja eturyhmätoimintaa leimanneeseen henkilösuhteiden merkitykseen ja toisaalta henkilökeskeisyyteen etujärjestöjen sisällä.²⁷²

Näyttää myös siltä, että osapuolilla oli hyvin toisistaan poikkeava näkemys tapahtumien kulusta. Vähittäiskauppiasliitto näytti ajattelevan, että oli tapahtunut jonkunlainen vallankaappaus, jonka tuloksena se syrjäytettiin uuden liiton toiminnasta. Yksityisyrittäjien Liitto asiamies Anttosen johdolla oli sitä mieltä, että Taloudelliselle Valistuskeskuselle ei annettu muuta mahdollisuutta kuin perustaa uusi liitto uudella pohjalla, koska Vähittäiskauppiasliitto itse oli vetänyt Valistuskeskuksen rahoituksen pois. Toisaalta näyttää myös siltä, että Yksityisyrittäjien Liiton hallituksella, Anttosta lukuun ottamatta, ei ylipäätään ollut kovin selkeää kuvaa tapahtumista ja se piti niitä kummallisina ja harmillisina.

3.4 Yksityisyrittäjien Liitto syntyy

Yksityisyrittäjien Liitto aloitti toimintansa vuoden 1934 alusta. Sen säännöt hyväksyttiin oikeusministeriössä 17. helmikuuta 1934. YYL:n perustaminen oli seurausta Taloudellisen Valistuskeskuksen hajoamisesta riitelyyn Vähittäiskauppiasliiton kanssa.²⁷³ Alusta alkaen ei

---

²⁷⁰ Ptk YYL työvaliokunta 7.5.1937. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Työvaliokunnan kokousten pöytäkirjat 1937-1938 II, SY; ”Kauppa- ja teollisuusministeriölle”. Ptk YYL työvaliokunta 31.1.1938, liite 6. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Työvaliokunnan kokousten pöytäkirjat 1937-1938 II, SY.

²⁷¹ Kts. myös Komulainen 2018, 103-107.

²⁷² Lamberg 1999, 32-33.

²⁷³ Kertomus Yksityisyrittäjien Liitto r.y.:n toiminnasta vuonna 1934. Ptk YYL hallitus 11.2.1935. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

ollut selvää, että Taloudellinen Valistuskeskus unohdettaisiin täysin uuden liiton perustamisen myötä. Perustettaessa liittoa ajateltiin, että Valistuskeskuksen nimeä voitaisiin edelleen käyttää rinta rinnan uuden nimen kanssa ja varjella YYL:n nimeä ”polemiikeilta”, joita lehdistä käytiin yksityisyrittäjien ja osuustoimintaliikkeen välillä, mutta käytännössä Taloudellinen Valistuskeskus kuitenkin unohdettiin, kun YYL perustettiin.²⁷⁴

Keskustelua uuden liiton perustamisesta ajamaan Yksityisyritteliäisyyden asiaa oli käyty jo vuodesta 1931. YYL:n perustamispyrkimyksissä oli aloitteellinen Taloudellisen Valistuskeskuksen johtaja Anttonen, jolla hallituksen ulkopuolisena, mutta ainoana palkattuna työntekijänä oli yllättävän paljon vaikutusta Valistuskeskuksen linjauksiin. Anttonen selvitti ensimmäistä kertaa suunnitelmaansa Valistuskeskuksen hallitukselle jo maaliskuussa 1931. Ilmeisesti asia oli ollut pohdinnassa kuitenkin jo vähän pidempään, koska uudelle liitolle oli jo nimikin tulevassa muodossaan valmiina. Anttonen tarkoituksena oli saada aikaan olemassa olevien liike-elämän keskusjärjestöjen yhteinen liitto, joka olisi ”johtava elin yksityisyritteliäisyyden puolustustyössä”. Hän ei kuitenkaan valitettavasti eritellyt, että mitä liittoja tarkoitti puhuessaan liike-elämän keskusjärjestöistä. Anttonen ei osannut myöskään vielä siinä vaiheessa määritellä uuden liiton suhdetta Taloudelliseen Valistuskeskukseen.²⁷⁵

Anttonen puheenvuoro ei vielä tuolloin saanut kannatusta, eikä myöskään Anttonen ehdotus paikallisyhdistysten perustamisesta asian hyväksi. Uuden liiton perustamisen ajateltiin olevan ainakin sillä hetkellä mahdotonta. Valistuskeskuksen laajentamisesta uusilla jäsenillä kuitenkin päästiin sopuun.²⁷⁶

Syyskuussa 1932 Anttonen nosti uuden liiton perustamisen uudelleen esiin, nyt nimellä Yksityisyritteliäisyyden liitto. Samasta asiasta oli kirjoittanut myös lauttakyläläinen kauppias Erkki Särmä *Kauppalehteen*. Anttonen oli käynyt jo aiemmin puhumassa aiheesta myös Helsingin Kauppiasyhdistykselle. Edelleenkin aloite liiton perustamiseksi ei saanut toivottua vastakaikua, mutta mahdollisen tulevan liiton luonnetta kyllä pohdittiin. Saksan mallin mukaan olisi voitu rakentaa jonkinlainen taloudellisten järjestöjen yläliitto.²⁷⁷

---

²⁷⁴ Ptk YYL väliaikainen hallitus 30.12.1933. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

²⁷⁵ Ptk TV hallitus 6/1931. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY.

²⁷⁶ Ptk TV hallitus 6/1931. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY.

²⁷⁷ Ptk TV hallitus 9/1932. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY.

Kaikki yksityisyrittäjät yhteen kokoavalle järjestölle oli jonkinlainen tilaus olemassa. Kauppias Särmä ei Viljo E. Terhon mukaan ollut saanut yksityisyrittäjien järjestäytymisen ideaansa Taloudellisen Valistuskeskuksen toiminnan tuloksena, vaan ulkomaiden esimerkkiä seuraten. Särmä oli laajalti perehtynyt yksityisyritteliäisyyden aatemaailmaan ja toi ajatuksiaan julki puheissa ja lehtikirjoituksissa. Lauttakylän Yksityisyritteliäisyysyhdistys r.y. perustettiin Särmän toimesta Huittisiin jo marraskuussa 1929. Mielenkiintoisen tapauksesta tekee se, että tämän yrityksen tarkoituksena oli liittyä alaosastona Suomen Vähittäiskauppiasliittoon, mutta sitä ei hyväksytty jäseneksi. Tämä johtui siitä, että Lauttakylän Yksityisyritteliäisyysyhdistys hyväksyi jäsenikseen kaikki yksityisyrittäjät, eikä vain vähittäiskauppiaita. Tämä ei sopinut Vähittäiskauppiasliitolle.²⁷⁸

Taloudellisen Valistuskeskuksen hallitus epäili uuden yksityisyritteliäisyyden pohjalle rakentuvan liiton menestymismahdollisuuksia. Uuden liiton perustamisen ajateltiin voivan luoda eripuraa. Epäiltiin myös, että liittoon ei kuitenkaan liittyisi kuin kauppiaita. Vähittäiskauppiasliittokin oli jo muuttanut sääntöjään niin, että kaikki yksityisyrittäjät olisivat heidän yhdistykseensä tervetulleita. Syksyllä 1932 päädyttiin sille kannalle, että ennen haaveilua uudesta liitosta, olisi hyvä saada edes suhteet jo olemassa olevien järjestöjen kanssa kuntoon.²⁷⁹

YYL syntyikin vasta osittain pakon sanelemana paria vuotta myöhemmin, kun Taloudelliselle Valistuskeskukselle piti löytää jatkaja. Uuden liiton asiamieheksi valittiin Valistuskeskuksen johtaja Jonne Anttonen ja työvaliokuntaan tutut nimet Ville Mattinen, Teuvo Valanne ja Paavo Korpisaari. Taloudellisessa Valistuskeskuksessa johtaja Anttonen apuna toiminut rouva Dagmar Ahlfors päätettiin palkata liiton palvelukseen entisin ehdoin.²⁸⁰

Liiton perustamissäännöissä kerrottiin, että Yksityisyrittäjien Liiton tehtävänä oli edistää ja valvoa yksityisyrittäjien yhteisiä etuja ja työskennellä yksityisyritteliäisyyden yleisen aseman vakiinnuttamiseksi.²⁸¹ YYL:n toimintalinjaa kirkastettiin Taloudellisen Valistuskeskuksen tehtävistä entisestään, ja päätettiin olla sekaantumatta asioihin, jotka eivät kohdistu suoraan

---

²⁷⁸ Terho 1983, 11-12.

²⁷⁹ Ptk TV hallitus 9/1932. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY.

²⁸⁰ Ptk YYL väliaikainen hallitus 30.12.1933. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY; Ptk YYL hallitus heti vuosikokouksen päätyttyä 21.2.1934. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

²⁸¹ Terho 1983, 11.

yksityisyritteliäisyyttä vastaan. Yksityisyritteliäisyyttä vastaan kohdistuvia asioita taas olivat osuustoiminta ja valtion liiketoiminta.²⁸²

YYL:n kasvu alkoi vauhdikkaasti. Ensimmäisen vuoden aikana YYL:ään oli liittynyt jo 51 järjestöä, joista 13 valtakunnallisia. Lisäksi mukaan oli liittynyt 145 yksityistä yritystä suoraan. 17 järjestöä oli liiton itse perustamia paikallisyhdistyksiä eri puolille maata.²⁸³ Heti Yksityisyrittäjien Liiton toiminnan käynnistyttyä päätettiin myös ostaa *Talous ja Koti* -lehden osake-enemmistö liiton haltuun. Liitto oli saanut oman lehtensä, jonka uudeksi päätoimittajaksi valittiin liiton asiamies Jonne Anttonen.²⁸⁴

YYL:n perustaminen tarkoitti yhdistykselle myös uutta rahoitusmallia. Edelleen maksettiin yhä isompia kannatusmaksuja useammilta tahoilta, mutta uudeksi suureksi tulovirraksi muodostuivat lisäksi jäsenmaksut ja lahjoitukset.²⁸⁵ Toimiston palkattujen työntekijöiden määrä nousi kolmeen, kun asiamies Anttonen ja hänen apulaisensa lisäksi pian pystyttiin palkkaamaan osa-aikaiseksi toimistovirkailijaksi Anttosta auttamaan kauppatieteiden kandidaatti Kaarlo Karhi, joka hoiti samalla tehtäviään Suomen Kenkäkauppiain Liitossa ja Suomen Huonekalukauppiain Liitossa.²⁸⁶ Tulovirta kasvoi, sillä vuoden 1935 tulot olivat jo 279 660 markkaa, kun Taloudellisen Valistuskeskuksen aikana tulot olivat olleet vuosittain noin 160 000 markkaa.²⁸⁷ Vuonna 1937 tulot olivat jo noin 300 000 markkaa.²⁸⁸ Noin puolet tuloista tuli tukkuliikkeiltä jäsenmaksuina, loput olivat muita jäsenmaksuja ja kannatusmaksuja.²⁸⁹

Uudelle liitolle tuotti haastetta se, että Vähittäiskauppiasliiton vetäydyttyä toiminnasta, Yksityisyrittäjien Liitolla ei ollut enää toimivaa paikallisjärjestökenttää. Taloudellinen Valistuskeskus oli luottanut toiminnassaan Vähittäiskauppiasliiton paikallisjärjestöihin.

---

²⁸² Ptk YYL hallitus 11.5.1934. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

²⁸³ Kertomus Yksityisyrittäjien Liitto r.y.:n toiminnasta vuonna 1934. Ptk YYL hallitus 11.2.1935. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

²⁸⁴ Vuosikertomus Taloudellisen Valistuskeskuksen toiminnasta v.1933. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY; Ptk YYL hallitus 21.2.1934. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY; Ptk YYL hallitus 1.10.1934. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

²⁸⁵ Ptk YYL väliaikainen hallitus 30.12.1933. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

²⁸⁶ Ptk YYL hallitus 11.5.1934. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

²⁸⁷ Yksityisyrittäjien Liitto r.y.:n tilit v. 1935. Ptk YYL hallitus 26.2.1936. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

²⁸⁸ Ptk YYL työvaliokunta 31.1.1938, liite 2. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Työvaliokunnan kokousten pöytäkirjat 1937-1938 II, SY.

²⁸⁹ Ptk YYL työvaliokunta 10.2.1937, liite 1. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Työvaliokunnan kokousten pöytäkirjat 1937-1938 II, SY.

Paikallisjärjestökentän puuttuminen esimerkiksi Yksityisyritteliäisyyden Viikon järjestämistä, koska sen olivat siihen asti pääasiassa hoitaneet Vähittäiskauppiasliiton paikallisjärjestöt. Uusien paikallisjärjestöjen perustamista alettiinkin suunnitella saman tien. Uusia paikallisjärjestöjä oli määrä perustaa yksityisyrittäjäjärjestöjen nimellä paikkakunnille, joiden jo toimivat järjestöt eivät suostuneet liittymään uuteen liittoon, ja paikkakunnille, joissa ei vielä ollut omaa yksityisyrittäjäyhdistystä.²⁹⁰ Vuoteen 1938 mennessä jäsenkunnan koko oli kasvanut jo 9000 jäseneseen.²⁹¹ Tätä voi verrata Vähittäiskauppiasliiton jäsenmäärään, joka oli samaan aikaan noin 4000 jäsentä ja tulot noin 100 000 markkaa.²⁹²

3.5 Taistelu osuustoimintaliikettä vastaan

Kuten aikaisemmin on käynyt ilmi, Taloudellisen Valistuskeskuksen ja YYL:n olemassaolo perustui pitkälti yksityisyrittäjien tarpeelle puolustautua osuustoimintaliikkeen uhkaa vastaan. Tässä alaluvussa käydäänkin läpi teemoja, joiden kautta taistelua käytiin vuosina 1929-1938.

Taloudellisen Valistuskeskuksen alkuajoilta ei ole löydettävissä yksittäisiä osuustoimintaliikettä vastaan suunnattuja teemoja, sillä Valistuskeskuksen kirjoitukset perustuivat alkuun sen toimintalinjan mukaisesti oman olemassaolon ja toiminnan perusteluun. *Talous ja Koti* -lehden alkutaipaleella keväällä 1933 kärsittiin vielä meneillään olleesta lamakaudesta, joten lehden palstoja myös osuustoimintaliikkeen vastaista taistelua käytiin talousteeman kautta. Lamasta oli lehden mukaan syytetty yksityisyrittäjiä, joten *Talous ja Koti* yritti puhdistaa yksityisyrittäjien ja yksityisyritteliäisyyden mainetta syyttämällä lamasta osuustoimintaliikettä. Lehti oli tässäkin kysymyksessä uskollinen yksityisyritteliäisyyden ideologialle, sillä lehden mukaan syypää lamaan oli osuustoimintaliike, joka valtiovallan tuella väärästi vapaata kilpailua.²⁹³ Lehden mukaan oli puhuttu syyn olevan kapitalistisessa riistäjäyhteiskunnassa, mutta lehti muistutti kuitenkin, että ”hätä ja kurjuus ovat mittaamattoman paljon suuremmat ainoassa täysin kollektivisoidussa maassa, Venäjällä”.²⁹⁴

Sen lisäksi, että yksityistä yritteliäisyyttä lehden mukaan väheksyttiin, yksityisyrittäjät ajattelivat myös, että valtion liiketoiminnan ja osuustoiminnan suosiminen kasvatti ”kansan

---

²⁹⁰ Ptk YYL hallitus 21.2.1934. Yksityisyrittäjäin Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

²⁹¹ Terho 1983, 37.

²⁹² Alanen & Ahtokari 1962, 176.

²⁹³ Esim. 'Kevään toiveet talouselämässä', *Talous ja Koti* 03/1933, 1.

²⁹⁴ 'Mihin osuuskauppaliiike pyrkii.', *Talous ja Koti* 07/1933, 1-2.

kulkemaan joukossa ja toimimaan joukkona”. Tästä johtuen kansan piiristä puuttui tarvittavaa yrittäjämieltä, jota olisi tarvittu vaikeassa taloudellisessa tilanteessa. Lehti huomautti myös, että vain yksityisyritteliäisyyden turvin maa oli ennenkin selvinnyt vaikeista ajoista.²⁹⁵

Yksi *Talous ja Koti* -lehden kestoaiheista oli syyttää osuustoimintaliikettä korruptiosta ja kuluttajien harhaanjohtamisesta. Lehden mukaan osuuskauppaliikettä tukevia henkilöitä istutettiin huomattaville paikoille liike-elämän päättäviin elimiin, vaikka heillä ei ilman oikeaa poliittista kantaa olisi ollut lehden mukaan pätevyyttä.²⁹⁶ Lisäksi *Talous ja Koti* -lehti toi selkeästi esiin monin erilaisin esimerkein, että osuustoiminta voi näyttäytyä kuluttajan ja asiakkaan etuna, mutta ennen pitkään sen perusteltiin kääntyvän kuluttajaa vastaan. Yhtenä syynä siihen, miksi osuuskaupat olivat kuluttajan tappio oli se, että osuuskuntien jäsenet maksoivat jäsenyydestään, mutta lehden mukaan osuusliikkeiden tarkoituksena ei ollut maksaa voittoa takaisin jäsenilleen, vaan lehden mukaan voitot rahastettiin, ja niillä rakennettiin uusia hienoja tavarataloja ja palatseja johtajille.²⁹⁷ Osuusliikkeiden uusia hienoja toimitiloja ja tuotantolaitoksia lehti luonnehti veronmaksajien tiloiksi.²⁹⁸ Lehden mukaan osuuskuntien jäsenyyden tuoma päätösvalta myös kapeni ja kapeni koko ajan osuuskuntien käydessä suuremmiksi.²⁹⁹

Lehti väitti osuustoiminnan ”huiputtavan” kuluttajaa väittäessään, että se ei ottanut myymistään tuotteista mitään voittoa, vaan kaikki voitto palautettiin ostajille. Lehden mukaan osuuskauppaliike oli pidättänyt jäseniltään ja ostajiltaan lähes miljardin markan voitot. Lehti otti esimerkikseen Elannon työttömille jäsenilleen ”suurin elein” maksamat avustukset, jotka olivat niin pieniä Elannon varallisuuteen nähden, että ne kävivät lähinnä mainoksesta.³⁰⁰ Myöskään osuustoimintaliikkeen lupaamat halvemmat hinnat eivät olleet *Talous ja Koti* -lehden mukaan toteutuneet, vaan liikkeitä oli tuettava osuusmaksuilla ja verohelpotuksilla, jotka molemmat koituivat jäsenistön maksettaviksi. Lehti kiteyttikin, että osuuskunnista ei ole ollut kuluttajille yhtään mitään hyötyä.³⁰¹

---

²⁹⁵ 'Jokohan on opittu?', *Talous ja Koti* 03/1933, 7.

²⁹⁶ 'Pois poliittinen sekaantuminen liike-elämään!', *Talous ja Koti* 16/1933, 10.

²⁹⁷ 'Mitattua ja Punnittua', *Talous ja Koti* 03/1933, 1; 'Verovapautusten avulla pystytetty kauppapalatsi.', *Talous ja Koti* 08/1933, 1; 'Palasia Talouselämän Rintamalta: Ostajain rahoilla', *Talous ja Koti* 13/1933, 6; 'Mitattua ja Punnittua', *Talous ja Koti* 14/1933, 1; 'Mitattua ja Punnittua', *Talous ja Koti* 15/1933, 1.

²⁹⁸ 'Veronmaksajain teurastamot.', *Talous ja Koti* 04/1933, 1.

²⁹⁹ 'Satu 'omasta' kaupasta saisi jo vähitellen loppua.', *Talous ja Koti* 03/1933, 1.

³⁰⁰ 'Mitattua ja Punnittua', *Talous ja Koti* 15/1933, 1.

³⁰¹ 'Osuuskauppa – oma kauppa', *Talous ja Koti* 8/1933, 1-2; 'Mitattua ja Punnittua', *Talous ja Koti* 11/1933, 1.

Munien vientiin keskittynyt Vientikunta Muna oli yksityisyrittäjien hampaissa, kun Pellervo-seura yritti saada munien vientiin osuustoiminnallista monopolia vuonna 1934.³⁰² Osuustoimintaa parjattiin monella tasolla aina verohelpotuksista yksittäisiin osuusliikkeisiin ja niiden vääryyksiin. Huhtikuussa 1934 kerrotaan esimerkiksi kuluttajasta, joka oli ostanut Lammin osuuskaupasta siemenkauraa, joka oli osoittautunut itämisprosenttiltaan paljon lupauksia heikommaksi.³⁰³ Samassa lehdessä valitetaan myös Launosten osuuskaupan mainostuksesta. Liike oli mainostanut Töölön sokeria 8, 50 markan kilohinnalla, mutta kaupassa tarjolla olikin ollut Turun tehtaan säkkisokeria.³⁰⁴

Alun jälkeen YYL:n ulostulot osuustoimintaliikettä vastaan liittyivät ideologian sijasta ennemminkin käytännön edunvalvontatyöhön liittyviin kysymyksiin, kuten verotuksen tasapuolisuuteen ja reiluun kilpailuun. Syksyllä 1938 kuitenkin ideologinen taistelu leimahti jälleen Yksityisyritteliäisyyden Viikon viettoon liittyneen ilmoittelun takia. Yksityisyritteliäisyyden Viikon toimikunta oli julkaissut Helsingin Sanomissa marraskuussa 1938 nimettömän ilmoituksen otsikolla ”Lenin mielipiteitä osuustoiminnasta!”, jossa kerrottiin Leninin sanoneen muun muassa, että osuustoiminta on sama asia kuin sosialismi, ja tulkittiin Lenin mielipiteen olevan, että osuustoiminta pystyy muuttamaan kansan sosialistiseksi. Lopussa kysyttiin: ”Kannatko käytännössä tätä; ostatko osuuskaupoista?”³⁰⁵

Ilmoitukseen reagoivat niin Pellervo-seura julkaisemalla vastineen Helsingin Sanomissa kuin S.O.K.:kin kirjelmöimällä Keskuskauppakamarille ilmoituksen laillisuudesta ja hyvän tavan mukaisuudesta. Keskuskauppakamarille toimittamassa selvityksessään YYL:n hallitus toisti, ettei ollut omasta mielestään syyllinen, koska ilmoitus ei ollut lähtenyt suoraan liiton toimistosta, eikä YYL ollut sitä rahoittanut. Tosin selvityksessä ja vastineessa jätetään kertomatta, että asiamies Anttonen oli nähnyt ilmoituksen ennakkoon. YYL:n Helsingin Sanomiin kirjoittamassa vastineessa ei suostuttu ottamaan syytä ilmoituksesta, mutta kylläkin puolustettiin sen sanomaa.³⁰⁶

---

³⁰² 'Palasia talouselämän rintamalta: prosenttisota', Talous ja Koti 7/1934, 8.

³⁰³ 'Myy ala-arvoista kauraa – mutta ei korvaa vahinkoja.', Talous ja Koti 7/1934, 3.

³⁰⁴ 'Töölön sokeria 8:50 kg', Talous ja Koti 7/1934, 3.

³⁰⁵ 'LENININ mielipiteitä OSUUSTOIMINNASTA!'. PTK YYL työvaliokunta 7.12.1938, liite 3a. Yksityisyrittäjäin Liitto r.y. – Työvaliokunnan kokousten pöytäkirjat 1937-1938 II, SY; PTK YYL työvaliokunta 7.12.1938. Yksityisyrittäjäin Liitto r.y. – Työvaliokunnan kokousten pöytäkirjat 1937-1938 II, SY.

³⁰⁶ Ptk YYL työvaliokunta 7.12.1938, liitteet 3-7. Yksityisyrittäjäin Liitto r.y. – Työvaliokunnan kokousten pöytäkirjat 1937-1938 II, SY

”Toiselta puolen kylläkin Yksityisyrittäjien Liitto on julkaissut aikaisemmin, v. 1934, Leninin erään kirjoituksen lentokirjasena nimellä ”Lue, mitä Lenin sanoo osuustoiminnasta”. Tässä lentolehtisessä mainittiin aivan selvästi julkaisijan nimi, joten se ei ole ”hämäräperäinen julkaisu”, kuten Pellervo-seura väittää. Onpa siinä tarkoin mainittu ne lähteetkin, joissa mainittu kirjoitus on julkaistu. – Niille jotka haluavat tähän lentokirjaseen tutustua, lähetämme sen mielellämme, koska se on juuri valitustarkoituksessa julkaistu. Eritoten suosittelimme sitä porvareille. Se antaa paljon ajattelemisen aihetta.”³⁰⁷

Myös Vähittäiskauppiasliitto näki tilaisuutensa hyökätä YYL:a vastaan *Kauppias*-lehdessään, jossa se irtisanoutui voimakkaasti YYL:n toiminnasta ja muistutti, että se itse oli maan suurin vähittäiskauppiasjärjestö.³⁰⁸ Kiista osoittaa käytännössä, miten kahden yksityisyritteliäisyyttä puolustavan järjestön keskinäinen kärhämöinti vei pontta taistelulta yhteistä vihollista, osuustoimintaliikettä vastaan.

Vuoteen 1938 asti osuustoimintaliike pysyi yksityisyrittäjien liiton toiminnan ytimessä. Viimeisenä toimintavuotena ennen sota-ajan alkua oli YYL:n huomion kohteena suojeluskuntien ja Lotta Svärd -järjestön tapa suosia hankinnoissaan osuustoiminnallisia liikkeitä, yhtenä isona kysymyksenä kesän voimistelujuhille S.O.K:lta tilatut voimistelupuvut.³⁰⁹ Toinen kiistakapula oli tieto, jonka mukaan vuonna 1938 valmistuneen Helsingin olympiastadionin kahvilaoikeudet olisi annettu HOK:lle.³¹⁰

3.6 Toiminta laajenee

Kun YYL:n toiminta oli saatu vakaalle pohjalle ja rahoitus kuntoon, toimintaa alettiin laajentaa. Vuonna 1935 ostettiin Kustannusosakeyhtiö Soihtu.³¹¹ Samana vuonna myös muutettiin suurempiin toimitiloihin Aleksanterinkadulta Keskuskatu 4 B:hen, jonne muutti myös *Talous ja Kodin* toimitus. Uusi toimisto käsitti yhteensä viisi huonetta.³¹² Syyskuussa 1936 muutettiin taas, nyt osoitteeseen Yrjönkatu 13. Toimiston omisti Uusi Suomi -konserni.³¹³

³⁰⁷ 'Lenin ja osuustoiminta'. PTK YYL työvaliokunta 7.12.1938, liite 3c. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Työvaliokunnan kokousten pöytäkirjat 1937-1938 II, SY.

³⁰⁸ 'Miksi ei haluta olla vastuussa?'. Ptk YYL työvaliokunta 30.12.1938, liite 2. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Työvaliokunnan kokousten pöytäkirjat 1937-1938 II, SY.

³⁰⁹ Ptk YYL työvaliokunta 30.4.1938, liitteet 8-25. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Työvaliokunnan kokousten pöytäkirjat 1937-1938 II, SY; ³⁰⁹ ”Kauppa- ja teollisuusministeriölle”. Ptk YYL työvaliokunta 19.5.1938. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Työvaliokunnan kokousten pöytäkirjat 1937-1938 II, SY.

³¹⁰ Ptk YYL työvaliokunta 19.5.1938. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Työvaliokunnan kokousten pöytäkirjat 1937-1938 II, SY.

³¹¹ Ptk YYL hallitus 11.2.1935. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

³¹² Ptk YYL hallitus 4.9.1935. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

³¹³ Ilmoitusasioita. Ptk YYL hallitus 19.10.1936, liite 1. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY; Vesikansa 2016, 15.

Syksyllä 1936 perustettiin YYL:n toimesta myös Yksityisyrittäjien Säätiö. Ajatuksena oli perustaa sijoituskohde, johon voisivat sijoittaa sellaisetkin tahot, jotka eivät halunneet antaa varoja suoraan liitolle.³¹⁴ Puheenjohtajistoon valittiin tuttuja nimiä YYL:n johtohenkilöistä: johtaja Ville Mattinen, konsuli Yrjö O. Riisla³¹⁵, tohtori Paavo Korpisaari, kauppaneuvos S. A. Harima³¹⁶ sekä kauppaneuvos Alwar Niklander. Uusia nimiä olivat Stockmannin toimitusjohtaja, tuomari Arthur Söderholm sekä kauppaneuvos Frithiof Tikanoja, toinen Lassila & Tikanojan tukkuliikkeen perustajista ja tehtailija.³¹⁷ Molemmat yritykset olivat kuitenkin olleet edustettuina jo Taloudellisessa Valistuskeskuksessa. Yksityisyrittäjien säätiön toiminta lähti käyntiin varojen puutteen vuoksi hitaasti, ja käynnistyi kunnolla vasta sotavuosina, jolloin säätiön varoille löytyikin käyttökohteita.³¹⁸

Vuonna 1936 alettiin perustaa erikoiskauppojen omia liittoja YYL:n alaisuuteen. Aiemmin oli jo perustettu Kangas- ja Lyhyttavarakauppiaitten Liitto ja seuraavaksi asialistalla olivat pienrautakauppojen ja maaseudun siirtomaatavarakauppojen omat järjestöt.³¹⁹ Liiton poliittisten päämäärien vuoksi keskusteltiin myös maataloustuotteita vievien liikkeiden yhdistyksen perustamisesta.³²⁰

Toimintaa haluttiin laajentaa myös nuoriin ja naisiin. Ensimmäisen kerran ”Yksityisyrittäjien nuorista” eli YYL:n nuoriso-osaston perustamisesta keskusteltiin lokakuussa 1936, jolloin kaikille yhdistyksille lähetettiin kirje asiasta.³²¹ Ensimmäiset Yksityisyrittäjien nuorten yhdistykset perustettiin Viipuriin ja Tampereelle alkuvuodesta 1937.³²² Toiminta lähtikin vilkkaasti käyntiin ensin Viipurissa, Tampereella ja Raumalla.³²³ Keväällä 1937 keskusteltiin ensikerran myös naisten yksityisyrittäjyydestä, kun johtaja Anttonen ehdotti seuraavan yksityisyrittäjien yleisen kesäkokouksen aiheeksi ”Naiset ja yksityisyrittäjätoiminta”, jollaisen

---

³¹⁴ Ptk YYL hallitus 26.2.1936. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

³¹⁵ Aikaisemmin Ossian Fagerström.

³¹⁶ Aikaisemmin S. A. Hohenthal.

³¹⁷ Ilmoitusasioita. Ptk YYL hallitus 19.10.1936, liite 1. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY; Järvinen 1948, 223-224.

³¹⁸ Vesikansa 2016, 16-22.

³¹⁹ Ptk YYL hallitus 26.2.1936. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

³²⁰ Ilmoitusasioita. Ptk YYL hallitus 19.10.1936, liite 1. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

³²¹ Ilmoitusasioita. Ptk YYL hallitus 19.10.1936, liite 1. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

³²² Ptk YYL hallitus 12.4.1937. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

³²³ Ptk YYL hallitus 8.11.1937. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

toiminnan Anttonen tiesi pyörivän jo ainakin Oulussa. Anttonen perusteli ehdotustaan sillä, että YYL:n johtavana ajatuksena oli ollut, että kaikki oli saatava toimintaan mukaan.³²⁴

Huhtikuussa 1937 YYL:n hallituksen kokouksessa otettiin ensimmäisen kerran käsiteltäväksi YYL:n maakuntaliittojen perustaminen johtaja Anttonen aloitteesta. Idea oli saatu kilpailijalta Vähittäiskauppiasliitolta, jolla oli saman tyyppinen rakenne organisaatiossaan. Työvaliokunta esitti maakuntaliittojen perustamista, sillä oli huomattu, että monin paikoin maata liiton toiminta ulottui vain kaupunkeihin, mutta ympäröivä maaseutu jäi YYL:n toiminnan ulkopuolelle. Tämä johti siihen, että monilla maaseudun kauppiailla ei ollut mahdollisuutta liittyä YYL:n toimintaan, vaan he olivat mukana ainoastaan Vähittäiskauppiasliiton toiminnassa, jonka paikallisjärjestökenttä oli vanhastaan paljon laajempi kuin YYL:n. Nyt työvaliokunnan sihteeri Anttonen esitti maan jakamista maakuntaliittoihin, että koko maa saataisiin mukaan toimintaan. Joitakin aluejärjestöjä YYL:llä olikin jo olemassa, ainakin Kainuun, Pohjois-Karjalan ja Pohjois-Savon yksityisyrittäjäyhdistykset. Ehdotuksena oli, että maakuntaliitoille palkattaisiin omat asiamiehensä, ja sitä kautta jokaiselle alueelle saataisiin lisää vakituista henkilökuntaa. Kokouksessa oltiin sitä mieltä, että palkattua henkilökuntaan tarvittaisiin lisää, sillä vapaaehtoisvoimin ei saataisi aikaa tätä laajempaa toimintaa. Maakuntaliittojen perustamista siis kannatettiin, mutta se jätettiin työvaliokunnan valmisteltavaksi, sillä asiaan liittyi vielä mietittäviä asioita, kuten rahoitus ja jäsenmaksujenjakokysymyksiä.³²⁵

Syksyllä 1937 idea oli jalostunut maakuntaliitoista piirijärjestöiksi, joiden piti olla tarpeeksi pieniä, ja niitä piti olla tarpeeksi monta niin, että toiminta pysyisi tehokkaana. Tässä kohtaa suunniteltiin myös ensimmäistä kertaa toiminnan laajentamista propagandatyöstä käytännön neuvontaan, sillä piirijärjestöihin haluttiin ”neuvoja”, jotka auttaisivat kauppiaita käytännön asioissa, kuten kirjanpidossa ja siisteysasioissa.³²⁶ Alkuvuodesta 1938 saatiinkin päätettyä maan jaosta kahteenkymmeneen alueeseen.³²⁷

Alkuvuodesta 1938 saatiin käsittelyyn liiton sääntöjen muutosehdotus, joka tarvittiin siksi, että liitto oli kasvanut liian suureksi toimimaan vanhoilla säännöillään. Uusissa säännöissä liiton jäsenet jaettiin koko maassa toimiviin eri alojen erikoisjärjestöihin, paikallisiin ja

---

³²⁴ Ptk YYL hallitus 12.4.1937. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

³²⁵ Ptk YYL hallitus 12.4.1937. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY; Ptk YYL työvaliokunta 31.3.1937. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Työvaliokunnan kokousten pöytäkirjat 1937-1938 II, SY.

³²⁶ Ptk YYL hallitus 8.11.1937. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

³²⁷ Ptk YYL hallitus 8.2.1938. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Valtuuskunnan pöytäkirjat 1938-1942 II, SY.

paikkakuntajärjestöihin sekä muihin paikallisiin järjestöihin, eikä henkilöjäseniä enää sallittu. Lisäksi hallituksen jäsenten lukumäärä kasvoi, sillä erikoisjärjestöjen ja paikallisjärjestöjen edustajien lisäksi hallitukseen tuli nyt yksi jäsen kustakin uudesta aluejärjestöstä.³²⁸

Liiton uusissa säännöissä myös liiton tehtäviä tarkennettiin. Toimintamuotona pysyi edelleen valistustoiminta: julkaisutoiminta, puhe -ja neuvontatilaisuudet, sanomalehtikirjoitukset ja kokoukset.³²⁹ Uusissa säännöissä YYL:n tarkoituksiksi kirjattiin ”olla yhdyssiteenä yksityisyritteliäisyyden pohjalta toimivien kaupan, teollisuuden ja muiden liikealan järjestöjen sekä samoilla aloilla toimivien liikkeiden ynnä yksityisyrittäjien kesken, valvoa ja edistää yksityisyrittäjien yhteisiä etuja sekä työskennellä yksityisyritteliäisyyden yleisen aseman vakiinnuttamiseksi maassa.” Säännöissä mainittiin nyt erikseen sekä kauppa, teollisuus että muu liiketoiminta ja uutena tehtävänä mukaan otettiin yhdyssiteenä olemisen yksityisyrittäjien välillä, kun aikaisemmissa säännöissä painotettiin yksityisyrittäjien yhteistä edunvalvontaa.³³⁰

---

³²⁸ Ptk YYL hallitus 8.11.1937. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY; Ptk YYL hallitus 8.2.1938. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Valtuuskunnan pöytäkirjat 1938-1942 II, SY; Yksityisyrittäjien Liiton r.y. säännöt. Ptk YYL hallitus 8.2.1938, liite 2. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Valtuuskunnan pöytäkirjat 1938-1942 II, SY.

³²⁹ Yksityisyrittäjien Liiton r.y. säännöt. Ptk YYL hallitus 8.2.1938, liite 2. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Valtuuskunnan pöytäkirjat 1938-1942 II, SY.

³³⁰ Yksityisyrittäjien Liiton r.y. säännöt. Ptk YYL hallitus 8.2.1938, liite 2. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Valtuuskunnan pöytäkirjat 1938-1942 II, SY.

4. PROPAGANDAN VÄLINEET

Tässä pääluvussa määrittelen sitä mitä Taloudellinen Valistuskeskus ja YYL tekivät tarkastelemalla niiden päätoimintamuotoja. Toimintaa tarkastelemalla päästään käsiksi siihen, minkälaisia yhdistyksiä Valistuskeskus ja YYL olivat luonteeltaan.

Terhon näkemyksen mukaan liiton ensimmäisen vaiheen, eli sotaa edeltäneen ajan toiminnalle oli ominaista laaja kustannus- ja julkaisutoiminta.³³¹ Taloudellisen Valistuskeskuksen yhden miehen toimiston päätehtäväksi muodostui yksityisyritteliäisyydelle ja kauppiaille myönteisen propagandan levittäminen. Edunvalvonta oli ensi sijassa lehtikirjoittelua, mutta painatteita jaettiin myös valtioneuvostolle, sekä muun muassa kauppaoppilaitoksille ja pankeille. Johtaja Anttonen piti tarkkaa kirjaa kunkin vuoden lehtinäkyvyydestä, tehdyistä puhujamatkoista ja radioajasta.³³²

Anitra Komulainen on luonnehtinut osuuskauppojen ja yksityiskauppiaiden välistä kilpailua oligopoliseksi, eli kilpailuksi, jossa markkinoita hallitsee muutama yritys (tai ryhmä) ja ne yhdessä muodostavat monopolin, mutta kilpailevat silti keskenään. Komulaisen mukaan oligopolista kilpailua on tarkasteltu peliteorian avulla, jossa lähtökohtana on, että yhden toimijan toiminta vaikuttaa myös muiden toimijoiden toimintaan.³³³ Tältä pohjalta voi tarkastella myös yksityisyrittäjäliikkeen toimintaa suhteessa osuustoimintaliikkeeseen, mutta myös sen toiseen kilpailijaan Vähittäiskauppiasliittoon. Näin toimintaa tarkastelemalla huomataan, että yksityisyrittäjät omaksuivat parhaita käytäntöjä kilpailijoiltaan ja myös reagoivat kilpailijoidensa toimintaan.

Juha-Antti Lamberg on eritellyt eturyhmien vaikuttamisstrategioita. Niitä ovat hänen mukaansa: 1) Osallistuminen poliittiseen päätöksentekoon ja valmisteluun, 2) yhteydenpito poliittisiin päättäjiin ja päätöksentekoeleimiin, johon kuuluvat suhdeverkostot, vaalirahoituksen tukeminen ja toiminta eduskunnassa, 3) ei-julkinen painostustoiminta, kuten lobbaus ja 4) julkinen painostustoiminta, kuten julkaisutoiminta, mainonta ja kirjelmät.³³⁴ Vaikka Lambergin mallissa toiminnan painopiste onkin päin vastainen verrattuna Taloudellisen Valistuskeskuksen Yksityisyrittäjien Liiton toiminnan laatuun, niin malli kuitenkin kertoo, että myös Yksityisyrittäjien Liittoa voi pitää eturyhmänä sen toimintaa tarkastelemalla. Yksityisyrittäjien

---

³³¹ Terho 1983, 19.

³³² Taloudellisen Valistuskeskuksen vuosikertomus 1932. Taloudellinen Valistuskeskus 1929–1933, SY.

³³³ Komulainen 2018, 19.

³³⁴ Lamberg 1999, 14.

toiminta painottuu selvimmin mallin kohtaan 4, eli julkiseen painostustoimintaan. Tämä johtuu varmasti myös siitä, ettei sillä ollut pääsyä virallisiin päätöksentekopöytiin, koska liike-elämän kenttä oli hajautunut ja Yksityisyrittäjien Liitto oli uusi toimija, joka edusti verrattain vähäpätöistä liike-elämän joukkoa.

Pääluvun neljä alaluvut on jaoteltu Taloudellisen Valistuskeskuksen ja YYL:n tärkeimpiin toimintamuotoihin, jotka olivat siis myös yksityisyritteliäisyyden propagandan levittämisen tärkeimmät välineet.

4.1 Sanomalehdistön ”hoitaminen”

Valistuskeskuksen ja myöhemmin YYL:n käytännön toiminnassa korostui lehtinäkyvyys ja sitä kautta vaikuttaminen suuren yleisön mielipiteeseen. Yksityisyrittäjät lähettivät ahkerasti kirjoituksiaan maan sanoma- ja aikakauslehtiin, mutta perustivat myös kaksi omaa lehteään. Käytännössä Valistuskeskuksen toiminta oli alusta asti pitkälti yksityisyritteliäisyydelle myönteisten kirjoitusten ja kauppiasnumeroiden järjestämistä lehtiin, mikä mainitaankin tärkeimmäksi toimintamuodoksi. Tämän tehtävän johtaja Anttonen otti ”sydämenasiakseen”.³³⁵

Vuosikertomuksissa toiminnan onnistumista mitattiin lehdistössä läpi menneiden kirjoitusten määrällä. Valistuskeskuksen ensimmäisen puolen vuoden toiminnan aikana Anttonen kertoo vierailleensa yhteensä 24 eri lehdessä ympäri maata pehmittämässä lehtiä yksityisyritteliäisyyden puolelle. Kirjoituslähetyksiä lehtiin oli samalla ajanjaksolla lähetetty 2285 kappaletta ja kauppiasnumeroiden toimittamisessa avustettu 29 lehteä.³³⁶ Ensimmäisenä täytenä toimintavuotena 1930 Valistuskeskuksen kirjoituksia saatiin läpi kaikkiaan 601 kappaletta, kun uniikkeja kirjoituksia oli sinä vuonna kirjoitettu 90.³³⁷ Toiminta lähti mukavasti käyntiin, sillä seuraavana vuonna läpi saatujen kirjoitusten määrä jo melkein tuplaantui 1132 kirjoitukseen, joista pääkirjoituksia oli 453 kappaletta. Uniikkeja kirjoituksia oli sinä vuonna

---

³³⁵ Selonteko Taloudellisen Valistuskeskuksen toiminnasta ajalla 1.7.–21.12.1929, s.1. Ptk TV hallitus 3/1929. Taloudellinen Valistuskeskus 1929–1933, SY; Selonteko Taloudellisen Valistuskeskuksen toiminnasta ajalla 1.1.–23.9.1930, s.1. Ptk TV hallitus 1/1930. Taloudellinen Valistuskeskus 1929–1933, SY.

³³⁶ Selonteko Taloudellisen Valistuskeskuksen toiminnasta ajalla 1.7.–21.12.1929, s.1. Ptk TV hallitus 3/1929. Taloudellinen Valistuskeskus 1929–1933, SY; Selonteko Taloudellisen Valistuskeskuksen toiminnasta ajalla 1.1.–23.9.1930, s.1. Ptk TV hallitus 1/1930. Taloudellinen Valistuskeskus 1929–1933, SY.

³³⁷ Taloudellisen Valistuskeskuksen vuosikertomus 1930. Ptk TV hallitus 6/1931, s. 1. Taloudellinen Valistuskeskus 1929–1933, SY; Taloudellisen Valistuskeskuksen vuosikertomus 1931. Ptk TV hallitus 8/1932, s. 1. Taloudellinen Valistuskeskus 1929–1933, SY.

kirjoitettu 73 kappaletta.³³⁸ Vuonna 1932 kirjoituksia saatiin läpi 1075 kappaletta ja sen lisäksi Valistuskeseuksen lähettämiä uutisia 107 kappaletta.³³⁹ Vähittäiskauppiasliiton lähdön aiheuttama rahoitusvaje ei näkynyt huomattavasti tässä tilastossa: viimeisenä toimintavuotena 1933 saatiin läpi 1011 kirjoitusta. Vuonna 1933 Valistuskesekus lähetti jo kirjoituksia (113 kpl) sittemmin Yksityisyrittäjäin Liiton omistukseen siirtyneeseen *Talous ja Koti* -lehteen julkaistavaksi.³⁴⁰

Valistuskeseuksen linjaksi valittiin heti alussa ”asiallinen ja rauhallinen” menettelytapa yksityiskauppiaiden asian ajamiseksi, koska uskottiin, että ”hiljaisuudessa salakuljetettuna” yksityisyritteliäisyyden aate menisi parhaiten perille.³⁴¹ Valistuskeseuksen johtaja Jonne Anttonen katsoi, että lehtien myötemielisyys yksityisyritteliäisyyden asialle säilyisi vain, jos he eivät ajaisi asiaansa ”erikoisen räikeästi”. Myös henkilösuhteilla nähtiin olevan merkitystä ja Anttonen taktiikkana olikin kiertää maan lehtiä ja tavata toimittajia ahkerasti.³⁴² Anttonen muistaa myös kertoa vuosikertomuksissa, ettei painostuskeinoja lehtiä kohtaan oltu käytetty, paitsi esimerkiksi vuonna 1931 ”joihinkin pikkulehtiin nähden, jotka ovat olleet aivan jääräpäisiä.” Painostuskeinoista Anttonen ei valitettavasti kerro tarkemmin.³⁴³ Valittu rauhallinen ja asiallinen linja koettiin onnistuneeksi. Jopa sellaista taktiikkaa kokeiltiin, ettei kirjoituksissa mainittu osuustoimintaliikettä lainkaan. Hillityn linjan uskottiin vaikuttaneen siihen, että Valistuskeseuksen kirjoitukset pääsivät lehdissä hyville paikoille.³⁴⁴ Sama asiallinen linja jatkui myös YYL:n aikana. Ajan myötä otettiin taktiikaksi puhua enemmän Yksityisyritteliäisyyden eduista kuin osuustoiminnan vioista.³⁴⁵

---

³³⁸ Taloudellisen Valistuskeseuksen vuosikertomus 1931. Ptk TV hallitus 8/1932, s. 1. Taloudellinen Valistuskesekus 1929–1933, SY;

³³⁹ Taloudellisen Valistuskeseuksen vuosikertomus 1932. Ptk TV hallitus 10/1933, s. 1. Taloudellinen Valistuskesekus 1929–1933, SY.

³⁴⁰ Vuosikertomus Taloudellisen Valistuskeseuksen toiminnasta v.1933, s. 1-3. Taloudellinen Valistuskesekus 1929–1933, SY.

³⁴¹ Ptk TV hallitus 5/1930. Taloudellinen Valistuskesekus 1929–1933, SY; Ptk TV hallitus 6/1931. Taloudellinen Valistuskesekus 1929–1933, SY.

³⁴² Taloudellisen Valistuskeseuksen vuosikertomus 1930, s.2. Ptk TV hallitus 6/1931. Taloudellinen Valistuskesekus 1929–1933, SY.

³⁴³ Taloudellisen Valistuskeseuksen vuosikertomus 1931, s.1. Ptk TV hallitus 8/1932. Taloudellinen Valistuskesekus 1929–1933, SY.

³⁴⁴ Taloudellisen Valistuskeseuksen vuosikertomus 1931. Ptk TV hallitus 8/1932, s. 5-6. Taloudellinen Valistuskesekus 1929–1933, SY; Taloudellisen Valistuskeseuksen vuosikertomus 1932. Ptk TV hallitus 10/1933, s. 1. Taloudellinen Valistuskesekus 1929–1933, SY.

³⁴⁵ Ptk YYL hallitus 4.9.1935. Yksityisyrittäjäin Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

Lehtien suuntaan Anttonen ilmoitti alusta alkaen, että epäkohta osuustoimintaliikkeiden ilmoitusten ja yksityiskauppiain ilmoitusten välillä oli korjattava.³⁴⁶ Vuosikertomukset kirjoittanut johtaja Anttonen myös luokitteli lehtiä sen mukaan, miten ”suopeita” ne olivat yksityisyritteliäisyyden asialle, eli miten hyvin Valistuskeskuksen lähettämät kirjoitukset olivat kunkin vuoden aikana tulleet julkaistuksi.³⁴⁷ Valistuskeskuksen johtaja Anttonen arvioi jo keskuksen reilun vuoden toiminnan jälkeen syyskuussa 1930, että lehdistötyöllä oli ollut positiivinen vaikutus erityisesti maalaisliittolaisissa lehdissä. Erityisesti hän mainitsi Ilkan ja Suomenmaan, jotka olivat osoittaneet ”tervettä suhtautumista meikäläiseen ajatustapaan”. Kokoomuslaisiksi luokittelemansa lehdet, kuten Iltalehti, olivat Anttonen mukaan suhtautuneet Valistuskeskuksen asiaan kirjoituksissaan yleensä hyvin. Sosialistien lehdiksi luokittelemiensa lehtien kanssa yhteistyö ei sen sijaan ollut vielä sujunut, mutta niidenkään kanssa ei luovutettu.³⁴⁸ Kirjoitusten lisäksi lehtiin lähetettiin luettavaksi Valituskeskuksen lentolehtisiä ja kirjoja. Esimerkiksi maisteri Eino Jaurin kirjaa ”*Osuuskauppa sosialismin edistäjänä*” oli jaettu 350 kappaletta maan sanomalehdille.³⁴⁹

Kiertokirjoitusten lähettäminen sanomalehdistöön ja ”yleisöpropaganda” säilyivät tärkeinä toimintamuotona myös Yksityisyrittäjien Liitossa, vaikka YYL:llä oli käytössään myös oma suurelle yleisölle tarkoitettu lehtensä *Talous ja Koti*.³⁵⁰ Uuden liiton rakentaminen vei YYL:n ensimmäisenä toimintavuonna 1934 voimia kirjoitustoiminnalta, mutta vuonna 1934 saatiin läpi 942 liiton toimiston lähettämää kirjoitusta ja lisäksi lehdistössä huomattiin 225 kappaletta lehtien itse kirjoittamia yksityisyritteliäisyyttä käsitteleviä kirjoituksia. Vähittäiskauppiasliiton lähdettyä omille teilleen, kirjoitustenlähetyksen onnistumista verrattiin myös siihen. Vuonna 1934 Vähittäiskauppiasliitto oli YYL:n laskujen mukaan saanut läpi vain 135 kirjoitusta.³⁵¹

Tulevina vuosina kirjoitusten läpimenomääriä ei ainakaan pöytäkirjojen sivuilla enää seurattu yhtä tarkasti, vaan erilaisia propagandamuotoja ja tehtyä työtä selostettiin laajemmin. Vuonna

---

³⁴⁶ Selonteko Taloudellisen Valistuskeskuksen toiminnasta ajalla 1.7.–21.12.1929, s. 1-2. Ptk TV hallitus 3/1929. Taloudellinen Valistuskeskus 1929–1933, SY.

³⁴⁷ Selonteko Taloudellisen Valistuskeskuksen toiminnasta ajalla 1.7.–21.12.1929, s.1. Ptk TV hallitus 3/1929. Taloudellinen Valistuskeskus 1929–1933, SY; Selonteko Taloudellisen Valistuskeskuksen toiminnasta ajalla 1.1.–23.9.1930, s.1. Ptk TV hallitus 1/1930. Taloudellinen Valistuskeskus 1929–1933, SY.

³⁴⁸ Selonteko Taloudellisen Valistuskeskuksen toiminnasta ajalla 1.1.–23.9.1930, s.1-3. Ptk TV hallitus 1/1930. Taloudellinen Valistuskeskus 1929–1933, SY.

³⁴⁹ Selonteko Taloudellisen Valistuskeskuksen toiminnasta ajalla 1.7.–21.12.1929, s. 1-2. Ptk TV hallitus 3/1929. Taloudellinen Valistuskeskus 1929–1933, SY.

³⁵⁰ Ptk YYL hallitus 19.10.1936. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933–1937 I, SY.

³⁵¹ Kertomus Yksityisyrittäjien Liitto r.y.:n toiminnasta vuonna 1934. Ptk YYL hallitus 11.2.1935. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933–1937 I, SY.

1937 liitto oli valmistanut seitsemän esitelmää, juhlarunon ja tervehdyspuheen ohjelma-avuksi. Sanomalehtikirjoituksia oli valmisteltu neljäkymmentä kappaletta ja lisäksi oli lähetetty ”sivujen koristusmatriiseja” ja ”iskuajatuskuvia”. Muutamille paikkakunnille oli myös äänitetty elokuvateattereissa ennen näytösten alkua esitettäväksi tervehdyspuhe.³⁵²

Osuustoimintaliike toimi yksityisyrittäjille oman toiminnan vertailukohtana, ja suoriutumista verrattuna osuustoimintaliikkeeseen myös mitattiin. Yhtenä mittarina toimivat osuustoimintaa ja yksityisyritteliäisyyttä käsittelevien lehtiartikkelien määrä, jota seurattiin tarkasti Valistuskeskuksen aikana. Joskus ilon aiheeksi riitti sekin, että myöskään osuustoimintaliike ei ollut saanut kirjoituksiaan läpi, jos ei ollut Valistuskeskukseen.³⁵³ Ilon aihetta oli myös aina, jos osuustoimintalehdet noteerasivat Valistuskeskuksen uhkana. Jo vuonna 1930 Valistuskeskuksen Anttonen pani merkille osuustoimintalehdissä esiintymään alkaneet huolestuneet kirjoitukset, joiden mukaan yksityisyrittäjien asiasta puhuttiin enemmän kuin osuustoiminta-aatteesta. Erityisen ilolla otettiin vastaan osuustoimintalehdissä noussut kohu ensimmäisestä yleisestä kauppiasviikosta vuonna 1931.³⁵⁴ Vuonna 1931 oli saavutettu jonkunlainen virstanpylväs, kun huomattiin, että lehdet olivat alkaneet oma-aloitteisestikin kirjoittaa yksityisyritteliäisyydestä, mutta osuustoiminnasta eivät Valituskeskuksen tulkinnan mukaan samalla tavoin.³⁵⁵

4.2 Talous ja Koti ja Yksityisyrittäjä

Taloudellinen Valistuskeskus sai oman lehtensä vuonna 1933, kun sen johdolla perustettiin *Talous ja Koti* -lehti. Yksityisyrittäjien Liitto aloitti *Yksityisyrittäjän* julkaisemisen kesällä 1936. *Yksityisyrittäjä*-lehdestä tehtiin liiton äänenkannattaja jäsenpiireille, kun taas *Talous ja Koti* oli tarkoitettu laajemmalle yleisölle.³⁵⁶

Heikki Nuutinen määrittelee *Talous ja Kodin* asiakaslehdeksi, jonka kilpailijoita olivat mm. SOK:n *Yhteishyvä*, KK:n *Kuluttajain Lehti* sekä Vähittäiskauppiasliiton *Pirkka*.³⁵⁷ *Talous ja*

³⁵² Ptk YYL hallitus 8.11.1937. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

³⁵³ Selonteko Taloudellisen Valistuskeskuksen toiminnasta ajalla 1.1.–23.9.1930, s. 3. Ptk TV hallitus 1/1930. Taloudellinen Valistuskeskus 1929–1933, SY; Taloudellisen Valistuskeskuksen vuosikertomus 1930, s. 1. Ptk TV hallitus 6/1931. Taloudellinen Valistuskeskus 1929–1933, SY.

³⁵⁴ Taloudellisen Valistuskeskuksen vuosikertomus 1930, s. 3. Ptk TV hallitus 6/1931. Taloudellinen Valistuskeskus 1929–1933, SY; Taloudellisen Valistuskeskuksen vuosikertomus 1931, s. 5. Ptk TV hallitus 8/1932. Taloudellinen Valistuskeskus 1929–1933, SY.

³⁵⁵ Taloudellisen Valistuskeskuksen vuosikertomus 1931, s. 4, 13. Ptk TV hallitus 8/1932. Taloudellinen Valistuskeskus 1929–1933, SY.

³⁵⁶ Teräs 2008, 268.

³⁵⁷ Nuutinen 1991, 412, 420.

Koti syntyi vastavoimaksi osuusliikkeen asiakaslehdille, joissa parjattiin voimakkaasti yksityiskauppiaita. Asiakaslehtien merkitys oli suuri 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä. Ne saattoivat olla vähävaraisissa kotitalouksissa ainoita kotiin tulevia julkaisuja, jotka pääsivät siis muokkaamaan lukijoidensa maailmankuvaa. Ne kasvoivatkin 1920-luvulla valistuslehtisistä laajoiksi aikakauslehdiksi, joissa oli matkakertomuksia, runoja ja novelleja.³⁵⁸

Asiakaslehtien tekemisen olivat aloittaneet vähittäiskaupat ja vakuutusyhtiöt, jotka ymmärsivät mainonnan ja asiakassuhteiden merkityksen kiristyvässä kilpailussa. Osuustoiminnallisissa lehdissä mukaan tulivat aatteellinen ja valistuksellinen puoli.³⁵⁹ 1930-luvulle tultaessa osuustoiminnallisia valtakunnallisia lehtiä oli jo viisi kappaletta, kun yksityiskaupan puolella ei yhtään.³⁶⁰ 1920- ja 1930-luku olivat lehdissä aatteellisen taiston kulta-aikaa niin osuustoiminnan kuin yksityisyrityksienkin puolella. Aatteellinen palo hävisi asiakaslehdistä toisen maailmansodan vuosina ja niistä tuli selkeämmin mainosjulkaisuja.³⁶¹

Osuustoimintapropagandan suututtamat yksityiskauppiat olivat haaveilleet omasta lehdestään jo 1920-luvulla, mutta haave toteutui vasta 1933 *Talous ja Koti* -lehden myötä. Ennen Taloudellisen Valistuskeskuksen ja Vähittäiskauppiasliiton välirikkoa Valistuskeskuksen yhteistyökumppanina oli toiminut Vähittäiskauppiasliiton *Kauppias*-lehti ja Vähittäiskauppiasliiton osin rahoittama teollisuuden ja kaupan yhteinen *Viikkosanomat*, jota pidettiin Valistuskeskuksen toiminnan alkuvuosina ”omana lehtenä”.³⁶² Tässä tutkimuksessa *Viikkosanomia* ei kuitenkaan ole otettu huomioon, sillä vaikka Valistuskeskus ja sitä ennen Tukkukauppiaiden Liitto olivatkin ostaneet sieltä palstatilaa, pysyi se aina teollisuuden lehtenä.

Valistuskeskuksessa oltiin jo keväällä 1931 turhautuneita päärahoittajan Teollisuusliiton ”melkein diktatoorisesti” määräämään *Viikkosanomat*-lehden linjaan. Lehden linja oli Valistuskeskuksen mukaan kääntymässä liikaa teollisuuden suuntaan, niin että kauppiaiden asialle ei koettu olevan enää yhtä paljon tilaa. Yhtenä esimerkkinä kerrottiin seuraavalle vuodelle suunnitellut teollisuuden kuukausinumerot, joiden koettiin entisestään huonontavan tilannetta.³⁶³ Ensimmäisen kerran omasta propagandalehdestä yksityisyrityksellisyydelle

---

³⁵⁸ Komulainen 2015, 71.

³⁵⁹ Komulainen 2015, 71.

³⁶⁰ Nuutinen 1991, 411-412.

³⁶¹ Komulainen 2015, 71-72.

³⁶² Taloudellisen Valistuskeskuksen vuosikertomus 1930. Ptk TV hallitus 6/1931, s. 3. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY.

³⁶³ Ptk TV hallitus 6/1931. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY.

puhuttiin maaliskuussa 1931 samassa kokouksessa, jossa ensimmäisen kerran ehdotettiin myös YYL:n perustamista. Silloin syynä oli erityisesti tyytymättömyys *Viikkosanomien* linjaan. Asia jätettiin kuitenkin hautumaan, koska keskuksen rahatilanne oli heikko ja uuden lehden kannattavuutta epäiltiin. *Viikkosanomien* toimitukselta päätettiin kuitenkin kysyä lehden linjasta.³⁶⁴

Viimeistään vuonna 1932 Valistuskeskuksessa tultiin tulokseen, että *Viikkosanomat* ei enää kävisi yksityiskauppiaiden asian ajamiseen.³⁶⁵ Vähittäiskauppiasliiton *Kauppias*-lehti taas jäi pois laskuista Valistuskeskuksen ja Vähittäiskauppiasliiton vuoden 1933 alussa puhjenneen riidan vuoksi. Valistuskeskuksessa koettiin tarvetta omalle lehdelle, joka esittelisi nimenomaan yksityisyrittäjien asiaa.³⁶⁶

Vuosi 1933 oli Vähittäiskauppiasliiton ja Tukkukauppiaiden Liiton hajaannuksen myötä sekavaa aikaa kauppiaiden järjestökentällä myös lehtien suhteen. Maaliskuussa 1933, pian välirikon jälkeen, otettiin Valistuskeskuksessa uudelleen keskusteluun oman lehden perustaminen, sillä tarvittiin uusi julkaisukanava, jonka toivottiin olevan kaikkien kauppiaiden ja liikemiesten yhteinen puolueeton lehti. *Talous ja Koti* -lehden perustamisessa oli mukana kauppiaspiirejä eri tahoilta, mutta aloite tuli Valituskeskukselta. Perustamiskokouksessa mukana olleista kauppiaista ja liitoista edes Tukkukauppiaiden Liitto ei halunnut tukea lehteä nimellään, eikä antaa sille rahaa julkisesti, mutta lehden perustaminen sai kuitenkin kannustavan vastaanoton, ja perustaminen todettiin jopa välttämättömäksi. Aivan aluksi lehti julkaistiinkin yksityishenkilöiden toimesta ja myöhemmin luovutettiin lehteä varten perustetun Yksityisyrittäjien Kustannusosakeyhtiön hallintaan.³⁶⁷

Lehdessä olivat alussa mukana laajasti eri Uudenmaan kauppiaspiirit. Tilanne ei tässä vaiheessa ollut osapuolten välillä selkeä: vaikka Vähittäiskauppiasliitto olikin riidoissa Taloudellisen Valistuskeskuksen kanssa, niin Vähittäiskauppiasliiton paikallisjärjestö, Helsingin

---

³⁶⁴ Ptk TV hallitus 6/1931. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY.

³⁶⁵ Taloudellisen Valistuskeskuksen vuosikertomus 1932, s. 8. Ptk TV hallitus 10/1933. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY.

³⁶⁶ ”Ptk tehty ”Talous ja koti”-lehden asiaan innostuneiden kauppiasjärjestöjen henkilöiden kokouksessa 17/3-33”. Yksityisyrittäjien Kustannusosakeyhtiön valvontakunnan kokousten pöytäkirjat 1933-1944 I, SY; Ptk Talous ja Koti -lehden toimituksen valvontakunnan kokouksesta 11.4.1933. Yksityisyrittäjien Kustannusosakeyhtiön valvontakunnan kokousten pöytäkirjat 1933-1944 I, SY.

³⁶⁷ ”Ptk tehty ”Talous ja koti”-lehden asiaan innostuneiden kauppiasjärjestöjen henkilöiden kokouksessa 17/3-33”. Yksityisyrittäjien Kustannusosakeyhtiön valvontakunnan kokousten pöytäkirjat 1933-1944 I, SY; Ptk Talous ja Koti -lehden toimituksen valvontakunnan kokouksesta 11.4.1933. Yksityisyrittäjien Kustannusosakeyhtiön valvontakunnan kokousten pöytäkirjat 1933-1944 I, SY.

Vähittäiskauppiasyhdistys oli silti mukana lehteä perustamassa. Ensin lehdelle haettiin tukea Helsingin ja Uudenmaan kauppiaspiireiltä. Valistuskeskuksen hallituksen kokouksessa päätettiin lähettää kirjelmä Uudenmaan kauppias- ja liikemiesyhdistyksille, ja pyytää heidän tukeaan asialle. Melkein saman tien uusi lehti päätettiin kuitenkin laajentaa valtakunnalliseksi. Perustettavan osakeyhtiön valvontakuntaan valittiin tässä vaiheessa edustajat Taloudellisesta Valistuskeskuksesta, Helsingin Kauppiaitten yhdistyksestä, Helsingin Lihakauppiasyhdistyksestä, Helsingin Kangas- ja lyhyttavarakauppiaitten yhdistyksestä, Helsingin Rohdoskauppiasyhdistyksestä, Keravan Liikemiesyhdistyksestä ja Helsingin Vähittäiskauppiasyhdistyksestä. Näin *Talous ja koti* sai alkunsa.³⁶⁸

Johtaja Anttonen kertoi Taloudellisen Valistuskeskuksen vuosikertomuksessa lehden toiminnan päässeen kunnolla käyntiin vuoden 1933 loppupuolella. Anttonen kertoi lähettäneensä lehteen vuoden aikana yhteensä 113 kirjoitusta ja saaneensa myös tarkastaa lehden sisällön aina ennen painoa.³⁶⁹

Keväällä 1934 Yksityisyrittäjien Liiton toiminnan käynnistyttyä *Talous ja Koti* -lehden osake-enemmistö päätettiin ostaa liiton haltuun Yksityisyrittäjien Kustannusosakeyhtiöltä, joten viimeistään silloin *Talous ja Koti* -lehdestä tuli yksiselitteisesti YYL:n lehti. Uudeksi päätoimittajaksi valittiin liiton asiamies Jonne Anttonen ja toimitussihteerinä jatkoi Ossian A. Procopé.³⁷⁰ Painos kasvoi tasaisesti lehden perustamisesta lähtien ja vuoteen 1936 mennessä lehden painos oli jo vajaat 200 000 vuosikertaa.³⁷¹

Talous ja Koti -lehden yhdessä numerossa on noin kymmenen sivua. Jokainen lehti sisältää ”Mitattua ja Punnittua” -pakinan, ”Palasia Talouselämän Rintamalta” -lehtikatsauksen, jossa myös kommentoidaan ja käydään keskustelua muiden lehtien kanssa, ”Kodin ja naisten

---

³⁶⁸ ”Ptk tehty ”*Talous ja koti*”-lehden asiaan innostuneiden kauppiasjärjestöjen henkilöiden kokouksessa 17/3-33”. Yksityisyrittäjien Kustannusosakeyhtiön valvontakunnan kokousten pöytäkirjat 1933-1944 I, SY; Ptk *Talous ja Koti* -lehden toimituksen valvontakunnan kokouksesta 11.4.1933. Yksityisyrittäjien Kustannusosakeyhtiön valvontakunnan kokousten pöytäkirjat 1933-1944 I, SY.

³⁶⁹ Vuosikertomus Taloudellisen Valistuskeskuksen toiminnasta v.1933, s.3. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY.

³⁷⁰ Vuosikertomus Taloudellisen Valistuskeskuksen toiminnasta v.1933. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY; Ptk YYL hallitus 21.2.1934. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY; Ptk YYL hallitus 11.5.1934. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY; Ptk YYL hallitus 1.10.1934. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY; Kertomus Yksityisyrittäjien Liitto r.y.:n toiminnasta vuonna 1934, s. 6. Ptk YYL hallitus 11.2.1935. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY; Ptk YYL hallitus 1.10.1934. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

³⁷¹ Katsaus Yksityisyrittäjien Liiton r.y. toimintaan vuosikokouksen jälkeen tähän päivään saakka. Ptk YYL hallitus 26.9.1938, liite 1. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Valtuuskunnan pöytäkirjat 1938-1942 II, SY.

osaston”, jossa on esimerkiksi reseptivinkkejä ja kodinhoitoon liittyviä artikkeleita, ”Lasten nurkan”, sekä artikkeleita liittyen yksityisyritteliäisyyteen, artikkeleita ansioituneista yksityisyrittäjistä, ja kaupan käytännönläheisempiä teemoja kahvinvalmistuksesta uusiin kangasmateriaaleihin. Vaikka *Talous ja Koti* oli vahvasti idelologinen, niin Heikki Nuutisen vertailun mukaan siinä oli kuitenkin yhdessä SOK:n *Yhteishyvän* kanssa vähiten omasta toiminnasta ja aatteesta kertovaa sisältöä verrattuna Vähittäiskauppiasliiton *Pirkkaan* ja KK:n *Kuluttajain lehteen*. *Talous ja Koti* -lehdessä oli vuonna 1938 Nuutisen laskelman mukaan vajaa 60 prosenttia neutraalia sisältöä, joka ei käsitellyt yksityisyritteliäisyyttä.³⁷²

Yksityisyrittäjä perustettiin vuonna 1936 siteeksi liiton jäsenten välille sekä yksityisyrittäjien ammattilehdeksi. YYL:ssä koettiin, että paikallisjärjestöjen jäsenet olivat toisiinsa sidoksissa liian löyhästi vain yhdistystensä kautta. Lisäksi oli tarpeen vahvistaa mielikuvaa YYL:stä yksityisyritteliäisyyden ensisijaisena puolustajana, liiton arveli, että yksityisyritteliäisyydestä oli tullut muodikasta kauppiaiden keskuudessa, ja siksi näytti siltä, että Vähittäiskauppiasliittokin halusi yhä enemmän profiloitua yksityisyritteliäisyyden puolestapuhujana. Lisäksi haluttiin vahvistaa jäsenkunnan kaipaamaa neuvontaa, jota suuremmalle yleisölle tarkoitetussa *Talous ja Koti* -lehdessä ei oikein oltu voitu tehdä.³⁷³ *Yksityisyrittäjän* kustantaminen annettiin liiton omistaman Kustannusosakeyhtiö Soihdun tehtäväksi.³⁷⁴

Myös YYL:n lehdissä valta keskittyi yhä enemmän liiton asiamiehelle, Jonne Anttoselle. Yksityisyrittäjäin Kustannus -osakeyhtiön johtajan Aarne W. Rauanteen kuoltua vuoden 1938 alussa, osakeyhtiön ja *Talous ja Kodin* toimitusjohtajan tehtävät annettiin YYL:n asiamies Anttoselle. Nyt Anttonen oli Yksityisyrittäjäin Liiton asiamies, Yksityisyrittäjäin Kustannus -osakeyhtiön toimitusjohtaja, *Talous- ja Kodin* päätoimittaja, Kustannusosakeyhtiö Soihdun toimitusjohtaja ja myös liiton toisen lehden *Yksityisyrittäjän* päätoimittaja.³⁷⁵

YYL:n ja sen kilpailijan Vähittäiskauppiasliiton suhteellista merkitystä ja järjestöjen jäsenmääriä voidaan jossain määrin verrata tarkastelemalla niiden lehtien levikkejä. Samana vuonna 1933, kun Taloudellinen Valistuskeskus perusti *Talous ja Koti* -lehden, Vähittäiskauppiasliitto perusti vastaavan laajalle yleisölle tarkoitetun oman aikakauslehtensä,

---

³⁷² Nuutinen 1991, 420.

³⁷³ Ptk YYL hallitus 4.9.1935. Yksityisyrittäjäin Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

³⁷⁴ Ptk YYL hallitus 19.10.1936. Yksityisyrittäjäin Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

³⁷⁵ Ptk YYL työvaliokunta 31.1.1938. Yksityisyrittäjäin Liitto r.y. – Työvaliokunnan kokousten pöytäkirjat 1937-1938 II, SY.

Pirkka-lehden.³⁷⁶ *Talous ja Koti* -lehden myynti oli perustamista seuraavana vuonna 114 849 vuosikertaa.³⁷⁷ Lehden painos kasvoi tasaisesti lehden perustamisesta lähtien ja vuoden 1938 lopulla lehden painos oli jo vajaat 200 000 vuosikertaa.³⁷⁸ Vähittäiskauppiasliiton *Pirkka*-lehden levikki oli 1930-luvulla noin puolet *Talous ja Kodin* levikistä, noin 100 000 vuosikertaa.³⁷⁹ Myös jäsenkunnan ammattilehtenä *Yksityisyrittäjä* oli Vähittäiskauppiasliiton vastaavaa *Kauppiasta* levikillä mitattuna suurempi. *Kauppias*-lehden levikki oli 1930-luvulla noin 2000-4000 kappaletta.³⁸⁰ YYL:n *Yksityisyrittäjä*-lehden taas 5000-6000 kappaletta.³⁸¹

4.3 Yksityisyritteliäisyyden Viikko ja yksityisyrittäjien kesäkokoukset

Sanomalehtikirjoitusten laatimisen ja oman lehtitoiminnan lisäksi Taloudellisen Valistuskeduksen ja YYL:n merkittäviä propagandan välineitä olivat niiden järjestämät tapahtumat, suurelle yleisölle tarkoitetut vuosittaiset Yksityisyritteliäisyyden Viikot vuodesta 1931 alkaen sekä yksityisyrittäjien kokoontumisiksi tarkoitetut yleiset yksityisyrittäjien kesäkokoukset vuodesta 1936 alkaen.

Valistuskeduksen propaganda ei ollut suunnattu vain suurta yleisöä kohtaan, vaan myös herättelemään kauppiaita itseään yksityisyritteliäisyyden asiaan. Valistuskeduksen johtaja Anttonen oli toiminnan alkuvuosina toistuvasti turhautunut siihen, että kaikille paikkakunnilla kauppiaat eivät tajunneet ”asiaansa selvästi” ja heidän olisikin täytynyt ”herätä pitkästä unesta”. Kauppiaita täytyi herätellä ymmärtämään yksityisyritteliäisyyden aatteen levittämisen tärkeyttä. Tämän vuoksi täytyi Anttonenkin käydä puhumassa valistustyön tärkeydestä piirikokouksissa ja matkapäiviä kertyi enemmän kuin Anttonen olisi toivonut.³⁸² Johtaja

---

³⁷⁶ Komulainen 2015, 71.

³⁷⁷ Vuosikertomus Taloudellisen Valistuskeduksen toiminnasta v.1933. Taloudellinen Valistuskedus 1929-1933, SY; Ptk YYL hallitus 21.2.1934. Yksityisyrittäjäin Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY; Ptk YYL hallitus 11.5.1934. Yksityisyrittäjäin Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY; Ptk YYL hallitus 1.10.1934. Yksityisyrittäjäin Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY; Kertomus Yksityisyrittäjäin Liitto r.y.:n toiminnasta vuonna 1934, s. 6. Ptk YYL hallitus 11.2.1935.

Yksityisyrittäjäin Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY; Ptk YYL hallitus 1.10.1934.

Yksityisyrittäjäin Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

³⁷⁸ Ptk YYL hallitus 19.10.1936. Yksityisyrittäjäin Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY; Katsaus Yksityisyrittäjäin Liiton r.y. toimintaan vuosikokouksen jälkeen tähän päivään saakka. Ptk YYL hallitus 26.9.1938, liite 1. Yksityisyrittäjäin Liitto r.y. – Valtuuskunnan pöytäkirjat 1938-1942 II, SY.

³⁷⁹ Hoffman 1983, 179-188.

³⁸⁰ Hoffman 1983, 179-188.

³⁸¹ Ptk YYL hallitus 19.10.1936. Yksityisyrittäjäin Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY; Katsaus Yksityisyrittäjäin Liiton r.y. toimintaan vuosikokouksen jälkeen tähän päivään saakka. Ptk YYL hallitus 26.9.1938, liite 1. Yksityisyrittäjäin Liitto r.y. – Valtuuskunnan pöytäkirjat 1938-1942 II, SY.

³⁸² Taloudellisen Valistuskeduksen vuosikertomus 1930, s. 2, 4. Ptk TV hallitus 6/1931. Taloudellinen Valistuskedus 1929-1933, SY.

Anttonen painotti, ettei Valistuskeskus voinut yksinään muuttaa maailmaa, vaan mukaan tarvittaisiin ”parantunut vähittäiskauppiaskunta”.³⁸³

Parantunutta vähittäiskauppiaskuntaa lähdettiin tavoittelemaan yleisen kauppasviikon kautta ensimmäisen kerran vuonna 1931, kun oltiin huomattu, että erilaisista paikallisista yksityiskauppiaspiirien yleisöjuhlista oli tullut todella suosittuja. Jo vuonna 1930 paikalliset kauppiaspiirit olivat Valistuskeskuksen saamien tietojen mukaan järjestäneet spontaanisti erilaisia yleisötilaisuuksia 14 kappaletta eri puolilla Suomea. Tilaisuuksissa oli arvion mukaan paikalla kussakin muutamasta sadasta yli tuhanteen henkilöä. Näistä tilaisuuksista innostuneena alettiin suunnitella seuraavalle vuodelle 1931 yleistä kauppasviikkoa, jolle asetettiin suuret odotukset. Mallia otettiin myös osuustoimintaliikkeestä ja erityisesti Kulutusosuuskuntien Keskusliiton juhlatilaisuuksista, jotka olivat saaneet suuren suosion.³⁸⁴

Joulukuun 1931 alussa, 1.–7. joulukuuta päästiin viettämään ensimmäisen kerran yleistä kauppasviikkoa. Viikon organisointiin osallistui Taloudellisen Valistuskeskuksen jäsenistä eniten Vähittäiskauppiasliitto, joka tiedotti ja organisoiki aktiivisesti paikallisyhdistyksiään. Viikko onnistui Valistuskeskuksen mukaan yli odotusten. Sen oman arvion mukaan ainakin 90 paikkakunnalla vietettyjen juhllisuuksien kävijämäärä kohosi yhteensä jopa 40 000 henkeen, ja myös lehti- ja radionäkyvyyteen oltiin erittäin tyytyväisiä. Viikon huolella mainostoimiston avustuksella valittu iskulause ”Yksityisyritteliäisyys – maan talouselämän perusta”, päätyi Valistuskeskuksen oman tulkinnan mukaan melkein sellaisenaan jopa Maalaisliiton uuteen talousohjelmaan.³⁸⁵ Yksityisyrittäjät saivat myös erävoiton Kulutusosuuskuntien Keskusliitosta, joka joutui huonoon valoon järjestettyään oman valistusviikkonsa samaan aikaan ja yritettyään kieltää sosialistilehtiä julkaisemasta yksityisyrittäjien kirjoituksia viikon aikana. Lopulta sosialistilehdet joutuivat taipumaan julkaisuihin asian tultua julkisuuteen.³⁸⁶ Yleisöjuhlista tulikin hyvä keino aktivoida omaehtoiseen toimintaan kauppiaita, jotka

---

³⁸³ Taloudellisen Valistuskeskuksen vuosikertomus 1930, s. 9. Ptk TV hallitus 6/1931. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY; Taloudellisen Valistuskeskuksen vuosikertomus 1931, s. 6. Ptk TV hallitus 8/1932. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY.

³⁸⁴ Taloudellisen Valistuskeskuksen vuosikertomus 1930, s. 4. Ptk TV hallitus 6/1931. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY.

³⁸⁵ Maalaisliiton talousohjelmassa Taloudellisen Valistuskeskuksen mukaan: ”Yksityisyritteliäisyyttä, johon maamme talouselämä pääasiassa nojaa...” Taloudellisen Valistuskeskuksen vuosikertomus 1931, s. 9. Ptk TV hallitus 8/1932. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY.

³⁸⁶ Taloudellisen Valistuskeskuksen vuosikertomus 1931, s. 11. Ptk TV hallitus 8/1932. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY.

huomasivat, että yleisöjuhlilla pystyttiin vaikuttamaan kaupankäyntiin. Spontaanisti alkaneista tilaisuuksista tuli Anttosen mielestä paras keino vaikuttaa yleiseen mielipiteeseen.³⁸⁷

Seuraavana vuonna viikkoa päätettiin alkaa viettää Yksityisyritteliäisyyden Viikko -nimisenä.³⁸⁸ Seuraavina vuosina viikon suosio laajeni. Vuonna 1933 vielä Valistuskeskuksen organisoimana viikolle osallistui noin 50 000 henkeä.³⁸⁹ Vuonna 1934 ensimmäistä kertaa YYL:n järjestämänä viikon merkittävyys ja näkyvyys nousivat entisestään, kun paikalle saatiin kauppa- ja teollisuusministeri Ilmari Killinen, pääministeri T. M. Kivimäki ja eduskunnan puhemies Kyösti Kallio.³⁹⁰ Yksityisyritteliäisyyden Viikko järjestettiin myös seuraavina vuosina toiminnan vakiintuessa ja sen suosio pysyi ennallaan.³⁹¹ Yksityisyritteliäisyyden Viikon tunnuslause seuraavina vuosina 1933-1934 oli ”Yksityisyritteliäisyys – tie valoisampaan tulevaisuuteen” ja vuosina 1935-1938 ”Omin toimin, omin voimin kohti valoisampaa tulevaisuutta”.³⁹²

YYL:n perustamiskeväänä 1934 päätettiin alkaa suunnitella myös kesäjuhlien järjestämistä, koska Yksityisyritteliäisyyden Viikko oli osoittautunut niin suureksi menestykseksi.³⁹³ Ensimmäinen yksityisyrittäjien kesäkokous järjestettiin kesällä 1936. Liiton omat yksityisyrittäjien kesäkokoukset aloitettiin kilpailemaan Vähittäiskauppiasliiton yleisiä kauppiaskokouksia vastaan, koska Vähittäiskauppiasliitto oli YYL:n mielestä esiintynyt niissä yksityisyritteliäisyyden asialla. YYL:n mielestä Vähittäiskauppiasliiton kokoukset eivät enää olleet puolueettomia kauppiaskokouksia, vaan siellä ääneen pääsivät vain Vähittäiskauppiasliiton jäsenet.³⁹⁴ YYL:n järjestämistä yksityisyrittäjien kesäkokouksista haluttiin yleisiä, ei vain liiton jäsenille tarkoitettuja, jopa niin, että kesäkokousten mainostamisessa ei saanut käyttää liiton logoa.³⁹⁵

---

³⁸⁷ Taloudellisen Valistuskeskuksen vuosikertomus 1931, s. 6-7. Ptk TV hallitus 8/1932. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY.

³⁸⁸ Ptk TV hallitus 9/1932. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY.

³⁸⁹ Vuosikertomus Taloudellisen Valistuskeskuksen toiminnasta v. 1933, s. 7. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY.

³⁹⁰ Kertomus Yksityisyrittäjien Liitto r.y.:n toiminnasta vuonna 1934, s. 8. Ptk YYL hallitus 11.2.1935.

Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

³⁹¹ Ptk YYL työvaliokunta 28.9.1937. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Työvaliokunnan kokousten pöytäkirjat 1937-1938 II, SY.

³⁹² Terho 1983, 132.

³⁹³ Ptk YYL hallitus 11.5.1934. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

³⁹⁴ Ptk YYL hallitus 4.9.1935. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

³⁹⁵ Ptk YYL työvaliokunta 7.5.1937. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Työvaliokunnan kokousten pöytäkirjat 1937-1938 II, SY.

Ensimmäinen yksityisyrittäjien kesäkokous vuonna 1936 oli kuitenkin YYL:lle pettymys odotuksiin nähden. Vähittäiskauppiasliiton kokous oli saanut paljon enemmän ihmisiä liikkeelle. Syyksi arveltiin sitä, että Vähittäiskauppiasliitolla oli vanhempana järjestönä pidemmät perinteet ja valmis paikallisjärjestökenttä. Ongelmaksi koettiin myös, etteivät yksityisyrittäjät niin sanotusti olleet vieläkään tajunneet olevansa yksityisyrittäjiä, vaan kävivät mieluummin omien ammattijärjestöjensä kokouksissa, kuten kauppiaskokouksissa, kuin yksityisyritteliäisyydelle tarkoitetuissa.³⁹⁶

Kesällä 1937 Viipurissa järjestetty järjestyksessään toinen yksityisyrittäjien yleinen kesäkokous sujui jo ensimmäistä paljon paremmin ja YYL:n hallitus oli sen viettoon erittäin tyytyväinen niin järjestelyjen, hengen, ohjelman kuin kävijämääränkin osalta.³⁹⁷

4.4 Muu toiminta

Aiemmissa alaluvuissa tarkasteltujen tärkeimpien toimintamuotojen lisäksi Taloudellinen Valistuskeskus ja YYL tekivät myös paljon muuta edunvalvonta- ja vaikuttamistyötä, jota käydään läpi tässä alaluvussa.

Taloudellinen Valistuskeskus pyrki alusta alkaen vaikuttamaan suoraan päättäjiin järjestämällä kansanedustajille esitelmätilaisuuksia, tukemalla liikemiespiirien edustajia vaaleissa, lähettämällä kirjoituksiaan suoraan ministeriöiden virkamiehille ja kansanedustajille ja yrittämällä vaikuttaa puolueohjelmiin.³⁹⁸ Valistuskeskuksen vuosikertomuksen mukaan Maalaisliiton uhkaavan osuustoimintamyönteistä talousohjelmaa saatiinkin muutettua lievempään suuntaan vuonna 1931. ”Osuustoiminta” -alaotsikko saatiin muutettua muotoon ”talouselämän kehittäminen”.³⁹⁹

Tärkeitä olivat myös maaseudun asiamiehet, joille valmisteltiin esimerkiksi puheita ja esitelmää sopiviin tilaisuuksiin esitettäväksi. Valistuskeskuksen asiamiesverkoston rakentaminen oli

---

³⁹⁶ Ptk YYL hallitus 19.10.1936. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

³⁹⁷ Ptk YYL hallitus 8.11.1937. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY; Selostus Yksityisyrittäjien Liiton toiminnasta Liiton hallituksen kokoukseen 8.11.-37. Ptk YYL hallitus 8.11.1937, liite 1. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

³⁹⁸ Ptk TV hallitus 2/1929. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY; Selonteko Taloudellisen Valistuskeskuksen toiminnasta ajalla 1.1.–23.9.1930, s. 7. Ptk TV hallitus 1/1930. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY; Taloudellisen Valistuskeskuksen vuosikertomus 1931, s. 12-13. Ptk TV hallitus 8/1932. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY; Vuosikertomus Taloudellisen Valistuskeskuksen toiminnasta v. 1933, s. 9. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY.

³⁹⁹ Taloudellisen Valistuskeskuksen vuosikertomus 1931, s. 12-13. Ptk TV hallitus 8/1932. Taloudellinen Valistuskeskus 1929-1933, SY.

johtaja Anttosen tehokkaan työn tulosta. Ensimmäisen puolen vuoden toiminnan jälkeen Valistuskeskuksella oli Vähittäiskauppiasliiton kautta ympäri maata jo 400 ja vuoden jälkeen 500 asiamiestä, joiden tehtävänä oli pitää esitelmiä ja puheita yksityisestä yritteliäisyydestä. Kunnianhimoisena tavoitteena oli asiamies jokaiseen pitäjään ja asutuskeskukseen.⁴⁰⁰ Yksi ensimmäisistä asiamiehille lähetetyistä esitelmistä oli Maisteri Eino Jaurin kirjoittama ”*Muutama sana yksityisistä ja yhteisyrityksistä*” sopiviin tilaisuuksiin esitettäväksi.⁴⁰¹ Saman kirjoittajan lentolehtistä ”*Maaseutuväestömme suhtautuminen osuuskauppaliikkeeseen*” oli ensimmäisen puolen vuoden aikana jaettu Vähittäiskauppiasliiton paikallisjärjestöjen välityksellä 50 000 kappaletta.⁴⁰²

Esitelmien välittäminen radioon oli myös yksi toimintamuodoista. Taloudellinen Valistuskeskus sai Yleisradiolle yhteisen radioajan Suomen Teollisuusliiton, Suomen Vientiyhdistyksen, Kotimaisen Työn Liiton, Puunjalostusteollisuuden Keskusliiton, Suomen Liikeapulaisten Liiton ja omien taustajärjestöjensä Suomen Tukkukauppiaiden Liiton ja Suomen Vähittäiskauppiasliiton kanssa.⁴⁰³ Myös Yksityisyritteliäisyyden Viikoilla saatiin hyvin aikaa radiossa. YYL:n aloitettua toimintansa vuonna 1934 Yleisradio ei enää ottanut vastaan sen esitelmiä. Asia kuitenkin ratkesi tavallaan YYL:n eduksi, kun Yleisradio päätti tasapuolisuuden nimissä, ettei se hyväksy miltään osapuolelta enää sisältöjä, jotka voisivat vaikuttaa kuluttajien ostopäätöksiin. Päätös lopetti myös osuustoimintaliikkeen yksityisyrittäjien mielestä ”kiihkomieliset” radioesitelmät. Tosin sinä vuonna Yleisradio päätti myös olla lähettämättä Yksityisyritteliäisyyden Viikon juhlallisuuksia vedoten puolueettomuuteen.⁴⁰⁴

Samankaltainen edunvalvontatoiminta jatkui myös YYL:n aikana. Maan hallitusta tavattiin esimerkiksi liittyen YYL:n toiveisiin Yleisradion johtohenkilöiden suhteen. Kouluhallitukseen liitto oli yhteydessä vuonna 1935, koska oli havainnut, että koulujen oppimateriaalissa suosittiin

---

⁴⁰⁰ Selonteko Taloudellisen Valistuskeskuksen toiminnasta ajalla 1.7.–21.12.1929, s.3. Ptk TV hallitus 3/1929. Taloudellinen Valistuskeskus 1929–1933, SY; Selonteko Taloudellisen Valistuskeskuksen toiminnasta ajalla 1.1.–23.9.1930, s.5. Ptk TV hallitus 1/1930. Taloudellinen Valistuskeskus 1929–1933, SY.

⁴⁰¹ Selonteko Taloudellisen Valistuskeskuksen toiminnasta ajalla 1.7.–21.12.1929, s. 3. Ptk TV hallitus 3/1929. Taloudellinen Valistuskeskus 1929–1933, SY.

⁴⁰² Selonteko Taloudellisen Valistuskeskuksen toiminnasta ajalla 1.7.–21.12.1929, s. 1-2. Ptk TV hallitus 3/1929. Taloudellinen Valistuskeskus 1929–1933, SY.

⁴⁰³ Selonteko Taloudellisen Valistuskeskuksen toiminnasta ajalla 1.7.–21.12.1929, s. 4. Ptk TV hallitus 3/1929. Taloudellinen Valistuskeskus 1929–1933, SY.

⁴⁰⁴ Kertomus Yksityisyrittäjien Liitto r.y.:n toiminnasta vuonna 1934. Ptk YYL hallitus 11.2.1935. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933–1937 I, SY.

sen mukaan osuustoimintaliikettä.⁴⁰⁵ Koulut olivat liiton agendalla myöhemminkin. Muun muassa kansakouluissa harjoitetun osuustoiminnallisten tuotantolaitosten elokuvapropagandan vuoksi oltiin yhteydessä Opetushallitukseen ja pidettiin huolta, että opettajien ammattilehdessä näkyi liiton hyväksymää ”oikeaa” tietoa yksityisyritteliäisyydestä.⁴⁰⁶

Vaalivuonna 1936 haluttiin vaikuttaa kuntien hankintojen oikeudenmukaisuuteen ja tasapuolisuuteen. Asialistalla olivat myös vientikiintiöiden jako ja yleinen liikeyrityslaskenta, jota YYL kannatti.⁴⁰⁷ Vaikka kauppiaat olivat rahoittaneet sopivia ehdokkaita ja puolueita suurilla summilla, vuoden 1936 vaalien koettiin kuitenkin menneen penkin alle, kun maahan saatiin liiton tulkinnan mukaan osuustoimintamyönteinen sosialistihallitus. Yksityisyrittäjyyden asialla olevia ja asian ymmärtäviä edustajia saatiin YYL:n mukaan eduskuntaan ja kunnanvaltuustoihin liian vähän ahkerasta työstä huolimatta.⁴⁰⁸ Yksityisyrittäjien omalla listalla vaaleihin lähdöstä keskusteltiin vaaleissa 1936 ja 1938. Kummallakaan kerralla tähän ei kuitenkaan ryhdytty.⁴⁰⁹

YYL piti myös silmällä valtionhallinnon välittämiä materiaaleja, kuten osuustoiminnallista kirjallisuutta. Vuonna 1936 oltiin huomattu, että ulkoasianministeriö levittää osuustoiminnallista kirjallisuutta lähetystöjensä ja konsulaattiansa välityksellä ja liitto päätti koota yksityisyritteliäisyyttä käsittelevän lentokirjasen ministeriölle jaettavaksi.⁴¹⁰ Vuonna 1937 propagandavalikoimaa päätettiin laajentaa tuottamalla näytelmiä esitettäväksi yksityisyrittäjien juhlissa.⁴¹¹

YYL valvoi jäsentensä oikeuksia monella taholla valtiollisista kysymyksistä pienempien ryhmien erityiskysymyksiin, eikä edunvalvonta aina liittynyt osuustoimintaliikkeeseen. Syksyllä 1936 liitto päätti auttaa Kuljetusliike Vakavaa sen esiintuomassa ongelmassa ja

---

⁴⁰⁵ Kertomus Yksityisyrittäjien Liitto r.y.:n toiminnasta vuonna 1934. Ptk YYL hallitus 11.2.1935. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY; ”Kouluhallitukselle”. Ptk YYL hallitus 1.4.1935, liite 1. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

⁴⁰⁶ Selostus Yksityisyrittäjien Liiton toiminnasta Liiton hallituksen kokoukseen 8.11.-37. Ptk YYL hallitus 6.11.1937, liite 1. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY; Ptk YYL työvaliokunta 28.12.1937. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Työvaliokunnan kokousten pöytäkirjat 1937-1938 II, SY.

⁴⁰⁷ Ptk YYL hallitus 19.10.1936. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY; Ilmoitusasioita. Ptk YYL hallitus 19.10.1936, liite 1. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

⁴⁰⁸ Ptk YYL hallitus 12.4.1937. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

⁴⁰⁹ Ptk YYL hallitus 26.9.1938. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Valtuuskunnan pöytäkirjat 1938-1942 II, SY.

⁴¹⁰ Ptk YYL hallitus 19.10.1936. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

⁴¹¹ Ptk YYL hallitus 8.11.1937. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

lähettää valtiovarainvaliokunnalle kirjelmän estämään rautatielaitosta valtaamasta rautatieaseman kuorma-autoliikennettä, sillä tässä asiassa ”valtiollistuttamisen” sijaan myös yksityisyrittäjille oli liiton mukaan annettava toimintamahdollisuudet. YYL päätti myös auttaa Tukkukauppiain Liiton kautta sokerikauppiaita viemään eteenpäin lainsäädäntöä, jolla kiellettäisiin harvat judekankaiset säkit hienosokerisäkkeinä, sillä niiden sanottiin olevan epäkäytännöllisiä ja epähygieenisia.⁴¹² 1930-luvun loppupuolella YYL otti ryhmähintaliikkeen, toiselta nimeltään yhtenäishintaliikkeen vastaisen kannan yhtenäishintaperiaatteella toimivan Tempo-liikkeen suunnitelmasta laajentumista Tampereelle ja Viipuriin.⁴¹³

YYL:n perustamisen myötä vuonna 1934 toimintaan tuli propagandan lisäksi muitakin ulottuvuuksia, jotka olivat lähellä Vähittäiskauppiasliiton puheenjohtajan Juho Hietasen alkuperäistä toivetta neuvonnan tarjoamisesta kauppiaille ennen Vähittäiskauppiasliiton eroa Valistuskeskuksesta. Anttosen avuksi vuonna 1934 palkatun Kaarlo Karhin tehtäväksi tuli muun muassa eri alojen tyyppiliikkeiden etsintä, tilisysteemityyppien luominen eri aloja varten, liikkeiden valvontakäynnit ja tutkimustoiminta. Puhuttiin myös mahdollisen neuvontalehden julkaisemisesta tarpeen tullen. Ensimmäisenä vuonna haluttiin selvittää erityisesti ikkunamainontaa ja eri ilmoitusmainostyyppien vaikutusta kaupankäyntiin sekä auttaa ja neuvoa kauppiaita niiden käytössä.⁴¹⁴ Vuonna 1934 selvitettiin myös mahdollisuutta pienten liikkeenharjoittajien tilihuoltotoimiston perustamiseksi.⁴¹⁵ Samana vuonna aloitettiin Yksityisyrittäjien Liiton julkaisusarja, jonka ensimmäisessä osassa *Vilpillinen kilpailu – Selostus laista vilpillisen kilpailun ehkäisemiseksi* selitettiin jäsenkunnalle ajankohtaista lakiesitystä.⁴¹⁶ Vuonna 1938 keskusteltiin jopa oman arkkitehtitoimiston perustamisesta auttamaan jäsenten kauppahuoneistojen suunnittelussa ja sisustamisessa. Tuolloin neuvontapalvelu päätettiin järjestää ulkopuolisen arkkitehdin kautta.⁴¹⁷

---

⁴¹² Ptk YYL hallitus 19.10.1936. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY; Ptk YYL hallitus 19.10.1936, liite 4. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen pöytäkirjat 1933-1937 I, SY;

⁴¹³ Ptk YYL työvaliokunta 28.12.1937. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Työvaliokunnan kokousten pöytäkirjat 1937-1938 II, SY; Ptk YYL hallitus 26.9.1938. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Valtuuskunnan pöytäkirjat 1938-1942 II, SY.

⁴¹⁴ P. M. – Kauppat. kand. Kaarlo Karhin tehtävät. Ptk YYL hallitus 11.5.1934, liite 1. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

⁴¹⁵ Ptk YYL hallitus 1.10.1934. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

⁴¹⁶ Kertomus Yksityisyrittäjien Liitto r.y.:n toiminnasta vuonna 1934, s. 6. Ptk YYL hallitus 11.2.1935.

Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933-1937 I, SY.

⁴¹⁷ Ptk YYL hallitus 26.9.1938. Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Valtuuskunnan pöytäkirjat 1938-1942 II, SY.

5. JOHTOPÄÄTÖKSET

Organisatoristi yksityisyrittäjien järjestäytymisen alkupisteenä voidaan pitää vuotta 1929, jolloin kaupan ala hetkellisesti yhdistyi yhteisen nimittäjän, yksityisyritteliäisyyden ideologian, taakse. Yksityisyrittäjien järjestäytymisessä olivat mukana laajasti eri tukku- ja vähittäiskaupan alojen piirit ja osittain myös yksityisiä teollisuuspiirejä ainakin kannattajajäsenenä ja yhteistyökumppaneina. Vaikka yksityisyrittäjäliikkeen järjestäytymisprosessi lähti liikkeelle yksityisen kaupan alalta ja tutkimani ajan jakson loppuun asti tutkimani yhdistykset myös pysyivät kauppiasvaltaisina, pyrkimyksenä oli kuitenkin alusta asti saada mukaan laajempi yksityisen liike-elämän yhteisrintama, käsittäen jopa maanviljelijät. Määritellessä sitä, keitä yksityisyrittäjät olivat, onkin erotettava keitä yksityisyrittäjät olivat siinä mielessä, että minkälainen joukko oli jäsenenä Valistuskeskuksessa ja YYL:ssä ja *yksityisyrittäjä* siinä mielessä, mitä käsitteen ajateltiin, tai ainakin toivottiin kuvaavan. Tässä työssä osoitan, että yksityisyrittäjät itse tarkoittivat yksityisyrittäjä-termillä yksityiskauppiaita paljon laajempaa joukkoa, joka käsitti kaiken yksityisen elinkeinoelämän ja jopa maanviljelijät.

Taloudellinen Valistuskeskus ja YYL eivät olleet vain kaupan alan uusia yhteistyöfoorumeita, vaan niiden toiminnassa näkyi uudenlainen kaupan alaan rajoittumaton käsitys yksityisyritteliäisyydestä. Järjestöjen aktiivinen toiminta synnytti tietoisuuden yksityisyrittäjien ryhmästä ja ryhmän etujen ajamisen tärkeydestä yhä laajemmissa piireissä. YYL oli siis siinä mielessä uudenlainen toimija, että sen toiminta ei perustunut vanhaan ammattikuntiin perustuneeseen järjestökehitykseen. Vaikka yksityisyritteliäisyyden ajatus oli syntynyt jo paljon Taloudellisen Valistuskeskuksen perustamista aikaisemmin, Valistuskeskus ja YYL käytännössä määrittelivät yksityisyritteliäisyyden ideologiaa ja yksityisyrittäjähahmoa yhä selkeämmin toiminnassaan. Valistuskeskuksen ja YYL:n keskeiset hahmot olivat myös ajureita yksityisyrittäjä-käsitteen levittämisessä yksityiskauppiaiden keskuuteen.

Yksityisyrittäjien ja kaupan alan yhteistyöllä oli selkeä motiivi ja kirittäjä: puolustautua osuustoimintaliikkeen uhkaa vastaan. Kuten pääluvussa kaksi osoitan, järjestäytymisen motiivit olivat sekä taloudellisia että aatteellisia, mutta liittyivät kaikki joko välillisesti tai välittömästi osuustoimintaliikkeeseen. Osuustoimintaliike ja -aate olivat myös yksityisyrittäjille vertailukohta, josta otettiin paitsi mallia, myös omaa toimintaa ja aatetta verrattiin. Valistuskeskuksen ja YYL:n toimintalinjaksi valittiin taistella osuustoiminnan uhkaa vastaan aatteellisin keinoin. Valistuskeskuksen vielä toimiessa Vähittäiskauppiasliitto olisi halunnut viedä toimintaa käytännöllisempään kauppiaiden neuvonnan ja auttamisen suuntaan, mutta

Vähittäiskauppiasliiton vetäytyttyä toiminnasta propagandatyöstä tuli entistä selkeämmin YYL:n toiminnan tarkoitus. Sekä Taloudellista Valistuskeskusta, että YYL:ää voidaankin luonnehtia aatteellisiksi järjestöiksi, joiden tehtävänä oli yksityisyritteliäisyyden ideologian puolustaminen ja levittäminen. Toiminta oli menestyksestä ja laajeni koko tutkimusajanjakson ajan vuoteen 1938 asti.

Taloudellisen Valistuskeduksen perustaminen toi entistä näkyvämmäksi järjestäytymisen aatteellisen puolen ja kirkasti aatteellista vastakkainasettelua paitsi kaupan alan sisällä myös yleisemmin yhteiskunnassa osuustoiminnan ja yksityisyrittäjien välillä. Taloudellisen Valistuskeduksen propagandatoiminnan voi nähdä vastauksena osuustoiminnan aatteelliseen puoleen. Taloudellinen Valistuskedus ja YYL asemoivat yksityisen yritteliäisyyden osuustoiminnan aatteelliseksi vastakohdaksi selkeämmin kuin aikaisemmin.

Taloudellinen Valistuskedus ja sen lyhyeksi jäänyt taival oli hetki, jolloin yksityinen kaupan ala yhdistyi hetkeksi yhteen yhteisen tavoitteen ajamana. Vaikka osuustoiminnan uhkaa koko alaa kohtaan pidettiin vakavana, sopu ei silti kestänyt, vaan yksityisen kaupan alan sisäiset ristiriidat olivat lopulta voimakkaampia. Yksityisyrittäjäpuolen jakaantuminen kahtia vaikutti YYL:n arvion mukaan heikentävästi yksityisyrittäjäliikkeen edunvalvontaan ja antoi osuustoimintaliikkeelle tarpeetonta etua. Yhteistyön lässähdys vaikutti yksityisyrittäjien vaikutusvallan kaventumiseen ja yksityiskauppiaskunnan hajaantumiseen kahteen toisiaan vastaan kilpailevaan järjestöön. Visio yksityisyrittäjäpiirien yhdistämisestä yhteistä vihollista vastaan ei siis toteutunut. Ainakin YYL:n puolella välirikkoa yritettiin korjata koko 1930-luvun ajan ja sitä pidettiin harmillisena, eikä YYL:n toiminnassa ensisijaisesti näkynyt pyrkimys osallistua yksityiskauppiaspuolen sisäiseen reviiritistelukseen, vaikka sen taustajärjestö Suomen Tukkukauppiaitten Liitto kilpailikin samaan aikaan markkinaosuuksista Vähittäiskauppiasliittoon kuuluneiden neljän maakauppiasyhtymän kanssa.

Tutkimukseni siis tukee aikaisemman tutkimuksen havaintoa siitä, että liike-elämän yhteistyö on hankalaa liiketoiminnan kilpailullisen luonteen takia. Vähittäiskauppiasliiton ja Taloudellisen Valistuskeduksen ja myöhemmin YYL:n jatkunut välirikko voidaan nähdä osana tai sivujuonteena pidempää kaupan alan keskittymiskehityksen jatkumoa, jonka tuloksena syntyivät tämän päivän suuret kaupparyhmittymät.

Toisaalta on myös kiistatonta, että henkilösuhteilla oli vaikutuksensa riidan syttymiseen ja jatkumiseen. Onkin mielenkiintoista pohtia mikä vaikutus yksittäisellä henkilöriidalla oli

kokonaisuudessa. 1930-luvulla YYL ja Vähittäiskauppiasliitto nähtiin toistensa kilpailijoina: ne kilpailivat niin jäsenistä, näkyvyydestä kuin yhteiskunnallisesta roolistakin oman jäsenistönsä edunvalvojina erilaisissa päätöksentekokelemissä ja keskustelufoorumeilla. Näiden järjestöjen nykypäivään asti säilyneitä seuraajia Suomen Yrittäjiä ja K-Kauppiasliittoa sekä Keskoa ei kuitenkaan enää verrata toisiinsa, vaan niiden rooli ja luonne järjestöinä ovat aivan erilaisia. 1930-luvulla tuo käsitysten ero oli jo havaittavissa erityisesti johtajiensa Vähittäiskauppiasliiton puheenjohtajan Juho Hietasen ja YYL:n asiamiehen Jonne Anttonen puheissa ja teoissa. Hietanen korosti jo tuolloin oman jäsenkuntansa etua esimerkiksi ajaen K-kilven käyttöönottoa ja Hietasen mielestä Valistuskeskuksenkin olisi pitänyt keskittyä enemmän kauppiaiden aseman käytännölliseen parantamiseen kuin yksityisyritteliäisyyden propagoimiseen. Anttonen taas päinvastaisesti korosti koko yksityisyrittäjäkentän etua ja yhteistyötä ja keskittyä johtamansa YYL:n toiminnassa vahvasti ideologiseen puoleen käytännön sijaan. Väitän siis, että nämä omien liittojensa pitkäaikaiset puuhamiehet pääsivät samalla luomaan järjestöjensä tulevaa asemaa ja roolia pitkälle tulevaisuuteen. Yrittäjäaate yhdistyykin nykyään Suomen Yrittäjiin kun taas kauppiajuutta kilpailuetunaan korostaa K-ryhmä.

Vaikka YYL:ää ei usein mainita elinkeinoelämää, yrityshistoriaa ja kaupan alaa käsittelevissä akateemisissa tutkimuksissa, YYL:ää ja yksityisyritteliäisyyden aatemaailmaa ei voi pitää kurioositeettina yksityispuolen järjestäytymisessä kokonsa ja saavuttamansa suosion vuoksi. YYL on myös aatteellisesti selkein vastapuoli osuustoiminta-aatteelle, joten sitä ei voi jättää ulkopuolelle aatteellista taistelua ja kokonaiskuvaa käsittelevistä tutkimuksista. Merkityksellisyydestä todistaa myös YYL:n aatteellisen perinnön selviytyminen näihin päiviin asti Suomen Yrittäjissä. Tässä tutkielmassa selvitetty Taloudellisen Valistuskeskuksen ja YYL:n järjestäytymisen syyt ja prosessi, mukana olleet tahot ja yhdistysten toimintamuodot auttavat seuraavia tutkijoita yksityisyrittäjäpuolen, kaupan alan ja elinkeinoelämän kokonaiskuvan hahmottamisessa entistä paremmin.

Siemenet modernille yrittäjähahmolle ja yrittäjäpuheelle luotiin 1930-luvulla ja ne liittyivät alun perin selkeästi kaupan alaan. Työni on käytännön järjestäytymisen selvittämisen ohella osoittanut, miten tärkeää olisi jatkossa tutkia tarkemmin myös yksityisyritteliäisyyden ideologiaa. Tämä työ, jossa on selvitetty yksityisyrittäjäliikkeen olemuksen ja alkuvaiheen järjestökehityksen perusasioita, toimii pohjana ja mahdollistajana liikkeen ja sen ideologian syvemmälle tutkimukselle.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

I ARKISTOLÄHTEET

Suomen Yrittäjien arkisto (SY)

Taloudellinen Valistuskeskus 1929–1933

Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Hallituksen kokousten pöytäkirjat 1933–1937 I

Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Työvaliokunnan kokousten pöytäkirjat 1934–1936 I

Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Työvaliokunnan kokousten pöytäkirjat 1937–1938 II

Yksityisyrittäjien Liitto r.y. – Valtuuskunnan pöytäkirjat 1938–1942 II

Yksityisyrittäjien Kustannusosakeyhtiön valvontakunnan kokousten pöytäkirjat 1933–1944 I

II PAINETUT LÄHTEET

Talous ja Koti, 1933-34

III TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Ahvenainen, Jorma. *Yrityshistorian kirjoittaminen*. Loimaa, Loimaan kirjapaino Oy, 1994.

Alanen, Aulis J. *Suomen maakaupan historia*. Helsinki, Kauppiaitten kustannus, 1957.

Alanen, Aulis J. & Ahtokari, Reijo. *Yhtä köyttä – Suomen Vähittäiskauppiasliitto 1912-1962*. Helsinki, Kauppiaitten Kustannus Oy, Sanoma Oy:n kirjapaino, 1962.

Anttila, Veikko & Räsänen, Matti. Kansankulttuurin murros. Teoksessa *Suomi 75: Itsenäisen Suomen historia 2*. Toimituskunta Jukka Tarkka, Tuomo Polvinen & Hannu Soikkanen. Espoo, Weilin + Göös, 1991.

Hentilä, Marjaliisa. *Keikkavaaka ja kousikka - Kaupan työ ja tekijät 1800-luvulta itsepalveluaikaan*. Helsinki, Liikealan ammattiliitto, Edita, 1999.

Henttinen, Annastiina. Kolmannen tien etsijät. Teoksessa *Kansan talous – Pellervo ja yhteisen yrittämisen idea 1899-1999*. Toim. Markku Kuisma, Annastiina Henttinen, Sami Karhu ja Maritta Pohls. Helsinki, Kirjayhtymä, 1999.

Hjerppe, Riitta; Ikonen, Vappu & Valkama, Päivi. *1930-luvun lama ja Suomen velkaantuminen*. Helsinki, valtiovarainministeriö, 1993.

Hoffman, Kai. *K-kaupan historia*. Helsinki, Kauppiaitten kustannus, 1983.

Hoffman, Kai. *Tukkukauppaa, keskusliiketoimintaa, järjestötoimintaa – Yksityisen tukkukaupan historia*. Helsinki, Edita, 2004.

Heywood, Andrew. *Political Ideologies: An Introduction*. 5th revised edition. Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2012.

Jensen-Eriksen, Niklas. *Globaalia yrityshistoriaa Suomessa*. Historiallinen aikakauskirja 2014:3, s. 323-328.

Jones, Geoffrey & Zeitlin, Jonathan. Introduction. Teoksessa *The Oxford Handbook of Business History*. Toim. Geoffrey Jones ja Jonathan Zeitlin. Oxford, Oxford University Press, 2007.

Jutikkala, Eino. Taloudellisen organisaation muuttuminen. Teoksessa *Suomalaisen kansanvallan kehitys*. Toim. Pentti Renvall, toimituskunta Eino Jutikkala & Arvi Korhonen. Helsinki, WSOY, 1956.

Järvinen, Kyösti. *Yrittäjäkutsumus kautta aikain*. Porvoo, WSOY, 1948.

Karhu, Sami. ”Osuuskunnat taas ovat suorastaan affääriyrityksiä”. Teoksessa *Kansan talous – Pellervo ja yhteisen yrittämisen idea 1899-1999*. Toim. Markku Kuisma, Annastiina Henttinen, Sami Karhu ja Maritta Pohls. Helsinki, Kirjayhtymä, 1999.

Keskisarja, Teemu. Ajanhengen kirittäjä ja jarruttaja. Teoksessa *Kapinallinen kauppa – Helsingin osuuskauppa Elanto 1905-2015*. Toim. Kuisma, Siltala, Keskisarja, Komulainen. Helsinki, Siltala, 2015.

Keskisarja, Teemu, Komulainen, Anitra, Kuisma, Markku ja Siltala, Sakari. Teoksessa *Kapinallinen kauppa – Helsingin osuuskauppa Elanto 1905-2015*. Helsinki, Siltala, 2015.

Komulainen, Anitra. Kapina ja Konsensus 1905-1980. Teoksessa *Kapinallinen kauppa – Helsingin osuuskauppa Elanto 1905-2015*. Toim. Markku Kuisma, Sakari Siltala, Teemu Keskisarja ja Anitra Komulainen. Helsinki, Siltala, 2015.

Komulainen, Anitra. *Valloittavat osuuskaupat – Päivittäistavarakaupan keskittyminen Suomessa 1879-1938*. Helsinki, Helsingin yliopisto, 2018.

Korpisaari, Paavo. Suomen tukkukauppa ja tukkukauppiaat 1900-luvulla. Teoksessa *Sata vuotta Suomen tukkukauppaa*. Toim. Kyösti Järvinen & Paavo Korpisaari. Helsinki, Kustannusliike Suomen kauppa ja teollisuus oy, 1940.

Kuisma, Markku. *Metsäteollisuuden maa. Suomi, metsät ja kansainvälinen järjestelmä 1620-1920*. Helsinki, Suomen historiallinen seura, 1993.

Kuisma, Markku. ”Meillä ei ole mitään Rockefelleriä...Mutta meillä on osuustoiminta”. Teoksessa *Kansan talous – Pellervo ja yhteisen yrittämisen idea 1899-1999*. Toim. Markku Kuisma, Annastiina Henttinen, Sami Karhu ja Maritta Pohls. Helsinki, Kirjayhtymä, 1999.

Kuisma, Markku. *Suomen poliittinen taloushistoria 1000-2000*. Helsinki, Siltala, 2013.

Kuisma, Markku. Vaihtoehto oligarkkitaloudelle. Teoksessa *Kapinallinen kauppa – Helsingin osuuskauppa Elanto 1905-2015*. Toim. Kuisma, Siltala, Keskisarja, Komulainen. Helsinki, Siltala, 2015.

Lamberg, Juha-Antti. *Taloudelliset eturyhmät neuvotteluprosesseissa: Suomen kauppasopimuspolitiikka 1920-1930-luvulla*. Helsinki, Suomen tiedeseura, 1999.

Lanzalaco, Luca. Business Interest Associations. Teoksessa *The Oxford Handbook of Business History*, toim. Geoffrey Jones ja Jonathan Zeitlin. Oxford, Oxford University Press, 2007.

Mikkilä, Timo. *Työn tekijät – Suomen Yrittäjät ja sen edeltäjät 1898–2016*. Helsinki, Suomen Yrittäjät, 2016.

Myllykangas, Mikko & Pietikäinen, Petteri. Johdanto. Teoksessa *Ajatusten lähteillä – Aatteiden ja oppien historiaa*. Toim. Mikko Myllykangas ja Petteri Pietikäinen. Helsinki, Gaudeamus, 2017.

Myllymäki, Arvo. *Etujärjestöt, tulopolitiikka ja ylimmät valtioelimet - julkisoikeudellinen tutkimus etujärjestöjen solmimien vakauttamis- ja tulopoliittisten sopimusten vaikutuksesta eduskunnan, tasavallan presidentin ja valtioneuvoston toimintaan ja asemaan vuosina 1968-1975*. Tampere, Finn publishers, 1979.

Nuutinen Heikki. Aikakauslehdet. Teoksessa *Suomen lehdistön historia 9: Erikoisaikakauslehdet*. Toim. Päiviö Tommila. Kuopi, Kustannuskiila, 1991.

Nyström, Samu. *Poikkeusajan kaupunkielämäkerta - Helsinki ja helsinkiläiset maailmansodassa 1914 – 1918*. Helsinki, Helsingin yliopisto, 2013.

Paavilainen, Marko. *Kun pääomilla oli mieli ja kieli – Suomalaiskansallinen kielinationalismi ja uusi kauppiaskunta maakaupan vapauttamisesta 1920-luvun alkuun*. Helsinki, SKS, Helsingin kauppiaitten yhdistys, 2005.

Parpola Antti & Tamminen, Seppo. *K 100 – K-Kauppiasliitto 1912-2012*. Hämeenlinna, Kariston kirjapaino, K-Kauppiasliitto, 2012.

Peltomäki, Mikko. *Maan keskellä mammonan vuori: Suomalaisen yrittämisen henki*. Turku, Turun yliopisto, 2002.

Pesonen, Markku. *Teollisuuden Keskusliitto ja sen edeltäjät 1921-1991*. Helsinki, Teollisuuden keskusliitto, 1992.

Rantatupa, Heikki. 1930-luvun pulavuodet ja maatalouskiinteistöjen pakkohuutokaupat. Teoksessa *Suomen Maatalouden historia osa 2 – Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle*. Toim. Matti Peltonen. Helsinki, SKS, 2004..

Saastamoinen, Kari. *Eurooppalainen liberalismi: etiikka, talous, politiikka*. Jyväskylä, Atena, 1998.

Siltala, Sakari. *Oksalla ylimmällä? Metsäteollisuus poliittisena voimana 1918-2018*. Helsinki, Siltala, 2018.

Terho, Viljo E. *Yrittäjän työ on näyttänyt arvonsa - SYKL 50: Suomen yrittäjien keskusliitto ry 1933-1983*. Helsinki, Suomen Yrittäjien Keskusliitto, 1983.

Teräs, Kari. Kilpailu, yhteistyö ja luottamus elinkeinoelämän puhunnassa. Teoksessa *Luottamus, sosiaalinen pääoma, historia*. Toim. Jarkko Keskinen & Kari Teräs. Turku, Turun historiallinen yhdistys, 2008.

Vesikansa, Jyrki. *Kämpistä Slushiin – Yksityisyrittäjien Säätiö 1936–2016*. Helsinki, Yksityisyrittäjien Säätiö, 2016. <http://www.yksityisyrittajainsaatio.fi/doc/kampista-slushiin.pdf>, luettu 29.4.2018.

Virrankoski, Pentti. *Suomen historia 2*. Helsinki, SKS, 2001.

Wuokko, Maiju. *Markkinatalouden etujoukot: Elinkeinoelämän valtuuskunta, Teollisuuden keskusliitto ja liike-elämän poliittinen toiminta 1970–1980-lukujen Suomessa*. Helsinki, Helsingin yliopisto, 2016.

IV MUUT LÄHTEET

Porvarillisen työn arkiston www-sivut: Harima, Samuli.

<http://arkisto.kokoomus.net/kokoomusbiografia/elamakerta-artikkelit/harima-samuli/>, luettu 13.4.2018